

ਤਿਲਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

› ਵਰਿੰਦਰ ਅਜ਼ਾਦ ‹

www.PunjabiLibrary.com

ਵਰਿੰਦਰ ਅਜ਼ਾਦ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਰਿੰਦਰ ਅਜ਼ਾਦ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ, ਵੈੱਬ-ਸਾਈਟਾਂ ਆਦਿ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਲੇਖ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਛੱਪਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਕੈਰੀਅਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਪਿਛਲੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪਲੇਠੀ ਪੁਸਤਕ 'ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਨਰਕ' ਸਾਲ 2011 ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇੱਕ ਲੰਮੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਦੂਸਰੀ ਮੌਲਿਕ ਕਿਤਾਬ 'ਤਿੜਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ' (ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਵਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਢੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ੁੱਭ-ਕਮਾਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀਦ !!

ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਇੱਕ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਖਰੀ ਉਤਰੇਗੀ। ਆਮੀਨ !!

- ਇਕਵਾਕ ਸਿੰਘ ਪੱਟੀ

ਤਿੜਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ,
ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਛਾਪੀ ਗਈ।

ਤਿੜਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਵਰਿੰਦਰ ਅਜ਼ਾਦ

TIDKE RISHTEY

By : Varinder Azad

H.No. 15-A, St. No.1,
Gurnam Nagar, Sultanwind Road,
Amritsar. M. +91 98150 21527
Email : azad.asr@gmail.com

© Author

ISBN: 978-93-5267-839-6

Edition: 2016
1000 Copies

Price: 150/-

Distributors :

RATTAN BROTHERS
Amritsar (Punjab) India.

Type Setting & Title Designed by:
Rattan Institute of Education
Sultanwind Road, Amritsar.

Publishers:

RUHANI PARKASHAN
Ahmed Dhandi, Guruharsahai,
Firozpur- 152022 (Punjab) India.

ਸਮਰਪਣ

ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ
ਧੀ
ਪ੍ਰਿਅੰਕਾ ਦੇ ਨਾਮ

ਤਤਕਰਾ

ਬਦਲਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ	9
ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ	27
ਕਰਮਯੋਗੀ	35
ਗਰਦਿਸ਼	42
ਸੁਪਨਾ	49
ਕੁੜੱਤਨ	52
ਤਿੱੜਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ	62
ਮੰਜ਼ਲ	74
ਤਲਾਕ	94
ਦਰਦ	102
ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ	109
ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅੰਤ	114
ਇਨਕਲਾਬ	120
ਮੌਜ	125

ਚੰਗੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਚੰਗੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ !

ਅੱਜ ਦੇ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਯੁੱਗ 'ਚ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੱਕੀ ਨੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਨਸਾਨ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਲਾਭ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੁਝ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਆਰਥਿਕ ਲਾਭ ਹਾਣੀ ਦੇਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰ ਬਸਰ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਮਾਨਸਿਕ ਸਕੂਨ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਇਨਸਾਨ ਲਈ। ਇਸ ਸਭ ਲਈ ਚੰਗੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਭਿਅਤਾ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਸ਼ੌਂਕ ਅਤੇ ਨਸ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਕਿਤਾਬ ਜਾਂ ਰਸਾਲਾ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੱਦ ਤੱਕ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਪਾਠਕ ਦੁਕਾਨਾਂ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਫਿਲਮੀ ਉਦਯੋਗ 'ਚ ਨਾਵਲਾਂ ਤੋਂ ਸਫਲ ਫਿਲਮ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਇਆ।

ਅੱਜ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ੌਂਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਲੇਖ ਸੰਪਾਦਕੀਆਂ ਲੋਕ ਕਿੱਥੋਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ 'ਚ ਪੁਸਤਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਉਣਾ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਜਿਆਦਾ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਮੱਧ ਵਰਗ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਕੋਲ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਿੱਥੋਂ, ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਫਜ਼ੂਲ ਜਿਹਾ ਰੁਝਾਨ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਦਾ ਉਹ ਬੱਸ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਚੱਕਰਵਿਊ 'ਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਨਾ ਲਿਖਣਾ ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅੱਜ ਜਦ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ 'ਚ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਲੇਖਕ ਦਾ ਮੋਬਾਇਲ ਨੰਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੇਖਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਾ ਫੋਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਰੁਝਾਨ ਨਹੀਂ ਲੇਖਕ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਨਹੀਂ ਬੱਸ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਛੱਪ ਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੋੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਘਾਤਕ ਹੈ ਜੋ ਵਿਵਸਥਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਖੋਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਣਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸਮਾਜ 'ਚ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਗੰਭੀਰ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ “ਜਿਉਂਦੀ ਜੀ ਨਰਕ” ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਦੂਸਰੀ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਉਣ 'ਚ ਕਾਫ਼ੀ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮੇਰੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕੇ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਵਾਂ। ਸੋ ਮੈਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਂਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਮੇਰੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਨਾਮ ਤਿੜਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਚ ਕੁੱਲ 14 ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਤੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਕਰਦਾ।

ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ!

- ਵਰਿੰਦਰ ਅਜ਼ਾਦ

ਬਦਲਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਮਨਜੀਤ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਸਪਾਲ ਨਾ ਆਇਆ । ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਪੰਜ ਵੱਜਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ । ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਫਿਕਰ ਘੱਟ ਅਤੇ ਜਸਪਾਲ ਉੱਪਰ ਗੁੱਸਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਸ ਬੰਦੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਕਦਰ ਦਸ ਪੈਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਪਈ । ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ । ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਕਦੀ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਂ ਵਾਲਾ ਬਣਦਾ ਮਾਣ ਸਤਿਕਰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ । ਬਸ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘੁਮੰਡ ਵਿਚ ਤੁਰੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ । ਪਿਉ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਲਟਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਦਿੱਲੋਂ ਇੱਜਤ ਕਰੋ । ਬੱਸ ਉਸਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਮਤਲਬ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਮੰਡੇ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਇਸੇ ਗਮ ਵਿਚ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ । ਫਿਰ ਇਸੇ ਗਮ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ ਨਾ ਕਰਦੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਗਈ । ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ ਫਰਿਸ਼ਤਾ..... । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਦੀ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ । ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ । ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀ । ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਰੱਖਦੇ ਹੀ ਰੱਬ ਨੇ ਹੀਰੇ ਵਰਗਾ ਪੁੱਤਰ ਖੋਲ ਲਿਆ । ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਰ ਗਈ ਸੀ । ਛੋਟੀ ਜਿਆਦਾ ਸੌਖੀ । ਵੱਡੀ ਦਾ ਘਰਵਾਲਾ ਇੰਨਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕੰਮ ਚੋਰ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਉੱਠਣ ਬੈਠਨ ਸੀ । ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਨਾਂ ਵੀ ਸੀ । ਛੋਟੀ ਚਾਹੇ ਘਰੋਂ ਸੌਖੀ ਸੀ । ਘਰ ਵਾਲਾ ਕਾਫੀ ਮਿਲਣ ਸਾਰ ਬੰਦਾ ਨਿਕਲਿਆ । ਸ਼ਰਾਬ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਸੇਵਨ ਰੱਜ ਕੇ ਕਰਦਾ ਲੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕਲਮ ਚੱਲਦੀ ।

ਬਾਹਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਬੈਲ ਹੋਈ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਛੋਟੇ ਮੰਡੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਬਾਹਰ ਵੇਖ ਕੌਣ ਹੈ ? ਵਿਕੀ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲਿਆ ਬਾਹਰ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਮੰਡਾ ਸੀ । ਮੰਡੇ ਦਾ ਨਾਮ ਗੋਲਡੀ ਸੀ, ਸਾਇਕਲ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ।

“ਅੰਟੀ ਜੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ..... ।”

“ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ..... ।”

“ਗੋਲਡੀ..... ।”

“ਹਾਂ ਜੀ, ਅੰਟੀ ਜੀ..... ।”

“ਤੇਰੇ ਅੰਕਲ ਜੀ ਕਿੱਥੇ ਹਨ..... ?”

“ਅੰਟੀ ਜੀ ਅੰਕਲ ਜੀ ਬੈਠਕ ਦੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਲੀ ਮੰਗਵਾਈ ਹੈ..... ।”

“ਸਾਇਕਲ ਤੇ ਭਲਾ ਜਾਲੀ ਆਵੇਗੀ । ਸੱਟ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗੀ ਤੂੰ ਜਾ ਆਪੇ ਹੀ ਲੈ ਜਾਣਗੇ..... ।”

“ਅੱਛਾ ਜੀ ਕਹਿ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਚੱਲਾ ਗਿਆ ।”

ਮੈਂ ਮੂਰਖਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਥੇ ਉੱਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ ਬੰਦਾ ਘੱਟੋਂ ਘੱਟ ਦੱਸ ਤਾਂ ਦੇਵੇ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਨਜੀਤ ਭਰੀ ਪੀਤੀ ਬੈਠੀ ਸੀ । ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਫਰਕ ਹੈ ਹੀ, ਪਿਉ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ । ਘਰ ਦਾ ਖਰਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੰਦੇ ਨਹੀਂ । ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਧੀ ਦੀ ਬੈਠਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਪਿੱਛਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਤਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਬੈਠਕ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਅੱਠ ਕੁ ਵਜੇ ਜਸਪਾਲ ਸਕੂਟਰ ਤੇ ਆਇਆ । ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਖਿੱਝਿਆ ਖਿੱਝਿਆ ਜਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਬਗੈਰ ਬੋਲੇ ਬੈਠਕ ਦੀ ਲਾਈਟ ਜਗਾਈ ਅਤੇ ਸੋਫੇ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮਨਜੀਤ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਈ ਤੇ ਬੋਲੀ ਆਹ ਲਵੋ ਪਾਣੀ । ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਅਤੇ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੋਰ ਪਾਣੀ ਚਾਹੀਦਾ ? ਅੱਗੋਂ ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।”

“ਕੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੈ?”

“ਹਾਂ ਲੱਗੀ ਹੈ.....।”

“ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੋ ਲਵੋ ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹਾਂ । ਜਸਪਾਲ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੋ ਕੇ ਰੋਟੀ ਵਾਲੇ ਟੇਬਲ ਤੇ ਆ ਗਿਆ । ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਮਨਜੀਤ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ।”

“ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਨਾ ਤੁਸੀਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੇਗਾਨੀ ਦੀ ਬੇਗਾਨੀ ਹੀ ਰਹੀ । ਤੁਸੀਂ ਪਿਉ ਧੀ ਇਕ ਦੇ ਇਕ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਤਰੇਈ ਦੀ ਮਤਰੇਈ ਹੀ ਨਿਕਲੀ ਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ.....।”

“ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਿਹੜਾ ਭੂਚਾਲ ਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਜਿਹੜਾ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱੜਫ ਰਹੀ ਹੈ । ਬੈਠਕ ਨੂੰ ਖਿੜਕੀਆਂ ਹੀ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕੋਈ ਭੂਚਾਲ ਆ ਗਿਆ । ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਅੱਗੋਂ ਸਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਬੱਚਿਆ ਨੂੰ ਠੰਡ ਵਿਚ ਮਾਰਨਾ ਹੈ ।”

“ਉਹ ਜਿਉਂਦੇ ਵੱਸਦੇ ਰਹਿਣ ਸਾਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਸੜਕ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿਉ । ਪ੍ਰੀਤੀ ਕੀ ਆਈ ਮੇਰੇ ਟੱਬਰ ਵਾਸਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਬਣ ਗਈ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਨਹੀਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਗੁਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ?”

“ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਘਰ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦਾ ...? ਮੈਂ ਘਰ ਖਰਚਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦੇਵਾਂ ? ਮੇਰਾ ਜਵਾਈ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਵਾਨ ਜਹਾਨ ਧੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਸੁੱਟਾਂ ? ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਾਂਗਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੌਣ ਰੱਖੇਗਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ?”

“ਤੁਹਾਡੀ ਕੁੜੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ । ਜਵਾਈ ਦਾ ਦੁੱਖ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ? ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਹੀ ਨਾ । ਫਰਕ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਕਸਰ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹੋ ਫਰਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ। ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਸੂਰ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ । ਤੁਹਾਡਾ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਖਾਨਦਾਨ । ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸਮਝ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਹੈ । ਵੱਡੀ ਨੇ ਤਾਂ ਜਸਬੀਰ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਭਰ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ, “ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਵਿੱਕੀ ਭਰਾ ਹੈ ਜਸਬੀਰ ਸਾਡਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।”

“ਮੈਂ ਕੱਦ ਵਿੱਕੀ ਅਤੇ ਜਸਬੀਰ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਜਸਬੀਰ

ਆਇਆ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿੱਕੀ । ਜਸਬੀਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਵਿੱਕੀ ਆਇਆ । ”

“ਬੱਸ-ਬੱਸ ਐਵੀਂ ਫੂਕ ਨਾ ਭਰੀ ਜਾਉ । ਕਿੰਨਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਜਸਬੀਰ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਸੱਭ ਪਤਾ ਹੈ । ਕਦੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜਸਬੀਰ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬਿਠਾਇਆ ? ਕਦੀ ਪੁਛਿਆ...? ਪਿੱਛੇ ਜਿਹਾ ਬਿਮਾਰ ਰਿਹਾ.....।”

“ਮੈਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ?”

“ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ, ਉੱਧਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੰਨ ਵੀ ਤੱਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ ਹੋ । ਜਸਬੀਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਵੱਡੀ ਤਾਂ ਫਰਕ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਛੋਟੀ ਦਾ ਵੀ ਦਿਮਾਗ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮੈਂ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਾੜਾ ਕਰਦੀ ਹਾਂ....? ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਵੀ।”

“ਤੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਦੋਵੇਂ, ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨ....?”

“ਅੱਛਾ! ਜੇ ਇਹ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇ-ਇੱਜ਼ਤੀ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹੋਗੇ?”

ਸੁਭਾਨਪੁਰ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਗਏ ਸੀ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ । ਮਾਂ ਮੈਂ ਥੋੜੀ ਸੀ, ਜੋ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ । ਅਗਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਾਂ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਘਰ ਹੀ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਆਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣ ਕੇ ਫੈਂਸਲਾ ਕਰ ਆਈ।”

ਜਸਪਾਲ ਮਨਜੀਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਭੜਕ ਪਿਆ।

“ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕੀ ਹੈ ? ਤੇਰਾ ਮਤਲੱਬ ਕੀ ਹੈ ? ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੱਭ ਭੈੜ ਹਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਚੰਗੀ । ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ?”

“ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੱਭ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਨੇ, ਮੈਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੱਭ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਇਹ ਸੱਭ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀਤਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਮਤਲੱਬ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਾਰਸ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਜਸਬੀਰ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ.....?”

ਮਨਜੀਤ ਦੀਆਂ ਖਰੀਆਂ-ਖਰੀਆਂ ਚੁਭ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਸਪਾਲ ਨੂੰ । ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਹੱਦ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦ ਦਾ ਗੁਭਾਰ ਕੱਢ ਰਹੀ ਸੀ । ਜਸਬੀਰ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ । ਜਿਆਦਾਤਰ ਜਸਬੀਰ ਘੱਟ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ, ਅੱਜ ਅੱਤ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਜਸਬੀਰ ਬੋਲ ਹੀ ਪਿਆ , “ਮੰਮੀ ਜੀ ਆਪਣਾ ਦਿਮਾਗ ਕਿਉਂ ਖਰਾਬ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ? ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਉ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ?”

“ਜਸਬੀਰ ਪੁੱਤ ਚੁੱਪ ਰਹਿ-ਰਹਿ ਕੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੈ । ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਇਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਾਹਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ? ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਹੀਂ, ਸਾਡਾ ਕੀ ਮੁੱਲ।”

“ਮੰਮੀ ਜੀ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਮਾਗ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ? ਤੁਹਾਡਾ ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਤਾਂ

ਅੱਗੇ ਹੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

“ਮਰ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ? ਸੱਭ ਨੂੰ ਠੰਡ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ । ਸੱਭ ਸਾਂਭ ਲੈਣ ਆਪਣੇ ਵਾਰਿਸ ਨੂੰ ਜਿਸਦੀ ਖਾਤਰ ਤੇਰੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਖਰਾਬ ਕੀਤੀ।”

ਜਸਪਾਲ ਚਾਹੇ ਕਾਫੀ ਤੱਲਖ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਵੀ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਡਰ ਗਿਆ । ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ ਕੋਈ ਭਾਣਾ ਨਾ ਵਰਤ ਜਾਵੇ । ਰਾਤ ਦੇ ਦੱਸ ਵਜੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ । ਵਿੱਕੀ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਜਸਬੀਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਵਿੱਕੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਬੜ ਗਿਆ । ਜਦ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਮੁਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੀ । ਜਸਪਾਲ ਡਰਿਆ-ਡਰਿਆ ਇਹ ਸੱਭ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮਨਜੀਤ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਕਈ ਦਿਨ ਬਿਮਾਰ ਰਹੀ ।

ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਸਿਆਣਾ ਮਿਸਤਰੀ ਹੈ । ਚਾਹੇ ਉਹ ਕੋਰਾ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੈ । ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਿੰਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਕੰਮ ਤੇ ਆਉਂਦਾ । ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੰਦੇ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੰਡੇ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ, ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ । ਸੱਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਪਿਉ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦਾ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰਾਜਗਿਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਸਪਾਲ ਵੀ ਕਾਫੀ ਦਿਮਾਗ ਰੱਖਦਾ । ਸ਼ੌਂਕ-ਸ਼ੌਂਕ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖ ਗਿਆ । ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਮਕੈਨੀਕਲ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ । ਛੋਟੇ ਰਣਜੀਤ ਨੇ ਚਾਹੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਦਸਤਕਾਰੀ ਕੰਮ ਸਿੱਖ ਲਿਆ । ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਕਾਫੀ ਸਖਤ ਮਿਜਾਜ਼ ਬੰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਘੱਟ ਸੁਣਦਾ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਅਕਸਰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਲੇਕਿਨ ਪਿਉ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਿਲੋਂ ਕਰਦੇ । ਪਿਉ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ ਸਦਕਾ ਕਾਫੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾ ਲਈ । ਕਾਰੀਗਰ ਤੋਂ ਠੇਕੇਦਾਰ ਬਣ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਠੇਕੇ ਲੈ ਲੈਂਦਾ । ਦੁਰੋਂ ਹੀ ਉਨੂੰ ਨੁਕਸ ਨਜ਼ਰ ਆ ਜਾਂਦਾ । ਜਦ ਤੱਕ ਨੁਕਸ ਠੀਕ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਕਾਰੀਗਰ ਦੀ ਜਾਨ ਨਾ ਛੱਡਦਾ । ਕਾਰੀਗਰ ਵੀ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੋੜਦੇ । ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਆਦਾਤਰ ਉਸਦੇ ਸ਼ਹਿਰਦ ਹੀ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵੇਲੇ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰਦਾ । ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਪੈਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਾ । ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਖਰਚਾ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਪਲਾਟ ਵੀ ਲੈ ਦਿੰਦਾ । ਕਾਰੀਗਰ ਆਪੇ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਂਦੇ । ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰੀਗਰ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਹੀ ਤਾਂ ਸਨ । ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੀ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨਵੇਂ ਪੈਸੇ ਦੀ ਹੇਰਾ-ਫੇਰੀ ਨਾ ਕਰਦਾ । ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਦਿੰਦਾ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਈਕਲ ਤੋਂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਖਰੀਦ ਲਿਆ । ਛੋਟੇ ਮਕਾਨ ਤੋਂ ਕੋਠੀ ਬਣਾ ਲਈ । ਨਾ ਉਸਨੇ ਨਸ਼ਾ ਕਦੀਂ ਆਪ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਦੇ ਮੁੰਡੇ ਜਾਂ

ਕਾਰਗੀਰ ਹੀ ਕੋਈ ਨਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਪਿਉ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਰਿਹਾ । ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਪਿਉ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਾ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਅਲੱਗ ਕੰਮ ਕਰ ਲਿਆ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਚੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਚੇਲਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ । ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਪਿਉ ਦੀ ਮੱਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਝੱਟ ਉਸਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਦਾ ।

ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਨਾਨੀ ਕਾਫੀ ਚੁਸਤ ਚਲਾਕ ਨਿਕਲੀ । ਘਰੋਂ ਸੌਖੀ ਸੀ, ਪੈਸੇ ਦੀ ਘਾਟ ਤਾਂ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਕਬਾਲ ਜਨਾਨੀ ਮਗਰ ਲੱਗਿਆ ਵੱਖਰਾ ਮਕਾਨ ਲੈ ਲਿਆ । ਪਿਉ ਨੇ ਵੀ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ । ਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿੰਦੀ, “ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਬਾਪੂ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਹਾਲੀ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ ਕਿ ਵਹੁੱਟੀ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵੱਖ ਚਲੀ ਗਈ । ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਾਲੇ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ ਸਾਂਭੇ ਗਏ....?”

“ਸ਼ਰੀਕਾ ਕੀ ਕਹੇਗਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਜਿਹੜਾ ਜਨਾਨੀ ਮਗਰ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਨਾਲੇ ਕਮਾਉਂਦਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਮਕਾਨ ਬਣਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿਹੜਾ ਤੂਫਾਨ ਆ ਗਿਆ । ਉਸਦੀ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਤੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਟੱਪੂ-ਟੱਪੂ ਕਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ । ਪਿਉ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਬੰਦਾ ਪੁੱਛੇ ਅਸੀਂ ਘੱਟ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਦਾ, ਚਲੇ ਗਏ ਨੇ ਤਾਂ ਚਲੇ ਜਾਣ....।” ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

“ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਹਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ? ਮੈਂ ਮਾਂ ਹਾਂ । ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਤੜਫ ਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਾਲੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨੂੰਹ ਦਾ ਚਾਅ ਵੀ ਮੱਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਲੱਗ ਹੋ ਗਈ, ਦੂਸਰ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ । ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਪੋਤੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖੂੰ, ਉਹ ਚਾਅ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ।”

“ਤੇਰਾ ਮਤਲੱਬ ਮੈਂ ਉਹਨਾ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜਦਾ । ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਂਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਨੂੰਹ ਆਪਣੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਵੇਖੇ ਸਨ । ਗਿੱਠ ਲੰਮੀ ਜੁਬਾਨ ਸੀ ਜੋ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ । ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਬੀਬੀ ਚੰਗਾ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੁਤੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਸੀ ।

“ਚੱਲੋ! ਇਕਬਾਲ ਤਾਂ ਚਲਿਆ ਗਿਆ । ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਵਹੁੱਟੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰੱਖਾਂਗੀ । ਜਸਪਾਲ ਮੇਰਾ ਸਾਊ (ਸ਼ਰੀਫ) ਪੁੱਤ ਹੈ ।.....।”

“ਛੱਡ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਇਸ ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਨੂੰ । ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇੱਕ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ ਜਸਪਾਲ ਵੀ ਇਕਬਾਲ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ ਨਾਲੇ ਰਣਜੀਤ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।”

“ਤੇਰਾ ਮਤਲੱਬ (?) ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਲੱਗਾਂ । ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਮੀ ਹੈ ? ਉਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਟੌਹਰ ਹੈ ਮੇਰੀ ।

ਸਾਰੇ ਭਾਪਾ ਜੀ- ਭਾਪਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਆਕੜਦੇ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ.....।”

“ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ? ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਨਾ ਬੋਲੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਆ ਕਦੇ.....।”

“ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਨ ਕੀਤਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ । ਮੈਂ ਹੀ ਬਹੁੱਤ ਸਖਤ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ 'ਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ । ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿਸੇ ਦੀ । ਮੈਂ ਹੀ ਚੰਡ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਚੰਡੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ । ਮੈਂ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ.....।”

“ਬੱਸ ਕਰੋ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹਿੰਮਤ ? ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ.....।”

“ਤੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤੱਲਬ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਹੋ ਗਏ । ਮੈਂ ਕੋਈ ਜ਼ਾਲਮ ਨਹੀਂ ਸੱਭ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।”

“ਮੈਂ ਕਦ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੱਸ ਐਨਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੱਚੇ ਹੁਣ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਬਦਲੋ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਖਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ.....।”

“ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਵੈਸੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਮੇਰੀ ਪੂਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਦੀ ਅੱਗੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਸਖਤੀ ਛੱਡ ਕੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਾਂਗਾ।”

ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਹੱਸ ਪਿਆ । ਜਨਾਨੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਈ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੁਖ ਬਦਲ ਲਿਆ । ਪਿਉ ਦਾ ਨਰਮ ਰੁਖ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਸਨ । ਪਿਉ ਦੀ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਸਨ । ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਇਸ ਸਭ ਪਿੱਛੇ ਮਾਂ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਭ ਦਾ ਮਨ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਠੀਕ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਉਸ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਛੇਤੀ ਨੁਕਸ ਨਾ ਪੈਂਦਾ । ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਆਰਡਰ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅਡਵਾਂਸ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਾਫੀ ਆ ਜਾਂਦੇ । ਜਸਪਾਲ ਰੇਟ ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ ਲੈਂਦਾ । ਵਪਾਰੀ ਰੇਟ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਭਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਖਪਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਸਪਾਲ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਭਾਪਾ ਜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬਹੁੱਤ ਹੈ । ਖਰਾਦ ਵਰਮ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਕੰਮ ਠੋਕੇ ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਲਵਾਂਗੇ । ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦਾ ਵਾਧਾ ਬਹੁੱਤ ਹੁੰਦਾ।”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਠੀਕ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ । ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ । ਕੰਮ ਤੇਰਾ ਮਸ਼ੀਨਾ ਦਾ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦੋ ਟੌਹਰ ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।” “ਭਾਪਾ ਜੀ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਥੋੜ੍ਹੀ ਛੱਡਣਾ ਏ ਮੈਂ । ਉਹ ਚੱਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਇਹ ਕੰਮ ਬੰਦੇ ਠੋਕੇ 'ਤੇ ਕਰੀ ਜਾਣਗੇ । ਆਪਾਂ ਕਿਹੜਾ ਬੰਦੇ ਤਨਖਾਹ ਤੇ ਰੱਖਣੇ ਹਨ, ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਤਾਂ ਲੈਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ.....।”

“ਫਿਰ ਵੀ ਪੁੱਤ ਤੇਰੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤਾਂ ਪੈਣੀ ਹੀ ਹੈ । ਤੈਨੂੰ ਫੈਕਟਰੀ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਤਾਂ

ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਕੌਣ ਠੀਕ ਕਰੇਗਾ.....?”

“ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਲੋਕ ਵੀ ਕਈ-ਕਈ ਕੰਮ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਹੈ.....।”

“ਠੀਕ ਹੈ ਪੁੱਤ ! ਪੈਸੇ ਦੀ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੀਂ.....।”

“ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਭਾਪਾ ਜੀ ! ਤੁਹਾਡੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪੈਸੇ ਦਾ ਕਾਹਦਾ ਫਿਕਰ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਸੁੱਭ ਕੁੱਝ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ.....।”

ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਫੈਕਟਰੀ ਲਗਾ ਲਈ । ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਕੰਮ ਵੀ ਚੱਲ ਪਿਆ । ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕੰਮ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਠੇਕੇ ਤੇ ਸੀ । ਠੈਕੇਦਾਰ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਰਦੇ । ਪੈਸੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਸਪਾਲ ਰੱਜ ਕੇ ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਦਾ । ਕੋਈ ਦੱਸ ਮੰਗਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪੰਜ ਦਿੰਦਾ । ਖੁਦ ਰੇਟ ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ ਲੈਂਦਾ । ਇੱਕ ਤਾਂ ਜਸਪਾਲ ਦਾ ਕਵਾਲਟੀ ਵਧੀਆ ਸੀ ਦੂਜਾ ਉਸਦਾ ਮਾਲ ਬਾਕੀ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ । ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਸ ਵਕਤ ਜਸਪਾਲ ਦਾ ਮੁਕੱਦਰ ਕਾਫੀ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੰਗੋਟੀਆ ਯਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਕੰਮ ਉਸਦਾ ਵੀ ਆਪਣਾ ਨਿੱਜੀ ਸੀ । ਆਟੇ ਦੀ ਚੱਕੀ ਸੀ । ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਤੇ ਦੋ ਮੁੰਡੇ ਸਨ ਉਸਦੇ । ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨਜੀਤ ।

ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਏਂ, ਫਿਰ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਹੀ ਦੱਸ ਆਪਣੀ ਮਨਜੀਤ ਵਾਸਤੇ । ਖਾਂਦਾ-ਪੀਂਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਗਰੀਬ ਹੀ ਹੋਵੇ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੈੱਟ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ.....।”

“ਦਲੀਪ ਸਿੰਘਾਂ ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਠੀਕ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਮਨਜੀਤ ਗਊ ਹੈ ਗਊ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੀ ਚੇਤੇ ਹੈ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾ ਕਰੇ ਅਗਰ ਐਸੀ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਬੰਦਾ ਟੱਕਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁੱਤ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਹੋਵੇਗਾ । ਨਾਲੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘਾਂ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ । ਦੱਸਦੇ ਕੁੱਝ ਤੇ ਨਿਕਲਦਾ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੈ । ਅਗਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਚੰਗਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਪਰ ਜੇਕਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਾੜਾ ਨਿਕਲ ਆਵੇ ਤਾਂ ਵਿਚਲੇ ਵਿਚੋਲੇ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.....।”

“ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਠੀਕ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਅਗਰ ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੋ ਸਿਰ ਕੌਣ ਜੋੜੇਗਾ ? ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਅੱਗੋਂ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਢਿੱਡ 'ਚ ਵੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ “ਰਾਹ ਪਿਆਂ ਜਾਣੀਏ ਜਾਂ ਵਾਹ ਪਿਆਂ ।” ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ।”

“ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ । ਰਿਸ਼ਤਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜਾਪਹਿਚਾਣ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । ਕਈ ਵਾਰ ਦੱਸਿਆ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਨਿਕਲਦਾ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ...।”

“ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲ ਛੱਡ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਹਾਂ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ । ਤੂੰ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਦੱਸ ਮਨਜੀਤ ਵਾਸਤੇ । ਇੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਤੇਰਾ ਤਜਰਬੇ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਕਈ ਚੰਗੇ ਲਾਈਕ ਲਾਈਕ ਸ਼ਗਿਰਦ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨਾਲ ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਸਾਕ ਕਰਵਾ ਦੇ.....।”

“ਦਲੀਪ ਸਿੰਹਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਭਰਾ ਜੋਟੀਦਾਰ ਏਂ । ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁਕੱਣ ਦਾ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਹੌਂਸਲਾ ਨਹੀਂ । ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਜਸਪਾਲ ਬਾਰੇ ਤੇਰਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ?”

ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਹਾਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਗੱਲ ਖੋਹ ਲਈ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਹਾਂ ਜਸਪਾਲ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਹੀਰਾ ਹੈ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ । ਜਸਪਾਲ ਤੇਰੀ ਔਲਾਦ ਹੈ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਅਗਰ ਗੱਲ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਭਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਣ । ਜਸਪਾਲ ਨਾ ਖਾਂਦਾ ਨਾ ਪੀਂਦਾ, ਬੱਸ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ । ਇੰਨੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਫੈਕਟਰੀ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਵਿਹਲਾ ਭੈਠਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ।”

“ਚੰਗਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਹਾਂ ਤੇਰੀ ਬਾਬੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ.....।”

“ਚੰਗਾ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਹਾਂ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੀ ਚੱਲਦਾ ਹਾਂ । ਫਿਰ ਆਵਾਂਗਾ ਜੇ ਸਲਾਹ ਹੋਵੇਗੀ ਦੱਸ ਦੇਵੀਂ ਮੈਂ ਵੀ ਦੱਸਾਂਗਾ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ।”

ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਘਰ ਜਾਕੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ।

“ਬਾਪੂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਅੱਜ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਏਂ।” ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ।

“ਬਸੰਤ ਦੇ ਬਾਪੂ ਸੱਚ ਹੀ ਬੜਾ ਖਿੜਿਆ ਪਿਆ ਏਂ । ਕੋਈ ਬੂਟੀ ਮਿਲ ਗਈ ਜਾਂ ਖਜਾਨਾ?”

“ਉਏ ਕਮਲਿਉ ! ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਬੂਟੀ ਜਾਂ ਖਜਾਨੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋ ? ਮੈਨੂੰ ਖਜਾਨੇ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ? ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਹੁੱਤ ਮਿਹਰ ਹੈ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ।”

“ਬਾਪੂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸੁਦਾਈ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਏਂ ? ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੇ ।” ਨਾਜ਼ਰ ਸਿੰਘ ਹੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ ।

“ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਟਿੱਚਰਾਂ ਜੇ ਮੁੱਕਣ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ । ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਲਾਂ ਆਨੇ ਸੱਚ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਬੜਾ ਕੁੱਝ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਸਦੀ ਉਮੀਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਰੱਬ ਨੇ ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਬੱਸ ਹੁਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੱਥ ਸਾਡੇ ਤੇ ਬਣਿਆ ਰਹੇ.....।”

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਨੂੰਹਾਂ ਕਾਹਲੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ, “ਬਾਪੂ ਆਹ ਕੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇਂਗਾ ਜਾਂ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਕੱਢ ਲਵੇਂਗਾ । ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ । ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਜ਼ਾ ਆਪ ਹੀ ਲਈ ਜਾਣਾ ਏ.....।” ਕਹਿ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਹੱਸ ਪਈਆਂ ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨੂੰਹਾ ਨੂੰ ਧੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਨੂੰਹਾਂ ਵੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਹੁਰਾ ਨਹੀਂ ਪਿਉ ਸਮਝਦੀਆਂ ਸਨ ।

“ਆਪਣਾ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਹੈ ਨਾ.....!”

“ਹਾਂ ਸੌਦਾਗਰ ਚਾਚਾ ! ਬੜਾ ਭਲਾ ਇਨਸਾਨ ਹੈ । ਕਿਉਂ ? ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ।”

“ਉਹ ਤਾਂ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਜਸਪਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ.....?”

“ਬਾਪੂ ਜਸਪਾਲ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਐਬ ਨਹੀਂ ਖੂਬ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਰੱਜ ਕੇ ਮਿਹਨਤੀ ਹੈ । ਬਾਪੂ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਏਂ.....?”

“ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੈ।”

“ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਪੂ?”

“ਆਪਣੀ ਮਨਜੀਤ ਲਈ ਜਸਪਾਲ ਕਿਵੇਂ ਰਹੇਗਾ...?”

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੇ ਸੱਭ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨਸੀਬ ਕੌਰ ਬੋਲੀ, “ਬਸੰਤੇ ਦੇ ਬਾਪੂ ਬੰਦੇ ਤਾਂ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਸੱਭ ਠੀਕ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੱਸ ਪਾਈ ਉਸਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ....?”

“ਹੈਂ ਕਮਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਰਹੀ ਨਾ ਝੱਲੀ ਦੀ ਝੱਲੀ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੈ । ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ । ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਆਪਣੀ ਮਨਜੀਤ ਕਾਫੀ ਸਾਊ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦਾ ਅਗਰ ਜਸਪਾਲ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕਰੋ ...।”

“ਕਿਉਂ ਪੁੱਤ ਬਸੰਤੇ, ਨਾਜਰ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਕੁੜੀਉ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿੱਦਾਂ ਲੱਗੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਗੱਲ.....?” ਨਸੀਬ ਕੌਰ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਬੋਲੀ ।

ਸਭ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲੇ, “ਬਾਪੂ ਬੰਦੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਠਾਕ ਨੇ । ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਨਜੀਤ ਵਾਸਤੇ ਨੇਕ ਹੈ । ਸੌਦਾਗਰ ਚਾਚੇ ਨੇ ਖੁਦ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੰਗਿਆ । ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਫਿਰ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਆਪਣੀ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੱਕਾ ਸਮਝੋ । ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ।

ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਨੇ ਹਾਂ ਮਿਲਾਈ ਤੇ ਸਭ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਖਿੜ ਗਏ ।

“ਸਭ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨਜੀਤ ਅਤੇ ਜਸਪਾਲ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਿਰੇ ਚੜ ਗਿਆ । ਜਸਪਾਲ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਗੰਭੀਰ ਸੀ । ਮਨਜੀਤ ਇਕ ਚੰਗੀ ਪਤਨੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਲੈਣ ਦੇਣ ਵਿਚ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਛੱਡੀ । ਭੁੱਖ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਲੈਣ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਸੀ । ਦੋਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲੋਂ ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ । ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕੁੜੀ ਹੋਈ । ਫਿਰ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਕੁੜੀ ਹੋਈ । ਚਾਹੇ ਜਸਪਾਲ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਵੀ ਮੰਡੇ ਦੀ ਚਾਹਤ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਸੀ ।”

“ਦੇਖ ਮਨਜੀਤ ਤੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਰੱਬ ਕੋਲੋਂ ਮੰਡੇ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗ ਰੱਬ ਜਰੂਰ ਪੂਰੀ ਕਰੇਗਾ.....।”

“ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਜਨਾਨੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਮਾਂ । ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਰੱਬ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬੰਦਾ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ.....।”

“ਇਸ ਦਾ ਮਤਲੱਬ ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਪੁੱਤ ਦਾ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ । ਇੰਨ੍ਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਪੈਸਾ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ.....?”

“ਮੇਰਾ ਮਤਲੱਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ । ਜਦ ਸਮਾਂ ਆਵੇਗਾ ਰੱਬ ਆਪੇ ਹੀ ਦੇਵੇਗਾ । ਜਦ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਉਹ ਮੇਹਰ ਕਰੇਗਾ । ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ.....?”

“ਨਹੀਂ ਮਨਜੀਤ ਹੁਣ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੰਦਾ । ਵੱਡੇ ਭਾਅ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਛੋਟੇ ਰਣਜੀਤ ਦੇ ਵੀ ਮੁੰਡੇ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ । ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ.....।”

“ਐਵੀਂ ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਨਾ ਕਰੋ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪੇ ਹੀ ਠੀਕ ਕਰੇਗਾ.....।”

“ਕਦ ਕਰੇਗਾ ? ਬੁੱਢੇ ਵੇਲੇ । ਉਸਦਾ ਸੁੱਖ ਕੌਣ ਭੋਗੇਗਾ.....?”

“ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇਰ ਹੈ ਪਰ ਹਨੇਰ ਨਹੀਂ.....।”

“ਸੋਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅਕਸਰ ਜਸਪਾਲ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੰਦਾ । ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦੀ । ਨਿੱਤ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੀ । ਪੁੱਤ ਲਈ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਦਾਤ ਮੰਗਦੀ । ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਗਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਾਲੀ ਗਈ । ਵੈਸ਼ਨੋ ਦੇਵੀ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁੱਖੀ । ਸਭ ਦੀਆਂ ਦੁਆਵਾਂ ਸਦਕਾ ਮਨਜੀਤ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਈ । ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਬੜਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ । ਡਿਲਵਰੀ ਵੇਲੇ ਜਦ ਨਰਸ ਬਾਹਰ ਆਈ ਤਾਂ ਆਉਂਦੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ ।”

“ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੌਣ ਹਨ ?”

“ਮੈਂ ਹਾਂ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮਨਜੀਤ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ ।”

“ਜਸਪਾਲ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਧਾਈ ਦਿਉ ਫਿਰ ਦੱਸਾਂਗੀ.....।”

“ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ । ਜੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ । ਦੱਸੋ ਕੀ ਹੋਇਆ.....?”

“ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਪੁੱਤ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ.....।”

“ਅੱਛਾ.....।”

“ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਿਹ ਕੇ ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਜੇਬ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਤੇ ਜਿੰਨ੍ਹੇ ਪੈਸੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆਏ ਸਭ ਨਰਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ । ਨਰਸ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਚਲੀ ਗਈ ।”

“ਮਨਜੀਤ ਘਰ ਆ ਗਈ । ਘਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਰਸਾਤ ਹੋ ਗਈ । ਭੰਗੜੇ, ਗਿੱਧੇ, ਖੁਸਰੇ, ਭੰਡ ਸਭ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇ ਕੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਸੋਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਕਾਫੀ ਖੁਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਚਾਹੇ ਸੋਦਾਗਰ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਪੁੱਤ ਸਨ । ਪਰ ਜਸਪਾਲ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਹੀ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਜਸਪਾਲ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ।”

“ਸਮਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ । ਮੰਡੇ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਜਬੀਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ । ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਾਜਾ-ਰਾਜਾ ਕਿਹ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ । ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਈਰਖਾ ਹੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ । ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਮੰਡੇ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਲਾਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਮੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ ।

ਬੀਬੀ-ਭਾਪਾ ਰਾਜਾ-ਰਾਜਾ ਕਹਿੰਦੇ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ । ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਭਰਾ ਚਾਹੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਜਦ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ । ਉਹ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਸਾੜਦੀਆਂ । ਮਨਜੀਤ ਸਭ ਬਰਦਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਦਾਦੀ-ਦਾਦੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੋਤਰੇ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸੁੱਖਣਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਉੱਧਰ ਜਸਪਾਲ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਜਵਾਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਮੰਡਾ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਛੋਟਾ । ਪੜ੍ਹਾਈ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਸਿਲਾਈ-ਕਢਾਈ ਸਿੱਖੀ । ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਬਾਲ ਬੱਚੇਦਾਰ ਹੋ ਗਈ । ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜਬੀਰ ਆਪਣੇ ਭਾਣਜੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਇਕਲ ਤੇ ਬਜ਼ਾਰ ਕੁੱਝ ਲੈਣ ਗਿਆ ਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋ ਗਿਆ । ਲਹੂ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜੇ ਰਾਜਬੀਰ ਨੂੰ ਗੁਆਂਢੀ ਨੇ ਘਰ ਲਿਆਂਦਾ । ਘਰ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਗਏ । ਛੋਟੀ-ਛੋਟੀ ਰਾਜਬੀਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ । ਰਾਜਬੀਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਘਰ ਵਾਲੇ ਡਰ ਗਏ । ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜਾਨ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਭੈਣਾਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਸੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ । ਮਨਜੀਤ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗੀ । ਉਸਦਾ ਪੁੱਤ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਕਈ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁੱਖ ਲਈਆਂ । ਦਾਦੀ-ਦਾਦਾ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ । ਅੰਤ ਰਾਜਬੀਰ ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਪਿਟਦਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਜਹਾਨੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ । ਰਾਜਬੀਰ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਘਰ ਵਿਚ ਮੌਤ ਵਰਗੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਛਾਅ ਗਈ । ਭੈਣਾਂ ਰੋ-ਰੋ ਹਾਲੋਂ ਬੇਹਾਲ ਹੋਇਆ ਸਨ । ਜਸਪਾਲ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਮਨਜੀਤ ਵੀ ਪੋਟਾ-ਪੋਟਾ ਦੁੱਖੀ ਹੋ ਗਈ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਸੇਕ ਲੱਗਿਆ । ਜਸਪਾਲ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਮਨਜੀਤ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਫੀ ਰੁੱਖਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਉਹ ਮਨਜੀਤ ਨਾਲ ਘੱਟ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ । ਮਨਜੀਤ ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ-ਪਿਛੇ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਪਰ ਜਸਪਾਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਇਸ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਮਨਜੀਤ ਕਾਫੀ ਦੁੱਖੀ ਹੋਈ । ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਬਿਮਾਰੀ ਪੈ ਗਈ ਅਤੇ ਮਨਜੀਤ ਵੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਗਈ । ”

“ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਉਸਦੀ ਇੰਨੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਫਾਇਦਾ । ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਮਕਾਨ ਫੈਕਟਰੀ, ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਕੰਮ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਾਜੀ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਐਟਮ ਬੰਦ ਕਰਨੀ ਪਈ ਜਸਪਾਲ ਨੂੰ । ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਵਾਧੂ ਸੀ । ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਉਸਦੀ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੋਹਰਿਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਆਪਣੇ ਮੰਡੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸੋਹਰੇ ਦੇ ਘਰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਸੀ । ਜਸਪਾਲ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਟੁੱਟ ਹੀ ਗਿਆ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਮਾਰ ਪਈ । ਹੀਰੇ ਵਰਗਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਅਗਿਆਕਾਰੀ ਧੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਅਕਸਰ ਈਰਖਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਭ ਮੁੱਕ ਗਿਆ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਮਰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਹੋ ਗਈ । ਉਮਰ ਤਾਂ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਵੀ ਸਿਆਣੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਦੋਹਤੇ-ਦੋਹਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਇਕ ਦਿਨ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਸੱਸ ਅਤੇ ਜਵਾਈ ਆਇਆ । ਸੱਸ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਬੋਲੀ, “ਭਰਾ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ । ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ

ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕੱਲਾ ਤਾਂ ਰੁੱਖ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਬੰਦੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋ ਜਵਾਈ ਦੋਹਤੇ ਦੋਹਤੀਆਂ ਹਨ । ਧੀ ਜਵਾਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਲਉ ਤੇ ਜਵਾਈ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਹੰਦੇ ਹਨ । ਬੰਦਾ ਧੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਦੋਵੇਂ ਪਿਉ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵੀ ਵੇਖੀ ਜਾਇਉ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ”

“ਭੈਣ ਜੀ ਉਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਅੱਗੇ ਕਿਹੜੇ ਦੂਰ ਹਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ । ਮਿਲਦੇ ਗਿੱਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਕੰਮ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਲੇਬਰ ਰੱਖੀ ਹੈ । ”

“ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਕੁੜਮਣੀ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਈ । ਉਹ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਬੁੱਢਾ ਕਾਫੀ ਚੁਸਤ ਹੈ । ਇਹ ਹੱਥੋਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ । ”

“ਚੰਗਾ ਭਰਾ ਜੀ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਗਰ ਦਿੱਲ ਉਦਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੱਦ ਲਿਆ ਕਰੋ । ਜਵਾਈ ਪੁੱਤ ਹੀ ਹੰਦੇ ਹਨ..... । ”

“ਭੈਣ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਤਾਂ ਆਸਰਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਮੇਰਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ । ਜਸਪਾਲ ਦਾ ਜਵਾਈ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਚੱਲੇ ਗਏ । ਜਸਪਾਲ ਨੂੰ ਵਹਿਮ ਦਾ ਗਮ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਤਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਪੀੜੀ ਤਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਬੰਦੇ ਦੀ ਪੀੜੀ ਤਾਂ ਚੱਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ”

“ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਨਾ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਭੈਣ ਲੱਗੀ ਦੀ ਮਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ , ਉਹ ਜਸਪਾਲ ਕੋਲ ਆਈ । ”

“ਜਸਪਾਲ ਵੀਰ ਭਾਬੀ ਤਾਂ ਰਹੀ ਨਹੀਂ । ਤੇਰੀ ਪੀੜੀ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲੇਗੀ । ਕੁੜੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰ ਹਨ । ਘਰ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਘਰ ਵਸਾ ਲੈ..... । ”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਠੀਕ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰੇ । ਪਰ ਇਹ ਵਿਆਹ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਵੇਗਾ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ । ਬੁੱਢੇ ਵੇਲੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ । ਗੱਲ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆ ਗਿਆ । ਸੌਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਜਸਪਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ । ਛੋਟੇ ਪੁੱਤ ਰਣਜੀਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਲੱਗ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ । ”

“ਕਿਉਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਠੀਕ ਹੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਤੇਰੀ ਵੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਨਾਲੇ ਬੰਦੇ ਤੇ ਘੋੜਾ ਕਦੀ ਬੁੱਢੇ ਨਹੀਂ ਹੰਦੇ । ਖੁਰਾਕ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰੇ ਤੂੰ ਦੇਖ ਕੋਈ ਜਨਾਨੀ ਜਸਪਾਲ ਵਾਸਤੇ । ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਗਾ ਮੈਂ ਜੂ ਬੈਠਾ ਹਾਂ..... । ”

“ਚਾਚਾ ਜਨਾਨੀ ਕੀ ਦੇਖਣੀ ਹੈ ਵੇਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅੰਬਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਹੈ । ਉਸਦਾ ਤਲਾਕ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ । ਬੰਦਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਬਾਬੀ ਨਿੱਤ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਹੈ । ਉਹ ਭੁਆ ਕੋਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਕ 10 ਸਾਲ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਨਾਲ ਆਵੇਗਾ । ”

“ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਡੇ ਨੂੰ ਪਿਉ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ । ਜਨਾਨੀ ਕਿੰਨੀ ਉਮਰ ਦੀ ਹੈ..... । ”

“ਚਾਚਾ 35 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ । ਇੱਕ ਦੋ ਸਾਲ ਵੱਧ ਘੱਟ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ”

“ਚੱਲੇਗੀ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੈ..... । ”

“ਚੱਲੋ ਠੀਕ ਹੈ ਵਿਆਹ ਅਸੀਂ ਸਾਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਪਰਿਵਾਰ ਕੀ ਹੈ

ਉਸਦਾ.....?”

“ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾ ਹਨ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਮਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਚਪੜਾਸੀ ਹੈ । ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਬੀ ਵਾਲਾ ਮਨਜੀਤ ਹੈ.....।”

“ਚੱਲੋ ਇਕ ਮਨਜੀਤ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ । ਮਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੱਝੀ ਰਕਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਵਿਆਹ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ.....।”

“ਚੰਗਾ ਚਾਚਾ ਭੋਰਾ ਕੁ ਜਸਪਾਲ ਭਾਅ ਕੋਲ ਵੀ ਪੁੱਛ ਲਉ । ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ । ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ....।”

“ਨਾਂ ਪੁੱਤ ਨਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜਸਪਾਲ ਮੰਨ ਗਿਆ । ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਕਿਉਂ ਜਸਪਾਲ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ.....।”

“ਬਾਪੂ ਜੀ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸਭ ਚੰਗਾ ਹੀ ਲੱਗਣਾ ਹੈ ? ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਗਲਤ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਥੋੜ੍ਹੀ ਕਰੋਗੇ । ਬਾਹਰੋਂ ਚਾਹੇ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਸੀ ਵਿਚੋਂ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਰਜਾਮੰਦੀ ਸੀ।”

ਜਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਤੇ ਜਵਾਈ ਕਾਫੀ ਭੜਕੇ । ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤਕਲੀਫ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਹੋਈ । ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੰਡੇ ਦੇ ਸੋਹਰੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਹ ਸਭ ਉਲੱਟ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਘਿਉ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ।

“ਕੁੜੀਏ ਤੇਰੇ ਭਾਪੇ ਦੀ ਮੱਤ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਏਸੇ ਉਮਰੇ ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾ ਲਵੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੁਨੀਆਂ ਕੀ ਕਵੇਗੀ । ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ । ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਜਵਾਈ ਤੱਲਖੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਬੋਲਿਆ ।”

“ਤੇਰੇ ਪਿਉ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਖਰਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ । ਚੜੀ ਜਵਾਨੀ ਭੱਲਾ ਬੁੱਢੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਮੁਸੀਬਤ ਪਈ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਜ਼ਤ ਦਾ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਖੜੇ ਹੋਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ.....।”

“ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਭਾਪਾ ਜੀ ਜੋ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਗਲਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਜ਼ਤ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬੋਲੋ । ਤੂੰ-ਤੂੰ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ । ਚਾਹੇ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਡੈਂਡੀ ਜੀ । ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਰੋ ਫਾਲਤੂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ.....।”

“ਠੀਕ ਹੈ ਕਾਕੇ ਨੂੰਹ ਰਾਣੀ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਕੁੱਝ ਅਕਲ ਨਾਲ ਬੋਲ ਆਖਿਰ ਉਹ ਤੇਰਾ ਸੋਹਰਾ ਹੈ ਤੇ ਸੋਹਰੇ ਤੇ ਪਿਉ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੰਦਾ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ । ਸੱਸ ਚਲਾਕੀ ਵਰਤਦੀ ਬੋਲੀ ।”

“ਠੀਕ ਹੈ ਬੀਬੀ ਜੀ ਗੱਲਤੀ ਹੋ ਗਈ । ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਭਾਪਾ ਜੀ ਵੀ ਕਿਹੜਾ ਸਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਤਾਂ ਵੇਖਣ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ.....।”

“ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛ ਲਵਾਂਗੇ ” । ਦੋ ਟੁੱਕ ਗੱਲ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਜੋ ਹੋਵੇਗਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਕੁੜੀ ਗੱਲ ਮੁਕਾਉਂਦੀ ਬੋਲੀ ।” ਅੱਛਾ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਚੱਲਾਂਗੇ ।”

“ਛੋਟੇ ਜਵਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਭਾਪਾ ਜੀ ਇਕੱਲੀ ਜਾਨ ਹੈ । ਜਨਾਨੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਣਗੇ । ਘਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਭਾਪਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਸਾਉਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ।”

“ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਖੂਬ ਰੌਲਾ ਰੱਪਾ ਪਾਇਆ । ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਕਿਹਾ ।”

“ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਹੈ ਮੈਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਾਂ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਬੋਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੌਲਾ-ਰੱਪਾ ਪਾਉਣ ਦੀ । ਜਿਸ ਨੇ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ.....।”

“ਸੋਦਾਗਰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਲਈ ਦੌੜ ਭੱਜ ਕੀਤੀ ।”

“ਨੇੜੇ ਹੀ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਕ ਦਿਨ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਜਵਾਈ ਦੋਹਤੇ-ਦੋਹਤੀਆਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕੁੜਮਨੀ ਨਾਲ ਘਰ ਆ ਧੱਮ ਕੇ । ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕੁੜੀ ਗੱਲ ਤੋਰਦੀ ਬੋਲੀ ।”

“ਭਾਪਾ ਜੀ ਆ ਕੀ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬਾਰੇ.....?”

“ਕੀ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕੁੜੀਏ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ.....?”

ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਠੋਕ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ।

“ਇਹੋ ਭਾਪਾ ਜੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹੋ । ਜਵਾਈ ਨੇ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਲਫਜ਼ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ “ਚੋ” ਕੱਢੇ ।”

“ਬੇਟਾ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ।”

“ਪਰ ਭਾਪਾ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੀ ਵਾਸਤੇ ਚੰਗੀ ਹੈ.....?”

ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਕੁੜੀ ਬੋਲੀ ।

“ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨ ਦੀ ।”

“ਭੈਣ ਜੀ ਮੈਂ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਜਾਨ ਹਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਾਨੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਣ । ਘਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਆ ਜਾਵੇ । ਜਾਇਦਾਦ ਸੰਭਣ ਵਾਲਾ ਵਾਰਿਸ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪੁੱਤ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ।”

“ਭਰਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋ ਜਵਾਈ ਹਨ ਤੇ ਜਵਾਈ ਵੀ ਤਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੰਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਸਮਝੋ.....।”

“ਭੈਣ ਜੀ ਉਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਜਿੰਦਗੀ ਕੱਟਣੀ ਔਖੀ ਹੈ । ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਦੁਨੀਆਂ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਜਿਉਣਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਦੇਣਾ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ । ਸਭ ਕੁੱਝ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁੜੀ ਖਿੱਝ ਕੇ ਬੋਲੀ ।”

“ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੋਹਰੇ ਤੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਨੂੰ ਕੀ ਜੁਵਾਬ ਦੇਵਾਂਗੀ । ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਬੇਇੱਜਤੀ ਕਰਵਾ ਦੇਣੀ ਹੈ । ਵਿਆਹ ਦੀ ਜਿਦ ਛੱਡ ਕੇ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰ ਕਰੋ ।”

“ਕੁੜੀਏ ਆਪਣੀ ਸਲਾਹ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਮੈਂਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਮਾੜਾ ਮੈਂ ਕੋਈ ਪਾਗਲ ਨਹੀਂ । ਦੁਨੀਆਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਹਿ ਦੁਨੀਆਂ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ

ਜਿਉਣਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਦੇਣਾ । ਮੈਂ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ.....।”

“ਭਾਧਾ ਜੀ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਦ ਨਾ ਛੱਡੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਤੁਹਾਨੂੰ.....।”

“ਚੰਗਾ ਪੁੱਤ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਨਾ ਮਿਲੇ । ਅਗਰ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਨਹੀਂ.....।”

ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁੜੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਜਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ । ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਧੀ ਜਵਾਈ ਤੇ ਕੁੜਮਣੀ ਚੱਲੇ ਗਏ ।

ਅੰਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਨਜੀਤ ਅਤੇ ਜਸਪਾਲ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਜਸਪਾਲ ਅੰਦਰ ਨਵੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਵਾਂ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਜਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਦੀ ਨਵੀਂ ਉਮੀਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ । ਉਹ ਦਾਹੜੀ ਕੇਸ ਕਾਲੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਹਰ ਇਕ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

“ਮਨਜੀਤ ਚੁਸਤ ਚਲਾਕ ਔਰਤ ਸੀ । ਥਰੀਵੀਲਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਗੱਡੀ । ਚੰਗੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਲੈਂਦਾ । ਪਰ ਮਾੜੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਤੰਬਾਕੂ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਰੱਜ ਕੇ ਕਰਦਾ । ਚਾਹੇ ਪਗੜੀ ਬੰਨਦਾ ਪਰ ਵਾਲ ਉਸ ਨੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਉਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਕਾਫੀ ਮਾੜੀ ਅਤੇ ਲੋਫਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੰਦਿਆ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ । ਰੱਜ ਕੇ ਗੈਰ ਜੁੰਮੇਵਾਰ । ਘਰ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਲਾ ਕਲੇਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਗਾਲ ਮੰਦਾ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਵੀ ਕਰਦਾ । ਹਾਰ ਹੰਭ ਕੇ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ । ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਤਲਾਕ ਸੌਖਾ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ।”

ਮਨਜੀਤ ਦੱਸ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਈ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ । ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ । ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ । ਜਸਪਾਲ ਅਤੇ ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪਿਉ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮਿਲ ਗਿਆ । ਜਸਪਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੁਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ । ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ-ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ । ਮਨਜੀਤ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਈ । ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਸੁਣ ਲਈ ਚੰਨ ਵਰਗਾ ਮੰਡਾ ਹੋਇਆ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਕੁੱਛੜ । ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਖਿੱਚ ਮਨਜੀਤ ਵੱਲੋਂ ਘੱਟ ਰਹੀ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਸਪਾਲ ਲਈ ਮਨਜੀਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਗਿਆ । ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਿਆ । ਉਸ ਦਿਨ ਮਨਜੀਤ ਖੂਬ ਭੜਕੀ ਜਸਪਾਲ ਉੱਪਰ ।”

“ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰਿਆ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਖੋਟ ਹੈ ਖੋਟ । ਉਹ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਜਾਨ ਵੀ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇ ਦੇਵੇ । ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਡੰਡਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ.....।”

“ਕਿਉ ਐਣੀ ਵਾਧੂ ਘਾਟੂ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਕੀ ਕੀਤਾ.....?”

“ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ? ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਨੂੰ । ਕੁੜੀਆਂ ਘਰੋਂ ਭੁੱਖੀਆਂ ਮਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨਹੀਂ ਕਮਾਉਂਦੇ.....?”

“ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕੁੱਝ ਮੰਗਦੀਆਂ ਤੂੰ ਕਿਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ.....।”

“ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਿਲਾਫ ਖਿੱਚੜੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਆਪ ਰਲ ਕੇ ਪਕਾ ਰਹੇ ਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਕੋਈ ਬੁੱਧੂ ਨਹੀਂ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਪੁੱਤੇ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣੀਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ.....।”

“ਕੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ । ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜੇ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਣਾ ਹੈ ਉਹ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।”

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪਿਉ ਦਾ ਮੁੜ ਵਿਆਹ ਕਿਉ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਭਰਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜੋ ਮਿਲ ਗਿਆ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਸੋ ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਹੀ ਮੂਰਖ ਨਿਕਲੀ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਪੈਸਾ ਆਪਣੇ ਨਾ ਲਿਖਵਾਉਂਦੀ । ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਫੇਰ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦਾ । ਬੰਦੇ-ਬੰਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਧੋਖੇ ਬਾਜ ਪਹਿਲਾ ਕੰਜਰ ਨਸ਼ੇੜੀ ਉਹ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ । ਮੈਂਨੂੰ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਤੁਹਾਡੀ ਢਿੱਡ ਵਿਚੋਂ ਮੈਲ ਜਾਂਦੀ ਨਹੀਂ । ਚਾਹੇ ਜੇ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਲਉ । ਤੁਹਾਡੀਆ ਚਲਾਕੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ.....।”

“ਜਸਪਾਲ ਝੁੱਠਾ ਸੀ ਸੋ ਅੱਗੋਂ ਕੁਸਕਿਆ ਨਹੀਂ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਚੱਲੇ ਗਿਆ । ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲੋਂ ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ । ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਵਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਖਰ ਤੇ ਸੀ । ਪਿੱਛੇ ਜੇ ਉਸਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਕਾਰ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਛੂ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜਿਆਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਗੁਰਦੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਏ । ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਤਾਂ ਚੱਲਦਾ ਪਰ ਨਸ਼ਾ ਅੱਤ ਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਜਨਾਨੀ ਕੱਲਪਦੀ ਦੁੱਖੀ ਹੰਦੀ ਕਹਿੰਦੀ ।”

“ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਆਪਣਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਫਿਕਰ ਕਰੋ । ਕਿਉ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹੋ । ਸਿਹਤ ਤੁਹਾਡੀ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਵਗੜ ਰਹੀ ਹੈ । ਸ਼ਰਾਬ ਤੁਸੀਂ ਨਿੱਤ ਪੀਂਦੇ ਹੋ । ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸ਼ਰਾਬ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ । ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਿਉ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ.....?”

“ਸਰਬਜੀਤ ਤੂੰ ਕਿਉ ਫਿਕਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਮੈਂਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੰਦਾ ਮੈਂ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹਾਂ । ਬੱਸ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨੂੰ ਦਿੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹ ਸਕਦਾ ।”

“ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਚਾਹੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਠੀਕ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਆਪਣਾ ਨਿੱਜੀ ਮਕਾਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਦ ਤੱਕ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰਾਂਗੇ.....।”

“ਮਕਾਨ-ਮਕੂਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ ਦੋ ਮਹਿਨੇ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਘਾਟ ਹੈ । ਅੱਜ ਕੱਲ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁੱਝ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।”

“ਪਰ ਗੱਡੀਆਂ ਤਾਂ ਡਰਾਇਵਰ ਚੱਲਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ । ਸਭ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਘਟ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ.....।”

“ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਹਨ । ਸਭ ਲਿਖਤ ਪੜ੍ਹ ਦੇ ਕਾਗਜ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹਨ.....।”

“ਫਿਰ ਵੀ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਮੈਂਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ.....।”

“ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਕਿਉ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਬੋਝ ਨਾ ਰੱਖ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ

ਠੀਕ-ਠਾਕ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ.....।”

“ਜਿਆਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਕਾਰਨ ਦਵਾਈਆਂ ਵੀ ਅਸਰ ਕਰਨੀਆਂ ਘੱਟ ਗਈਆਂ। ਸਿਹਤ ਜਿਆਦਾ ਖਰਾਬ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਕੰਮ ਤੇ ਨਾ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਕੰਮ ਵੀ ਘੱਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਬੰਦੇ ਚਾਹੇ ਮਿਹਨਤੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਨ। ਫਿਰ ਮਾਲਕ ਦੇ ਬਗੈਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਹਤ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਰੀ ਮੁਸੀਬਤ ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਸਿਰ ਆਣ ਪਈ। ਭਰਾ ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਜਸਪਾਲ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਮੇਰਾ ਜਵਾਈ ਬਚ ਜਾਵੇ। ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰ ਲਈਆਂ। ਅੰਤ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ ਦਲੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਲਈ। ਅੰਤ ਨਸ਼ੇ ਜਿੱਤ ਗਏ ਤੇ ਜਵਾਈ ਹਾਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਸੀ। ਸਭ ਕਸੂਰ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਜਸਪਾਲ ਦੇ ਸਿਰ ਵੱਡੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਪੈ ਗਈ।”

“ਜਸਪਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸੋਹਰੇ ਘਰ ਗਏ। ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਜਵਾਈ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਭਰਾ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਦਲੇਰ ਸਿੰਘ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਰਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ.....।”

“ਭਰਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਤਾਂ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਕਾਨ ਤੇ ਰਿਹ ਰਹੇ ਹੋ। ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਰੱਖੋਗੇ.....?”

“ਭੈਣ ਜੀ ਚਾਹੇ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਨਿੱਜੀ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ.....।”

“ਦੇਖ ਬੇਟਾ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਭਰਜਾਈ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਧੀ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਦਲੇਰ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਤੈਂਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ। ਬੀਬੀ ਭਾਪਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਰਿਹ। ਤੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ। ਸਮਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਕੱਟਿਆਂ ਜਾਵੇਗਾ.....।”

“ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇਗੀ। ਆਪਣਾ ਘਰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੰਦਾ ਹੈ। ਦਲੇਰ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਦਿਉਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਤ ਸੀ ਪੁੱਤ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਤਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਲੈ ਬੈਠੀ ਦੂਸਰਾ ਭਾਈਵਾਲ ਨੇ ਧੌਖਾ ਬਾਜੀ ਕੀਤੀ। ਕਿਉਂ ਮਾਸੜ ਜੀ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਨਾ.....।”

“ਜਨਾਨੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਵਾਂਗ ਕਾਫੀ ਮਿਲਣ ਸਾਰ ਅਤੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਸਿਆਣਪ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਬੋਲੀ।”

“ਦੇਖੋ ਭਰਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭੈਣ ਜੀ। ਜੀਜਾ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਹੁਣ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਇੱਥੇ ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਦਾ ਹੈ ਕੌਣ। ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਡੈਡੀ ਜੀ ਕੋਲ ਰਵੇਗੀ। ਡੈਡੀ ਜੀ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਦੀ। ਅੰਤ ਜੋ ਬਣਦਾ ਸਰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਲੈ ਕੇ ਜਸਪਾਲ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਇਆ।”

“ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਕੁੜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਆਈ ਸੀ ਘਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸੀ। ਇਕ ਪਤੀ ਦੀ ਦੂਸਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦਾ ਖਤਮ ਹੋਣਾ। ਫਿਰ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਦਾ ਇਰਖਾ ਵਾਦੀ ਸੁਭਾਅ। ਉਸਦੀ ਸੱਸ ਦੀ ਮਾੜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਸ

ਉੱਪਰ ਕਾਫੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ । ਉੱਪਰ ਮਨਜੀਤ ਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜਸਪਾਲ ਦਾ ਝੁੱਕਾਅ ਚਾਹੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵੱਲ ਸੀ । ਪਰ ਮਨਜੀਤ ਨਓ ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਲਗਾਮ ਵੀ ਕੱਸ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਚਾਹ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ । ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਕੂੜਤਾ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ । ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਚੁੜੈਲ ਭੁਤਨੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤ । ਮਨਜੀਤ ਸੋਚ ਰਹੀ ਕਿ ਉਹ ਗਲੱਤ ਆਦਮੀ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ । ਹੁਣ ਮਨਜੀਤ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸੀ । ਇਕ ਉਸ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਜਵਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦੂਸਰਾ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਕਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਲਏ ਸਨ । ”

ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ

ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਨੀਲਮ ਦੀ ਸਾਦੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੰਜ ਸਾਲ ਕਿੱਦਾਂ ਲੰਘ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਹੋਣ। ਜਦ ਨੀਲਮ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੋਪਾਲ ਕਾਫੀ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿੰਦਗੀ ਜਿਵੇਂ ਬੋਝ ਬਣ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਗੋਪਾਲ ਕੋਲ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਐਸ਼ੇ ਆਰਾਮ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਾਨਸਿਕ ਸਕੂਨ ਜਿਵੇਂ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣਾ। ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਪਿਉ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਿਵੇਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਜਵਾਨ ਜਹਾਨ ਹੱਸਦਾ-ਖੇਡਦਾ ਪੁੱਤ ਜਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪਿਉ ਲਈ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਜਿੰਦਗੀ ਕਦੇ ਰੁਕਦੀ ਨਹੀਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਹੈ, ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਈ ਰੰਗ ਵੇਖੇ ਉਸਨੇ, ਉਹ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਲੜਾਈ ਉਹ ਲੜਾਈ ਹੈ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਲੜਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੜਾਈ ਫੌਜੀ ਮੋਰਚੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਨੀਲਮ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਪਿਤਾ ਨੇ ਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਤਾਂ ਮੁੜ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਸੀ, ਜੋ ਜਿਸ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਸੋਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਜਿੱਤ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਵਾਸਤੇ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜਿੱਤ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਿਲੋਂ-ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਅਕਲ ਮੰਦੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ੋਰ ਜਬਰਦਸਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣ ਨਾਲ ਲਾਭ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਉਸਾਰੂ ਸੋਚ, ਉਸਦੀ ਸੱਚੀ ਲਗਨ ਰਿਸ਼ਿਤਿਆਂ ਦੀ ਕਦਰ ਹੀ ਤਾਂ ਸੀ।

ਗੋਪਾਲ ਦੋ ਭਰਾ ਹਨ। ਇੱਕ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਸੈਟਲ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁੱਤ ਘੱਟ ਇੰਡੀਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਵਗੈਰਾ ਭੇਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਮੀ ਨਾ ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਕੋਲ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲ। ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਅਫਸਰ ਹੈ।

ਹਾਲੀ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁੱਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਫਿਰ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੜਕੀ ਸੁੰਦਰ, ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ, ਸਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਲੜਕੀ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ 'ਤੇ ਪਿਉ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਸੁਨੀਤਾ। ਗੋਪਾਲ ਅਕਸਰ ਸੁਨੀਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿੰਦਾ: “ਸੁਨੀਤਾ ਡਾਰਲਿੰਗ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਹਰ ਪਲ ਨਵੀਂ ਖੁਸ਼ੀ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਘਰੇਲੂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਹੁੱਤ ਚੰਗਾ, ਦੂਜਾ ਤੇਰਾ ਜਾਦੂ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਇੱਕ ਪਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਸਾਲ ਹੋ ਚੱਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲ ਦੀ ਗੱਲ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਤਾਂ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਚੰਗੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੀਵਣ ਸਾਥੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਚੰਗਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ ਮੈਂ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁੱਤ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਇਹੋ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਦੋ ਤਿੰਨ ਹੋ ਜਾਈਏ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਗੋਪਾਲ ਕੋਲੋਂ ਸੁਨੀਤਾ ਨੇ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸ਼ਰਮ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਸੁਨੀਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਖੁਬਸੂਰਤ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। “ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ

ਐਵੇਂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਿਹੜਾ ਗੁਣ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮੇਰੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਚੰਗਾ ਪਤੀ, ਘਰ ਬਾਹਰ, ਮਾਂ-ਪਿਉ ਵਰਗੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ, ਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ, ਮੈਂ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਸੁਖ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਵਾਂਗੀ।

ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਸੁਨੀਤਾ ਦੇ ਜਿਸਮ ਇੱਕ ਜਾਨ ਸਨ, ਸੁਨੀਤਾ ਨੂੰ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਵੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮਿੰਟ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੁਨੀਤਾ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਈ, ਗੋਪਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਬੇ-ਚੈਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੁਨੀਤਾ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਬੁਖਾਰ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਕੁੱਝ ਮੌਸਮ ਬਦਲਣ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।”

“ਨਹੀਂ, ਸੁਨੀਤਾ ਡਾਰਲਿੰਗ, ਅਗਰ ਬਿਮਾਰੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰਾ ਹੱਸਣ-ਖੇਡਣ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ। ਦੇਖ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ ਤੇਰਾ ਕੀ ਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਆਵੇ ਕਿ ਨਾ ਆਵੇ।”

ਪਰ ਜੀ, ਬਾਹਰ ਤਾ ਬਰਸਾਤ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਖੁਦ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਉਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ? ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਠੀਕ ਹਾਂ, ਬਹੁੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। “ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ ਮੂਰਖ ਨਾ ਹੋਵੋ ਤਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਚੱਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਨੌਜਵਾਨ ਹਾਂ ਕੋਈ ਬੁੱਢਾ ਨਹੀਂ।”

ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਬ ਆ ਗਏ, ਗੋਪਾਲ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੁੰਦਾ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੀ ਸੁਨੀਤਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ? ਜੇ ਇਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦਾ ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਇਸਦੇ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੀ ਕਾਹਦੀ ਜਿੰਦਗੀ? ਪਲੀਜ਼ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੁੱਝ ਕਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਫੇਮਿਲੀ ਡਾਕਟਰ ਹੋ।” ਹੌਂਸਲਾ ਰੱਖੋ ਮਿਸਟਰ ਗੋਪਾਲ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਹੌਂਸਲਾ ਛੱਡੀ ਬੈਠੇ ਜੋ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਸੁਨੀਤਾ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਹੈ, ਦਵਾਈ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਵੇਰ ਤੱਕ ਸੁਨੀਤਾ ਜੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਹੌਂਸਲਾ ਰੱਖੋ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸੁਨੀਤਾ ਬੋਲੀ, “ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉ! ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹਾਂ, ਬੱਸ ਮਾਮੂਲੀ ਬੁਖਾਰ ਹੀ ਤਾਂ ਸੀ, ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਤੰਗ ਕੀਤਾ। 'ਸੁਨੀਤਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁੱਤ ਖੁਸ਼-ਕਿਸਮਤ ਹੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਵਰਗੇ ਪਤੀ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਮੌਤੀ ਦਾਨ ਕੀਤੇ ਹੋਣਗੇ।' ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸੱਚ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਬਹੁੱਤ ਖੁਸ਼-ਕਿਸਮਤ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੇ ਹੀ ਬੱਸ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਲਟਾ ਇਹ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। “ਬੱਸ ਬੱਸ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾ ਬਹੁੱਤਾ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗੋਪਾਲ ਬੋਲਿਆ।

“ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਹੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਆਲਸ ਪਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਬਿਮਾਰ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਸੁਨੀਤਾ ਬੋਲੀ।”

ਅੱਛਾ ਗੋਪਾਲ ਜੀ, ਸੁਨੀਤਾ ਜੀ ਠੀਕ ਹਨ, ਹੁਣ ਸਵੇਰ ਹੋ ਚੱਲੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਚੱਲਦਾ ਹਾਂ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵੀ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਮੁੰਡਾ ਨੇਕ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਬਹੁੱਤ ਨੇਕ ਔਰਤ। ਜਿੰਦਗੀ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਚਲਦੀ ਗਈ। ਸੁਨੀਤਾ ਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਬਹੁੱਤ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਨੀਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਗੋਪਾਲ ਦਿਨ ਦੁਗੁਣੀ ਰਾਤ ਚੋਗੁਣੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਬਲਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਨਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸਮਾਂ ਹੀ ਸਿਕੰਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਕੱਠ-ਪੁਤਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਡੋਰ ਉਸ ਰੱਬ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸੁਨੀਤਾ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਰਸੋਲੀ ਸੀ ਜੋ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਸੁਨੀਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੁਨੀਤਾ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਤਾਂ ਜਾਨ ਹੀ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਬੱਸ ਪਾਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਨੀਤਾ ਦੇ ਮਗਰ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਸਿਉਂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ, ਮੰਦਰ, ਮਸਜਿਦ, ਗਿਰਜਾ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸੁਨੀਤਾ ਅਕਸਰ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ, “ਮੰਮੀ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਕਿੰਨੀ ਬਦਕਿਸਮਤ ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਿ ਉਸੀਂ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਰੱਬ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਮੇਰਾ ਵੈਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ?” ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਨੀਤਾ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋ ਪਈ।

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਬੇਟਾ ਸੁੱਖ ਦੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੱਭ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਰੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ? ਤੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗੀ। ਐਵੇਂ ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ, ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਲਾਡਲੀ ਧੀ ਹੈਂ, ਦਿਮਾਗ ਉੱਪਰ ਬੋਝ ਕਿਉਂ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈਂ? ਅਸੀਂ ਜੋ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਰੱਬ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ।”

“ਮੰਮੀ ਜੀ ਮੇਰੀ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੱਸਣਾ ਤਾਂ ਇਹ ਜਿਵੇਂ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਏ ਹੋਣ, ਨਾ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ, ਨਾ ਆਰਾਮ ਦਾ ਫਿਕਰ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

“ਬੇਟੀ ਤੂੰ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਬੋਝ ਨਾ ਰੱਖ, ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਘੜੀ ਨਹੀਂ ਕੱਟ ਸਕਦਾ। ਅੱਛਾ ਹੁਣ ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਬੋਝ ਨਾ ਪਾ, ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਬੋਝ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। “ਸੁਨੀਤਾ ਦੀ ਭੁਬ ਨਿਕਲ ਗਈ ਅਤੇ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਹੰਝੂ ਸੁਟਦੀ ਬੋਲੀ, “ਮੰਮੀ ਜੀ, ਜੇ ਮੈਂ ਮਰ ਗਈ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ.....? ਇਹ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਹੌਂਸਲਾ ਛੱਡੀ ਬੈਠੇ ਹਨ..।”

'ਚੁੱਪ-ਚੁੱਪ ਬੇਟਾ ਐਵੀਂ ਉਲਟਾ-ਪੁਲਟਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲੀਦਾ, ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸੋਚੀ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਦੇਵੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦੀ।'

ਅੰਤ ਸੁਨੀਤਾ ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਕੁਰਲਾਉਂਦਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲਵੀਦਾ ਕਹਿ ਗਈ।

ਸੁਨੀਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉੱਜੜ ਗਈ। ਜਿੰਦਗੀ ਬੱਸ ਰੁਕ ਗਈ। ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹੋ ਗਈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦਾ। ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਮਰ ਗਈ, ਸੱਭ ਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਦੇਵਦਾਸ ਵਾਲੀ ਬਣ ਗਈ, ਨਾ ਦਿਨ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਰਾਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ। ਯਾਰਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਸਮਝਾਇਆ। ਪਿਉ ਚਾਹੇ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਨੇ ਆਪਣਾ ਹੌਂਸਲਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਗੋਪਾਲ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਉ ਦੀ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਗੋਪਾਲ ਕੁਝ ਸੰਭਲ ਗਿਆ, ਦਫਤਰ ਤਾਂ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਪਰ ਉਦਾਸੀ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਹਰ ਵਖਤ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਗੋਪਾਲ ਗਮ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੋਹ ਗਿਆ। ਹਾਲਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਉਸਨੇ ਜਿਵੇਂ ਕਦੀ ਵੇਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਬੱਸ ਹੂੰ, ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁਆਬ ਦੇ ਛੱਡਦਾ, ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਅਕਸਰ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਾਲ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਚੈਨ ਕਿੱਥੇ? ਅਹੁ ਖਾਮੋਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਬੈਠ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅਕਸਰ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ, “ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਵੇਖਦੀ ਪਈ ਹੈਂ

ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਹਾਲਤ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰੰਗ ਕਿਵੇਂ ਪੀਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਵਾਸਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ।

“ਮੈਂ ਮਾਂ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਦਿਨ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਘਰੋਂ ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਦੇਖਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਨ ਤਰਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇਹੋ ਹੀ ਫਿਕਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ....।”

“ਐਵੇਂ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਮਾੜੇ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਈਦੇ, ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲੇ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਵਿਖਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਬੰਦਾ ਕਿੰਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਅਗਰ ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚੇਂਗੀ ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਕੀ ਕਰੇਗਾ, ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਬਹੁੱਤ ਹੀ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਹ ਸੱਭ ਤੂੰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲੇ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਨਾਲੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਮੁਸੀਬਤ ਨਹੀਂ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਹੱਲ ਨਾ ਹੋਵੇ।”

“ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੈ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਭਾਪਾ ਜੀ, ਜੇ ਗੋਪਾਲ ਮੰਨ ਜਾਵੇ ਤਾਂ। ਪਰ ਉਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਵੇ ਇਹ ਉਮੀਦ ਬਹੁੱਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੋੜਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਬਹੁੱਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ।”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੱਸ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਮਾਂ, ਤੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਕੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਗੱਲ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇਗਾ।”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦੇਈਏ...।”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਆਈ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਤਾਂ ਬਹੁੱਤ ਡੂੰਘੇ ਹਨ। ਸੁਨੀਤਾ ਤਾਂ ਧੀ ਸੀ ਸਾਡੀ। ਨਾਲੇ ਮਰ ਗਿਆਂ ਨਾਲ ਮਰ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ। ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”

“ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਵਗੈਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਭਾਪਾ ਜੀ....?”

“ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਨਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਬੇਟੀ ਨੀਲਮ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਵਾਰ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ?”

“ਹੈ ਤਾਂ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਕੁੜੀ ਚੰਗੀ, ਰੱਜ ਕੇ ਸੋਹਣੀ, ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਮੰਨ ਜਾਣਗੇ। ਆਪਣੇ ਗੋਪਾਲ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਕੁੜੀ ਹਾਲੇ ਕੁਆਰੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਉਮੀਦ ਕੇ ਉਹ ਰਾਜੀ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਚਾਹੇ ਸਾਡਾ ਪੁੱਤ ਲੱਖ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਪਤਨੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।”

ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਮੰਮੀ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਬੇਟੀ ਆਸ਼ਾ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਸੰਯੋਗ ਸੁਨੀਤਾ ਨਾਲ ਸੀ, ਉਹ ਲੇਟ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸੁਨੀਤਾ ਨਾਲ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਸੰਜੋਗ ਹੈ.....।”

“ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ? ਕਿ ਆਪਣੇ ਦਿਲੋਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੱਕਾ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਹੋ? ਪਹਿਲੇ ਹਾਲਤ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਹਾਲਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨੇ।”

“ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਹੁੱਤ ਡਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਬੇਟੀ ਆਸ਼ਾ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਾਰਣ ਉਹ ਬੰਦੇ ਬੜੇ ਲਾਲਚੀ ਸਨ, ਘੱਟ ਤਾਂ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਇਸ ਸਭ ਬਾਰੇ। ਨੀਲਮ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਹੋਣਹਾਰ ਕਾਬਲ

ਹੈ, ਨੀਲਮ ਦੇ ਹਾਣ ਮੇਲ ਦਾ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਕਰੇ ਅਗਰ ਨੀਲਮ ਨੂੰ ਆਸ਼ਾ ਵਰਗੇ ਸਹੁਰੇ ਮਿਲ ਗਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਬੇਗਾਨੇ ਬੰਦੇ ਉੱਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ.....।”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਉ, ਉਸਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ਬਹੁੱਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੋ, ਆਖਰ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ, ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਭਾਪਾ ਜੀ।”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਕੰਮ ਔਖਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੌਖਾ, ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ।

ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਅਕਸਰ ਗੋਪਾਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ। ਗੋਪਾਲ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਸੁਆਲ-ਜੁਆਬ ਨਾ ਕਰਦਾ ਬੱਸ ਹੁੰ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿੰਦਾ। ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਬੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਭ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਅਕਸਰ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ।

ਫਿਰ ਕੀ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਨੀਲਮ ਬਾਰੇ?

“ਭਰਾ ਜੀ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਗੋਪਾਲ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਦੂਰ ਭੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ.....।”

ਨਹੀਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਹੈ। ਜਦ ਵੀ ਕਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਹਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ.....।”

ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਜਿੰਦਗੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਤੀਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਨੀਲਮ ਵਿਆਹੇ ਜਾਣ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

“ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਗੋਪਾਲ ਮੰਨ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਾਕੀ ਗੋਪਾਲ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਵਕੀਲ ਹੋ, ਦਿਲ ਕਿਉਂ ਛੱਡਦੇ ਹੋ। ਸੱਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਬੱਸ ਹੌਂਸਲਾ ਰੱਖੋ।”

ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਗੋਪਾਲ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਨੀਲਮ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਨੀਲਮ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਗੋਪਾਲ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਗੋਪਾਲ ਉੱਪਰ ਨੀਲਮ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਦੇਖ ਬੇਟਾ ਗੋਪਾਲ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਸਦਾ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਅਸੀਂ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਿਹਤ ਵੀ ਜੁਆਬ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਸਾਡਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਕਰ ਗੋਪਾਲ ਪੁੱਤਰ.....।” ਭਾਪਾ ਜੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰ ਰੱਖ ਲਉ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ। ਮੰਮੀ ਜੀ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਹੋ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣ, ਦਫਤਰੀ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਗੋਪਾਲ ਬੋਲਿਆ।

“ਬੇਟਾ ਗੋਪਾਲ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਬੜਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ। ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਨੌਕਰਾਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੋਪਾਲ ਤੇਰੀ ਮੰਮੀ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਆਉਣ। ਨੂੰਹਾਂ-ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਘਰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪੋਤਰੇ-ਪੋਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਘਰ ਵਿੱਚ

ਰੋਣਕ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।”

“ਭਾਪਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਛੇੜਦੇ ਹੋ? ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ। ਸੁਨੀਤਾ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ।” ਬੇਟਾ, ਸੁਨੀਤਾ ਹੁਣ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਮਰ ਗਈਆਂ ਨਾਲ ਮਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਜਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰੇਂਗਾ। ਬੱਸ-ਬੱਸ।” ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ।”

ਇਹ ਲਫਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਗੋਪਾਲ ਮੂੰਹ ਵੱਟ ਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਾ ਸਮਝਿਆ। ਉਸ ਵਖਤ ਤਾਂ ਗੱਲ ਟੱਲ ਗਈ। ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਵਿੱਚ-ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਅੱਜ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠੇ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੱਲ ਚੱਲ ਪਈ। “ਦੇਖ ਬੇਟਾ ਗੋਪਾਲ, ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਨਾ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਫਿਰ ਤੇਰੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ? ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਨਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਣਾ ਹੈ.....।”

“ਗੋਪਾਲ ਤੇਰੇ ਭਾਪਾ ਜੀ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਕੀ ਭਰੋਸਾ ਬੁੱਢੇ-ਠੇਰਿਆਂ ਦਾ, ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ। ਤੇਰੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਸਾਨੂੰ ਮਰ ਕੇ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦੇਵੇਗੀ। ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਕੱਟ ਲੈਂਦਾ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾਪਨ ਕੱਟਣਾ ਬਹੁੱਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਬੱਚੇ, ਪਰਵਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।”

“ਤੇਰੀ ਮੰਮੀ ਦੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਪੁੱਤ ਸਾਡੀ ਵੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੀ ਪੁੱਤ-ਪੋਤਰੇ ਹੋਣ। ਚਾਹੇ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਦੂਰ ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਉਸਦਾ ਬਾਲ-ਪਰਵਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਉਸਨੂੰ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਤੇ ਨਾ ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾਵਾਂ-ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਇਆ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹੁੱਤ ਮਾੜਾ। ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਇਹ ਭੁੱਲਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਸੁਨੀਤਾ ਸਿਰਫ ਤੇਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਾਡੀ ਵੀ ਧੀ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਦੁੱਖ ਹੈ ਉਸ ਦਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਜਿੰਦਗੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੇ।”

ਮੰਮੀ ਭਾਪਾ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਭਲਾ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਕਿਸ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸੁਨੀਤਾ ਵਰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।”

ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੇ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ, ਇਸ ਸੱਭ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਡੀ ਹੈ। ਕੁੜੀ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾਰ। ਉਸਦੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ।

“ਕਿਹੜੀ ਕੁੜੀ ਹੈ? ਮੰਮੀ ਜੀ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।”

“ਤੇਰੀ ਮੰਮੀ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਛੋਟੀ ਬੇਟੀ ਨੀਲਮ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ.....।” ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਬੋਲਿਆ।

“ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਨੀਲਮ ਅਜੇ ਕੁਆਰੀ, ਚੰਗੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਕੁੜੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਤੇ ਉਹ ਖੁਦ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਜਾਣਗੇ।” ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਪੁੱਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਘਾਟ ਹੈ, ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਸੱਭ ਗੁਣ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੈ...।”

ਮੰਮੀ ਜੀ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਵੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ।, ਪਰ ਸੱਚਾਈ ਤਾਂ ਸੱਚਾਈ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਾਦੀ-ਸੁਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

“ਬੇਟਾ ਗੋਪਾਲ ਐਸੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਤੇਰੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਖੁਦ ਨੀਲਮ ਦੇ ਡੈਂਡੀ ਨੇ ਆਪ ਤੇਰੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਬੇਟੀ ਦੀ

ਮੌਤ ਲਾਲਚੀ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਦੂਜੀ ਕੁੜੀ ਬਾਰੇ ਰਿਸਕ ਨਹੀਂ ਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਸਾਡੇ ਪਰਵਾਰ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ”

“ਡੈਡੀ ਜੀ ਨੀਲਮ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਹੋ। ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਜ਼ੋਰ ਜੋਬਰਦਸਤੀ ਕਾਰਣ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਸ਼ਾਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ”

ਐਵੇਂ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਗੱਲ ਤੇਰੀ ਸਿਆਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਨੀਲਮ ਇਸ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਇਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਹੈ। ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪਿਤ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਡੈਡੀ ਜੀ ਜੋ ਵੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਨੀਲਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸਦਾ ਫ਼ੈਂਸਲਾ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਬਾਕੀ ਜੋ ਹੋਵੇਗਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ”

“ਠੀਕ ਹੈ ਬੇਟਾ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬਹੁੱਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਬੇਟਾ ਸ਼ਾਦੀ ਲਈ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਇਹੋ ਉਮੀਦ ਸੀ ਬਾਕੀ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ”

“ਤੁਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਦੇਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਬੱਸ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੋ। ਮਸਾਂ-ਮਸਾਂ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਤੇ ਫਿਰ ਇਰਾਦਾ ਨਾ ਬਦਲ ਲਵੇ, ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ। ”

“ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਸਾਡਾ ਗੋਪਾਲ ਮੂਰਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਮਝਦਾਰ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ”

“ਮੰਮੀ ਜੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬੇ-ਇਜ਼ਤੀ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਤ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦੀ ਸਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਢਿਡੋਂ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਆਖਰ। ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਹਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਲਗਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਬਹੁੱਤ ਦੁੱਖ ਵੇਖੇ ਹਨ.....। ”

“ਮਾਂ-ਬਾਲ ਦਾ ਪਿਆਰ ਦੇਖ ਕੇ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਗਲਾ ਭਰ ਆਇਆ, ਉਸਦੀ ਭੁੱਬ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਗੋਪਾਲ ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਕਾਬਲ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ, ਪਰ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਹੀ ਸੀ। ”

“ਨਾ ਮੇਰਾ ਲਾਲ ਐਵੀਂ ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ। ਤੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਜਾਨ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਮਾਪੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁੱਤ ਕੁੱਝ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਆਸਰਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰ। ”

ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਗੋਪਾਲ, ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਨਾ ਕਰ। ਤੇਰੇ ਆਸਰੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਆਸ ਉਮੀਦ ਹੈਂ। ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੁੰਦਾ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਵੀ ਮਨ ਭਰ ਆਇਆ।

ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।

“ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ, ਗੋਪਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਲਈ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ.....। ”

“ਅੱਛਾ! ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ.....। ”

“ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੈ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ.....। ”

“ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ.....? ”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਨਹੀਂ, ਗੋਪਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਨੇ ਨੀਲਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਨੀਲਮ ਦਾ ਫ਼ੈਂਸਲਾ ਨੀਲਮ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ”

“ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਹੈ ਗੋਪਾਲ ਬੇਟੇ ਦੀ। ਜਿੰਦਗੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬਤੀਤ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਅੱਛਾ ਦੱਸੋ, ਕਦੋਂ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਗੋਪਾਲ, ਨੀਲਮ ਨੂੰ। ”

“ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਲ੍ਹ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ। ”

ਠੀਕ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਣਾ ਨਾਲੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮਿਲਣਾ

ਉਹਨਾਂ ਨੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ”

“ਅੱਛਾ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਚੱਲਦਾ ਹਾਂ.....। ” ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਚੱਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।

“ਦੇਖ ਨੀਲਮ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੰਬੀ ਚੌੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਹੈਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ....। ”

“ਕੀ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਪੁੱਛਣਾ ਹੈ, ਪੁੱਛ ਲਉ। ” ਦੇਖ ਨੀਲਮ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ? ਅਗਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹੁੱਤ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਤਾਂ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ.....। ”

“ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਡੈਡੀ ਜੀ ਨਾਲ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਗੱਲ ਤਾਂ ਡੈਡੀ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨੀ ਸੀ। ”

“ਤੇਰੀ ਸਲਾਹ ਕੀ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ। ਤਰਸ, ਰਹਿਮ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ”

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ। ਜੇ ਕੁੱਝ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਕਸੂਰ? ਇਹ ਸੱਭ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾ ਤਰਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤਰਸ ਲੈਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਂ। ਨਾ ਮੈਂ ਖੁਦ ਵਿਚਾਰੀ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦੀ ਹਾਂ। ਵੱਡੀ ਦੀਦੀ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਲਾਲਚੀ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਨਾਲੇ ਸਾਡੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਅਗਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ। ”

“ਮੈਨੂੰ ਭਲਾ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਰਿਸਤੇ ਨੂੰ ਸਵਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਐਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ। ”

“ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਹੈ, ਸੁਨੀਤਾ ਦੀਦੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ। ਸੁਨੀਤਾ ਦੀਦੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਭ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ”

“ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਨੀਲਮ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਨੀਲਮ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸੁਨੀਤਾ ਦੀ ਕਮੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ”

ਕਰਮਯੋਗੀ

ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਨਾ ਗਿਆ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਾਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਥਹੁ ਪਤਾ ਨਾ ਲਿਆ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਰਾਮ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਸੁਰ ਪਤਾ ਨਾ ਲਿਆ । ਅਗਰ ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਭ ਦੇਖਦਾ, ਉਸਦਾ ਭਰਮ ਟੁੱਟਦਾ ਸੱਭ ਰਿਸ਼ਤੇ ਰੇਤ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ ।

ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਰਵਾਰ 'ਚ ਸੱਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ । ਘਰ ਵਿੱਚ ਅੱਤ ਦੀ ਗਰੀਬੀ, ਮਾਂ-ਪਿਉ ਅਨਪੜ੍ਹ, ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਪਿਉ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਸਖਤ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਬਹੁੱਤ ਲਾਇਕ, ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਣਹਾਰ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਬੱਚਾ ਸੀ । ਮਾਂ-ਪਿਉ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਪਣੇ ਦਾਦੇ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ, ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ । ਇੱਕ ਭੈਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੋ ਭਰਾ ਹੋਰ ਹੋਏ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਉਸ ਉੱਪਰ ਮਾਣ ਕਰਦੇ । ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਅੱਜ ਦੀ ਐੱਮ.ਏ. ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਪਿਤਾ ਚਾਹੇ ਮਿਹਨਤੀ ਸੀ । ਅਣਖ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚੱਲਣ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ, ਨਾਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਾਲਤੂ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਫਾਲਤੂ ਗੱਲ ਸੁਣਦਾ ਸੀ । ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਕੋਰਾ, ਝੂਠ ਅਤੇ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਉਸਦੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘੀਆਂ ਸਨ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਮਾਂ ਕਾਫੀ ਚੁਸਤ ਚਲਾਕ ਔਰਤ ਸੀ ਪਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਬਹੁੱਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ । ਅਕਸਰ ਰਾਮ ਪਰਤਾਪ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਤੂੰ-ਤੂੰ, ਮੈਂ-ਮੈਂ ਹੋਣਾ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾ ਪਿਆਰ ਵੀ ਸੀ ।

ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲੱਗਣ ਦੇ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਰਾਮ ਪਰਤਾਪ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਚੰਗੇ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਨ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕਾਫੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੀ । ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਉਮਰ 20 ਸਾਲ ਅਤੇ ਜਨਾਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ । ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸੀ । ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ । ਚਾਹੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਤੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀ ਫਿਰ ਵੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਿਆ ਸੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਭੈਣ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਪੰਜ ਭੈਣ ਭਰਾ ਸਨ । ਭੈਣ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ਭਰਾ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ । ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਪੈਸੇ ਪੈਲੇ ਨਾਲ ਵੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਮੱਦਦ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਂਦੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵੇਲੇ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਮਦਦ ਕਰਦਾ । ਪੜਾਈ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਸਿਵਾਏ ਇੱਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿਕੰਮੇ ਨਿਕਲੇ । ਉਸਨੇ ਵੀ ਧੱਕੇ ਨਾਲ 10 ਜਮਾਤਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ । ਅਕਸਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਭਰਾ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦਾ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਭੈਣ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੱਤ ਦੀਆਂ ਚੁਗਲ ਖੋਰ ਅਤੇ ਲੜਾਕੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਭਰਾ ਵੀ ਘੱਟ ਮੀਸਣੇ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਰਾਮ ਪਰਤਾਪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਛੱਡਦਾ ।

ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਹੋ ਗਏ । ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਕੰਮ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਕੰਮ ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਨਾ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਰੇਹੜੀ ਲਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੋਲ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਘਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਸੈੱਟ ਹੋ ਗਿਆ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਨਾਨੀ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਗਈ । ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਨਾਨਕੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਾਦਕੇ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਛੋਟੀ ਸਾਲੀ ਅਜੇ ਕੁਆਰੀ ਸੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੋਹਤੇ ਦੋਹਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ । ਦੂਜੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵੇਗੀ । ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਤਾਂ ਬਰਬਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਜਵਾਈ ਦਾ ਘਰ ਵੱਸ ਜਾਵੇਗਾ । ਜਵਾਈ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਸੱਭ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਠੀਕ ਹੈ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਤੇ ਸੁਨੀਤਾ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਫਿਰ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲਾ ਹਾਲ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁਨੀਤਾ ਨਾਲ ਗਾਲ ਮੰਦਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਸੁਨੀਤਾ ਮੂੰਹ ਜੋਰ, ਕਈ ਵਾਰ ਸੁਨੀਤਾ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਵੀ ਚੱਲੀ ਜਾਂਦੀ, ਕਦੀ-ਕਦੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਮਨਾਉਣ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਜਦ ਕਦੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਮਨਾਉਂਦੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੁਲਾਹ-ਸੁਲਾਈ ਕਰਵਾ ਕੇ ਜਾਂਦੇ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਖੂਬ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸੁਨੀਤਾ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਮਾਂ ਹੈ । ਸਭ ਨੂੰ ਇਹ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸੁਨੀਤਾ ਹੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਅਸਲ ਮਾਂ ਹੈ । ਬੱਚੇ ਵੀ ਸੁਨੀਤਾ ਨਾਲ ਖੂਬ ਰਚ ਮਿਚ ਗਏ ਸਨ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ । ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਸੁਨੀਤਾ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਸਮਝ ਲਿਆ । ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸੁਨੀਤਾ ਨੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀਆਂ ਨਾ ਇਨਸਾਫੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ । ਸੁਨੀਤਾ ਦੀ ਸੱਸ ਬੜੀ ਕਪੱਤੀ ਤੇ ਸਹੁਰਾ ਵੀ ਜਨਾਨਾ ਜਿਹਾ ! ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਲਾਈ ਲੱਗ ਰੱਦੋਂ ਵੱਧ ਸੀ, ਪਿਉ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਾਹਦਾ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ । ਬੱਚੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾਥ ਦੇਂਦੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਨਫਰਤ ਸੀ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਲਮ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਭਰਾ ਜਦ ਵੀ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਘਰ ਕਲੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਮਾਂ

ਬੀਤਣ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁਨੀਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਸੁਨੀਤਾ ਅਤੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਘੱਟਣ ਲੱਗਾ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਜਾਨ ਪਹਿਚਾਣ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਫੀ ਸੁਚੇਤ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜਾਈ ਵੱਲ ਉਸ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਸੀ । ਜਦ ਕੋਈ ਵੀ ਬੱਚਾ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਫਤਰੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈਕੇ ਬੱਚਿਆ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਦਾ । ਸੁਨੀਤਾ ਵੀ ਬੱਚਿਆ ਦੀ ਖੂਬ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਦੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਕਰਜ਼ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ੀਦੀ ਇਲਾਕਾ ਕਾਫੀ ਬੀਆਬਾਨ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਬਾਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਪਿਤਾ ਆਇਆ, ਆਪਣੇ ਮੰਡੇ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲੱਗਾ, “ਦੇਖ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੂੰ ਜਿਹੜਾ ਕਰਜ਼ ਲਿਆ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਰਕਮ ਇੱਥੇ ਖਰਚ ਕਰ ਤੇ ਬਾਕੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇ । ਮਕਾਨ ਕਾਫੀ ਖਰਾਬ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਖਰਚ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ.....।”

“ਭਾਈਆ ਜੀ ਮੈਂ ਕਰਜ਼ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਵਾਸਤੇ ਲਿਆ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਜਦ ਸਰਕਾਰ ਹਿਸਾਬ ਪੁੱਛੇਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇਵਾਗਾ, ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਤਾਰੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਕਾਫੀ ਖਰਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ....।”

“ਪਿਉ ਪੁੱਤ ਵਿਚ ਤੂੰ-ਤੂੰ ਮੈਂ-ਮੈਂ ਹੋ ਗਈ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਘੱਟ ਤੇ ਖਰਚੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਕਾਫੀ ਸਿਆਣੀ ਪੈਸੇ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਦੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਦਫਤਰ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਹੁਦੇਦਾਰ ਬਣ ਗਿਆ । ਪੂਰੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿਚ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੀ ਪੜਿਆ ਲਿਖਿਆ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਦੱਲਦਲ ਵਿਚ ਫੱਸੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਸਭ ਉੱਪਰ ਇਹ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਸੋਮ ਚੰਦ ਦਾ ਮੰਡਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸੈਟਿਲ ਹੈ । ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਬੜੀ ਆਸ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਸਨ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਦਿੱਲ ਦੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਸਨ । ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਮਦਦ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਦਦ ਕਰਦੇ । ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਉਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਪੂਰੀ ਨੱਠ ਭੱਜ ਕਰਦੇ । ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਅਪਣੇ ਮਕਸਦ ਵਿਚ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਸੁਨੀਤਾ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਸਹਿਯੋਗ ਮਿਲਦਾ ਜੋ ਵੀ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਮੁੜ ਕੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਬਹੁੱਤ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਗਰੀਬੀ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਦਦ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਪਿਉ ਚਾਰ ਭਰਾ ਸਨ । ਦਾਦੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਸੰਸਕਾਰ ਇੱਕਠੇ ਹੀ ਇਕੋ ਘਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭੋਗ ਅੱਲਗ-ਅੱਲਗ ਪਾਇਆ ਗਿਆ । ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਸਭ ਬੇਕਾਰ ਗਈ । ਬੁੱਢੇ ਕਾਫੀ ਅੜੀਅਲ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ-ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਖਾਰ ਕੱਢਦੇ, ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਫਰਕ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ । ਸਮਾਂ ਚਾਲੇ ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ । ਸਭ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ

ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ- ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕੀਤਾ । ਰਿਸ਼ਤੇ ਲਈ ਨੱਠ ਭੱਜ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਖੂਬ ਕਰਦਾ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਮਾਂ- ਪਿਉ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਦੇ । ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਵੀ ਦਿਲ ਦੀ ਕਾਫੀ ਸਾਫ ਸੀ । ਉਸਨੇ ਦਿਲੋਂ ਆਪਣੇ ਦਿਉਰਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੀ ਸੋਚਿਆ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਭੈਣ ਕਾਫੀ ਲਾਡਲੀ ਤੇ ਜੀਜਾ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤੀ, ਖਰੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ, ਚੰਗਾ ਮਿਸਤਰੀ, ਆਪਣੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਸਾਲਿਆ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸਿਖਾਇਆ, ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਚੰਗੀਆਂ-ਚੰਗੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵੀ ਲਗਵਾਇਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ।

ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਸਾਲੇ ਨਲਾਇਕ ਨਿਕਲੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਪਿਉ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਜ ਲਗਾਈ ਕੰਮ ਕਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਸਿੱਖ ਸਕੇ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਹੀ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਰਹੇ । ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਭੂਤ ਸਵਾਰ ਸੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਸਾਲਿਆਂ ਤੇ, ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ, ਪੈਸੇ ਵੀ ਘੱਟ ਲੱਗਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਖਾਣਾ ਪੂਰਤੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ । ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਸਾਲੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਖੂਬ ਕਮਾਏ । ਪਰ ਮਾੜੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁੱਝ ਨਾ ਬਣਨ ਦਿੱਤਾ । ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਿਉ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਕੇ ਕੰਗਾਲ ਕੀਤਾ । ਫਿਰ ਖੁਦ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਵੱੜ ਗਏ । ਇੰਨੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਨਾ ਮੁੱਕੀ । ਜਿਵੇਂ ਬਾਹਰ ਗਏ ਉਸ ਤੋਂ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆਏ ਪਿਉ ਨੇ ਸਭ ਉੱਪਰ ਘਰੇਲੂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਸਭ ਦੇ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਏ । ਵੇਲੇ ਕੁ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ, ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਸਮਝਦਾ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਨਾ ਹੋਇਆ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਜੇ ਨੂੰ ਜੀਜਾ ਘੱਟ ਤੇ ਪਿਉ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਤੇ ਭੈਣ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਜਾਨ ਦੇਂਦੀ ।

ਜਿਹੜਾ ਭਰਾ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤਾਂ ਦੱਸ ਪੜਿਆ ਸੀ ਨੱਠ ਭੱਜ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਨੋਕਰੀ ਲੱਗਾ ਦਿੱਤੀ । ਪਹਿਲੇ ਕੱਚਾ ਸੀ ਫਿਰ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਦੇ ਛੋਟੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੀ ਕਰ ਆਇਆ । ਇਕ ਘਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਲੈ ਲਈਆਂ । ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਸਭ ਭਰਾ ਵਿਆਹੇ ਗਏ, ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ । ਕਰਜਾ ਚੁੱਕ-ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ੀਦੀ ਤੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕਠੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਝੱਗੜਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਕਸਰ ਪਿਆਰ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਭਰਾ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਦੀਂ ਬੋਲਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਧੋਸ ਜਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਦ ਵੀ ਕਲੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸੁਲਾ-ਸੁਲਾਹੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਤਾਂ ਕਲੇਸ਼ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ । ਬੱਚੇ ਜਵਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ, ਪੜਾਈ ਦੇ ਖਰਚੇ ਮਕਾਨ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦ ਖਰਚੇ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦੇਦੇ ਪਏ ਸਨ । ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੀ ਖਿੱਚ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੱਲੋਂ ਘੱਟ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਛੋਟਿਆਂ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ । ਭੈਣ ਵੀ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਭੱਜਦੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਵੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ, ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਖਰਚੇ ਵੀ ਵੱਧ ਰਹੇ ਸਨ ਰਾਮ

ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ । ਆਪਣੀ ਕਾਬੀਲਦਾਰੀ ਨਾਲ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਕਈ ਵਾਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਪਿਉ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਪੈਸੇ ਧੇਲੇ ਨਾਲ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ।

“ਦੇਖ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਧੇਲੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਤੈਨੂੰ.....।,

“ਭਾਈਆ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ? ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਜਿੰਨੀ ਮਦਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਕਰਾਂਗਾ । ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਖਰਚ ਵੀ ਤਾਂ ਹਨ ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਭਰਾ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਕਿਹੜੇ ਵਿਹਲੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਮੈਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ.....।

ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ।

“ਕਾਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਲੇ ਸਾਲੀਆਂ ਦਾ ਘੱਟ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਕਰ, ਭਾਈਆ ਜੀ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈ ਤੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਤੈਨੂੰ ਭਰਾ-ਭਰਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ ਅਗਰ ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਵੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ.....।

“ਬੀਬੀ ਜੀ ਭਾਈਆ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਬੱਸ ਐਵੇਂ ਹੀ ਭਾਈਆ ਜੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਕਈ ਅਹਿਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ? ਉਹ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਹਨ ਪੁੱਤ ਭਰਾ ਨਹੀਂ.....।

“ਬੱਸ-ਬੱਸ ਐਵੀਂ ਫੋਕਾ ਪਿਆਰ ਨਾ ਦਿਖਾ ਜੋ ਤੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ.....।,

ਪਿਉ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਖਾਪਨ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੀ ਖਿੱਝ ਗਿਆ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਹੁਤ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਬੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਲਈ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਸੁਆਹ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਭੜਕ ਪਿਆ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਭੜਕਾਹਟ ਨੂੰ ਸ਼ਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਮ ਪਰਤਾਪ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਬੋਲੀ ।

“ਕਿਉ ਫਾਲਤੂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ ? ਬੀਬੀ ਭਾਈਆ ਜੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰੋ.....।

“ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਕੂੜੀਏ ਇਹ ਸਭ ਤੇਰੀ ਅੱਗ ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਮੌਮੋ ਠੱਗਣੀਆ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ.....। ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਪਿਉ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ ।

“ਵੇ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਤੇ ਕਿੰਨਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ, ਤੂੰ ਪੜ ਲਿਖ ਕੇ ਸਾਡੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰ ਦਾ ਹੈ....। ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਮਾਂ ਵੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਸੁਰ ਨਾਲ ਸੁਰ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਬੋਲੀ । ਹੁਣ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਔਖੇ ਸੌਖੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੇ ਰਾਤ ਕੱਟੀ ਤੇ ਸਵੇਰੇ- ਸਵੇਰੇ ਬਗੈਰ ਕੁਝ ਖਾਦੇ ਪੀਤੇ ਚੱਲੇ ਗਏ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਬੜੇ ਤਰਲੇ ਮਾਰੇ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਲਈ, ਪਰ ਉਹ ਬੰਦੇ ਖੁਦਾ ਦੇ, ਟੱਸ ਤੋਂ ਮੱਸ ਨਾ ਹੋਏ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਪਿਉ ਮਿਹਨਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਘੱਟ ਹੀ ਸੁਣਦਾ । ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਖੁੱਬ ਚੱਲਦੀ, ਪੁਰਾਣੀ ਦੁਕਾਨ ਹੋਣ

ਕਰਕੇ ਗਾਹਕ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ।

ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਜੀਜਾ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਤੇ ਗੱਲਤ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਪਹਿਚਾਣ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਨਾਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਘੱਟ ਹੀ ਕਰ ਦਾ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਭੈਣ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮਨਾਉਣ ਵਿਚ ਮਾਹਿਰ ਸੀ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਚਾਨਕ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਜੀ ਜਾਨ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਚੁੱਕ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਗਈ । ਸਸਕਾਰ ਹੋਇਆ ਭੋਗ ਪਿਆ ਭੋਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਭੈਣ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਭੱੜਕ ਪਈ ।

“ਭਾਅ ਤੂੰ ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਭ ਬਰਾਬਰ ਸੀ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਭੈਣ ਭਰਾ ਨਹੀਂ....।

“ਦੇਖ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਹੈ ਤੇ ਭੈਣ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਰਿਹ ਸ਼ਰੀਕੇ ਬਾਜੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਕੁ ਸਮੇਂ ਵੇਖਦਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਮਾਂ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਮਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ.....।

“ਦੇਖ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਅੱਜੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ....। ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਪਿਉ ਦੇ ਖਰਵੇ ਜਿਹੇ ਬੋਲ ਸਨ । ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਆ ਗਿਆ । ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਾ ਗਿਆ । ਪਿਉ ਤੇ ਭਰਾ ਵੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨੋਂ ਹੱਟ ਗਏ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ ਬਹੁਤ ਸਨ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਔਲਾਦ ਸਾਫ ਸੁਥਰੀ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਸਭ ਫਿਰਦੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ । ਸਮਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਬੱਸ ਦੁਆ ਸਲਾਮ ਹੁੰਦਾ । ਸਭ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਲਈ ਇੱਜ਼ਤ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ, ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਗਿਆ । ਜਦ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮੌਹ ਜਾਗਦਾ ਤਾਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਮੰਨ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਪਰਵਾਰ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਹੋਂਸਲਾ ਦੇਂਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਚਾਨਕ ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਇਆ ਬਾਪੂ ਜੀ ਬੀਮਾਰ ਹੈ, ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਤਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ । ਪਿਤਾ ਸਿਹਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਗੜ ਗਈ, ਬਾਕੀ ਭਰਾ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ । ਅੰਤ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ । ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਸਿਰ ਪੈ ਗਈ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੁੱਸੇ ਚਾਚੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ ਤੇ ਸਭ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਗਏ । ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਸਮ ਕਿਰਿਆ ਖਤਮ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ । ਘਰ ਆ ਕੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਉਦਾਸ-ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੋਹ ਨਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਜਨਾਨੀ ਪੋਤੇ-

ਪੋਤੀਆ ਹੋਰ ਸਭ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਿੱਤਨੇਮੀ ਬਹੁਤ ਸੀ, ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਿਆ । ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲੋਂ ਮੋਹ ਖਤਮ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਦਿਨ ਸਭ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ, ਅਚਾਨਕ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਦਰਦ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਗੁਆਢੀਆਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, ਸਭ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਗਏ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਗੱਡੀ ਕੀਤੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਆਉਂਦਾ ਗਿਆ । ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਚੈਕਆਪ ਕਰੋ....। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਚੈਕਆਪ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ “ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਤਾਂ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ.....। ਰੋਂਦੇ-ਰੋਂਦੇ ਰਾਮ ਪਰਤਾਪ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਆਈ ਅਜੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਤੇ ਹੁਣ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਖੁਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਲੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਅਫਸੋਸ ਤੇ ਆ ਰਿਹੇ ਸਨ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਰਾਮ ਪਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਗਿਆ ਹੈ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਦੁਨੀਆ ਹੀ ਉੱਜੜ ਗਈ ਸੀ । ਰੋ- ਰੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲੋ-ਬੇਹਾਲ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ । ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ । ਅੱਜ ਹੋਰ ਕੱਲ੍ਹ ਹੋਰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਆਏ । ਰਾਮ ਪਰਤਾਪ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਕੋਲ ਜਿਹੜੇ ਭਾਵੇਂ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਵੀ ਚੰਗੀ ਸੀ । ਫਿਰ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ । ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਸਾਰ ਨਾ ਲੈਣ ਆਇਆ ।

ਗਰਦਿਸ਼

“ਤੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝ ਰੱਖਿਆ ਹੈ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਖਸਮ ਨਾਲ ਖੋਹ ਖਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਈ ਹੈਂ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੀਵੀਂ ਬਾਜ ਹਾਂ, ਆਪਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਥੱਲੇ ਸੋਟਾ ਫੇਰ।”

“ਉਹ ਦਿਨ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਚੱਵਲ ਹੋ ਗਈ। ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਉ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੱਬ ਦੀ ਮਾਰੀ ਸਾਂ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੋਹ ਖਾਧੀ.....।”

“ਤੂੰ ਕੀ ਕਰ ਲਵੇਂਗੀ ਮੇਰਾ.....? ਮੈਂ ਇੱਕ ਮੈਂ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਦੱਸ-ਦੱਸ ਤੀਵੀਆਂ ਰੱਖਣੀਆਂ, ਤੇਰੀ ਕੀ ਹਿੰਮਤ ਹੈ..? ਜੇ ਤੂੰ ਰੋਕ ਸਕਦੀ ਹੈਂ ਤਾਂ ਰੋਕ ਲੈ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ 'ਚ ਆਵੇਗਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਜੇ ਕਿਸੇ 'ਚ ਹਿੰਮਤ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰੋਕੋ। ਮੈਂ ਤ ਤੇਰੇ ਪਿਉ ਕੰਜਰ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ। ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪੇਸ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵੀ ਚੰਗੀਆਂ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਿਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ। ਤੂੰ ਜੇ ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਥਦੀ...।”

“ਜੇ ਤੂੰ ਆਹ ਖੋਹ ਖਾਣੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ.....? ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਮਗਰ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਥੱਕਦਾ। ਅਖੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਰੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਭੈੜੀ ਹੋ ਗਈ.....? ਮੈਂ ਭੈੜੀ ਸੀ ਤਾਂ ਆਹ ਜਵਾਕ (ਬੱਚੇ) ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਗਏ.....?”

“ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਗਏ? ਇਹ ਵੀ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਰਾਮਦੇ ਹੀ ਹੋਣ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਕਿਸ ਦਾ ਪਾਪ ਹੈ..? ਮੈਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ। ਸਾਲੀਏ ਤੂੰ ਕਿਹੜੀ ਕੁਆਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਖਸਮ ਨਾਲ ਖੋਹ ਖਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਈ। ਮੈਂ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਤੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਦਾ ਜੁੱਤੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ।”

“ਇਹ ਲੜਾਈ ਨਿੱਤ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਲ-ਮੰਦਾ, ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ, ਇਸ ਸੱਭ ਤੋਂ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਸੱਭ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਾ ਆਉਂਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਵੇ। ਜੱਗੂ ਗਲਤ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਨਜਾਇਜ਼ ਸਬੰਧ ਹਨ। ਤਾਰੇ ਵਿਚਾਰੀ ਰੋਕਦੀ ਤਾਂ ਜੱਗੂ ਉਸਦੀ ਛਿੱਤਰ-ਪਰੇਡ ਕਰਦਾ। ਅੱਜ ਵੀ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਤੀਵੀ ਤੋਂ ਲੜਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਦੇਖ ਕਾਕੇ ਦੇ ਬਾਪੂ ਮੈਥੋਂ ਤੇਰੀ ਆਹ ਗੱਲ ਭੋਰਾ ਨਹੀਂ ਜਰ ਹੁੰਦੀ। ਮੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਆਈ ਤਾਂ ਟੰਗਾਂ ਭੰਨ ਦੇਵਾਂਗੀ, ਗੁੰਡੀ ਰੰਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ.....?”

“ਠਹਿਰ..... ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਤੀਰ ਵਾਂਗ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਤੂੰ ਕਿਸ ਬਾਗ ਦੀ ਮੂਲੀ ਹੈਂ..?”

ਇਹ ਸੱਭ ਕਹਿ ਕੇ ਜਗੂ ਨੇ ਤਾਰੇ ਦੇ ਘਸੁੰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬੱਚੇ ਡਰ ਨਾਲ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਤਾਰੇ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਗਈ। ਆਖਰ ਕੱਦ ਤੱਕ

ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀ, ਹਾਰ ਹੰਭ ਗਈ।

“ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੱਥ ਚੱਕਿਆ, ਠਹਿਰ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਦੱਸਦਾਂ.....? ਜੱਗੂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਤਾਰੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਆ ਗਈ। ਤਾਰੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਮਰੋੜੀ ਤਾਰੇ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਜੱਗੂ ਨੇ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਸੁੱਟ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪ ਤਾਰੇ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠਿਆ।”

“ਦੇ 'ਬਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਖਸਮ ਨੂੰ, ਤੇਰਾ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਿਆਪਾ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦੇਣਾ ਹੈ.....।”

ਅੱਜ ਲੜਾਈ ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ। ਜੱਗੂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਖੂਨ ਸਵਾਰ ਸੀ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਾਂ ਆਇਆ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਸਿਰਫ ਭੂਆ ਆਈ। ਤਾਰੇ ਦੇ ਗੁਆਂਢ ਸਾਂਝੀ ਕੰਧ ਸੀ ਉਸ ਦੀ। ਤਾਰੇ ਤੇ ਜੱਗੂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਭੂਆ ਦੀ ਰੱਜ ਕੇ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ।

“ਵੇ ਕੰਜਰਾ! ਕਿਉਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰ, ਗਊ ਗਰੀਬ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰ। ਇਹਨਾਂ ਜੁਵਾਕਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖ! ਕਿਵੇਂ ਸੇਮੇ-ਸੇਮੇ ਬੈਠੇ ਹਨ? ਕਿਉਂ ਨਿੱਤ ਕੰਜਰ ਖਾਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ..?”

ਭੂਆ ਨੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਚਪੇੜਾਂ ਜੱਗੂ ਦੇ ਕੱਢ ਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਜੱਗੂ ਨੂੰ ਤਾਰੇ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੋਂ ਲਾਹ ਲਿਆ।

“ਬੇਬੇ ਇਹ ਲੁੱਚੀ ਰੰਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ? ਫੇਰ ਨਾ ਲੋਕੀ ਕਹਿਣ ਜੱਗੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤੀਵੀਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ.....।”

“ਭੂਆ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਆਈ? ਮਾਰ ਲੈਣ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਕਿਸਮਤ ਹੀ ਮਾੜੀ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਮਰ-ਮੁੱਕ ਗਏ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਜੂ ਕੁੱਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਆਣੇ ਜੰਮੀ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ..।”

ਇਹ ਸੱਭ ਕਹਿ ਕੇ ਤਾਰੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਤੇ ਭੂਆ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਬੋਲੀ, “ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਰੋਂਦੀ ਏਂ ਮੇਰੀਏ ਧੀਏ! ਵੇ ਕੰਜਰਾ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਕੀ ਹੈ? ਕੰਧ ਕੁੱਟ ਲਈ ਤੀਵੀਂ ਕੁੱਟ ਲਈ ਇੱਕ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਤੂੰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਕੋਈ ਸੂਰਮਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ.....।”

“ਬੇਬੇ ਇੱਥੇ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਵੇਂ ਚਲਿੱਤਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭੂਆ ਅੱਜ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਜੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਨਾ ਬਣੀ ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਬੁਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ...?”

“ਦੱਫਾ ਹੋ ਜਾ! ਵੱਡਾ ਜੈਲਾ ਜੰਮਿਆ। ਮਾਰ-ਮਾਰ ਛਿੱਤਰ ਤਾਲੂ ਗੰਜਾ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੀ..।” ਭੂਆ ਦੇਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸਾ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਤਾਰੇ ਦੀ ਬੇਬੇ ਅੱਜ ਫਿਰ ਦਿਆਲਪੁਰ ਵਾਲੇ ਆਈ ਸੀ...। ਆਖਦੇ ਸੀ ਸਾਨੂੰ ਵਿਆਹ ਛੇਤੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹਾਲੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਮਾਮਲਾ ਜੂ ਧੀ ਦਾ ਹੋਇਆ, ਟਾਈਮ ਤਾਂ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਤਾਰੇ ਦੀ ਬੇਬੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਟਾਈਮ ਹੋਇਆ, ਬੱਸ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨੇ...।” ਆਟੇ ਵਾਲੇ ਪੀਪੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੱਥ ਕੱਢਦੀ ਤਾਰੇ ਦੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ।

“ਤਾਰੇ ਦੇ ਬਾਪੂ ਤੇਰੀ ਮੱਤ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਜੇ ਉਹ ਵਿਆਹ ਮੰਗਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਆਪਾਂ ਕਿਹੜਾ ਧੀ ਬੁਹੇ ਤੇ ਬਿਠਾ ਰੱਖਣੀ। ਧੀਆਂ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਮਾਹਰਾਜੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਲ ਸਕੇ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਕਿਸਦੇ ਪਾਣੀਹਾਰ.....? ਤੇਰੀ ਨਾਂਹ ਨੁੱਕਰ ਨਾਲ ਕੁੜਮ ਨਰਾਜ਼ ਹੀ ਨਾ ਹੋਣ ਜਾਣ.....? ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨੋ ਤਾਂ ਕੁੜਮਾਂ ਨਾਲ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਗੱਲ ਕਰ ਲਉ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੋੜਨੀ.....।”

“ਚੰਗਾ ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤਾਰੋ ਦੀ ਬੇਬੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਵਿਆਹ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਇੱਕ ਧੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਕਿਹੜਾ ਪੁੱਤ ਹੈ? ਤਾਰੋ ਸਾਡੀ ਧੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪੁੱਤ ਵੀ....।”

“ਨਈਂ-ਨਈਂ ਐਵੇਂ ਕਮਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦੀਆਂ, ਤੁਸੀਂ ਤਰੀਕ ਪੱਕੀ ਕਰੋ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪੇ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਸੱਭ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ..।”

ਤਾਰੋ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਵਿਆਹ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਪਿਉ ਨੇ ਤਾਰੋ ਨੂੰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ ਦਾਜ ਦਿੱਤਾ। ਡੋਲੀ ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੋਵੇਂ ਧੀ ਦੇ ਗੱਲ ਲੱਗ ਕੇ ਖੂਬ ਰੋਏ। ਬੰਦਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਰੀਤ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਦੀ। ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਸੁਰਜੀਤ ਵੀਮਾਂ-ਪਿਉ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਪੁੱਤ, ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਬਹੁੱਤ। ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਮਾਂ ਚੰਨ ਵਰਗੀ ਨੂੰਹ ਪਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਭੱਜੀ ਫਿਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਚੰਨ ਜੁ ਪਟੋਲੇ ਵਰਗੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਰੱਬ ਨੇ ਹੁਸਨ ਨ ਵੀ ਤਾਰੋ ਨੂੰ ਖੂਬ ਦਿੱਤਾ। ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਜਦ ਤਾਰੋ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਦੀਆਂ ਤਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਸੁਰਜੀਤ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਚੰਨ ਵਰਗੀ ਵਹੁਟੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਤਾਰੋ ਜਦ ਆਪਣੀ ਸਿਫਤ ਸੁਣਦੀ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਲਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਸੁਰਜੀਤ ਵੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਛਾਤੀ ਚੌੜੀ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰਦਾ। ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਸੁਹਾਗ ਰਾਤ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਖੂਬ ਟੌਹਰ ਕੱਢੀ। ਸੁਰਜੀਤ ਜਦ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਤਾਰੋ ਤੁਬਕ ਕੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਈ। ਤਾਰੋ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੋਵੇਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਨ। ਸੁਰਜੀਤ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਤਾਰੋ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, “ਸੋਹਣਿਉ! ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਉ, ਭੋਰਾ ਮੁੱਖ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਦਿਖਾਉ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤਾਰੀਫਾਂ ਕਰਦਾ ਜੱਗ ਥਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਆਖਰ ਤੁਸੀਂ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਹੋ..?”

ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਪੋਲੇ ਜਿਹੇ ਤਾਰੋ ਦੀ ਠੋਡੀ ਨੂੰ ਫੜਿਆ, ਜਦ ਤਾਰੋ ਨੇ ਮੂੰਹ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਬੱਸ ਕਿਆਮਤ ਹੀ ਕਿਆਮਤ ਸੀ। ਸੁਰਜੀਤ ਬੱਸ ਵੇਖਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਤਾਰੋ ਦਾ ਹੁਸਨ ਇੰਨਾਂ ਤੇਜ਼ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਲਾਲੀ ਡੁੱਲ੍ਹ-ਡੁੱਲ੍ਹ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਮੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਤਲਵਾਰ ਵਰਗਾ ਤਿੱਖਾ ਨੱਕ, ਠੋਡੀ ਥੱਲੇ ਤਿੱਲ, ਮੱਥਾ ਚੌੜਾ, ਹੋਲ-ਮਟੋਲ ਮੂੰਹ। ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁਲਿਆ ਦਾ ਖੁਲਿਆ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਪੋਲੇ ਜਿਹੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਤਾਰੋ ਦੇ ਚੁੰਡੀ ਵੱਡੀ ਤਾਂ ਆਸ਼ਕੀ ਮਜ਼ਾਜ਼ ਬੋਲਿਆ, “ਸੱਚ ਹੀ ਤੇਰਾ ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਪਾਣੀ ਭਰਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਨਾਂ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ.....?”

ਤਾਰੋ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਪਾਣੀ-ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਈ, ਬੱਸ ਮੂੰਹ ਨੀਵਾਂ ਕਰਦੀ ਬੋਲੀ, ਜੀ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ।”

“ਹਾਏ ਨੀ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂ ਗੁੜ ਖਾ ਕੇ.....।”

ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਤਾਰੋ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਤਾਰੋ ਦੇ ਸਰੀਰ ਚੋਂ ਅੱਗ ਜਿਹੀ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਰਾਤ ਬਤੀਤ ਹੋਈ ਤਾਰੋ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਇੱਕ ਵੀ ਪਲ ਨਾ ਰਹਿੰਦੇ। ਸੁਰਜੀਤ ਤੇ ਤਾਰੋ ਦਾ ਸਾਹ 'ਚ ਸਾਹ ਸੀ। ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ। ਸੁਰਜੀਤ ਤੇ ਤਾਰੋ ਦੇ ਦੋ ਨਿਆਣੇ ਹੋ ਗਏ। ਸੁਰਜੀਤ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪੁੱਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਡ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਮਿਲਣ ਕਾਰਣ ਸੁਰਜੀਤ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੁਰਜੀਤ ਭੈੜੀ ਸੋਹਬਤ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਸ਼ਰਾਬ, ਜੂਆ ਭੈੜੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਪੈ ਗਈਆਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਭ ਚੋਰੀ ਛੁਪੇ ਕਰਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਖੁਲੇਆਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਤਾਰੋ ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ, ਫਿਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਾਫੀ ਮੰਗ

ਲੈਂਦਾ, ਗੱਲ ਆਈ ਗਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੁਰਜੀਤ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤ ਬੈਠੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਲੜਾਈ ਹੋ ਗਈ, ਸ਼ਾਇਦ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਆਈ ਗਈ ਹੋ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਸੁਰਜੀਤ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਟਰੈਕਟਰ ਤੇ ਬੈਠ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਲੜੇ ਹੋਏ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਮਿਲ ਗਏ। ਤਾਰੋ ਅਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਚਿੱਤ ਚੇਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤਾਰੋ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਈ ਰਹੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਈ, ਪੁਲਿਸ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਈ। ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਗਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਰ ਮੁੱਕ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਤਾਰੋ ਨੂੰ ਪਿਉ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਬੈਠਣਾ ਪਿਆ। ਭਰਿਆ ਭਰਾਇਆ ਘਰ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸ਼ਰੀਕਾ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਪਿਉ ਦੇ ਘਰ ਤਾਰੋ ਤੀਨ ਕੁ ਸਾਲ ਰਹੀ। ਪਿਉ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਠੀਕ ਲੱਗਦਾ ਜਵਾਨ ਜਹਾਨ ਧੀ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਬੈਠ ਜਾਵੇ। ਤਾਰੋ ਦੀ ਉਮਰ ਵੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬੱਸ 24 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। 19 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ 'ਚ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਦੋ ਬੱਚੇ ਜਿਹੜੇ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਹੀ ਮਰ ਮੁੱਕ ਗਏ ਸਨ। ਤਾਰੋ ਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਤਾਰੋ ਵਾਸਤੇ ਮੁੰਡਾ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਦੋ ਭਰਾ ਸਨ ਇੱਕ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ। ਕਰਨੈਲ ਵੱਡਾ ਤੇ ਜਰਨੈਲ ਛੋਟਾ।

“ਤਾਰੋ ਪੁੱਤ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੀਂ....।”

“ਦੱਸ ਬਾਪੂ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ.....?”

“ਦੇਖ ਪੁੱਤ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਗੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣੀਂ, ਧੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਧੀਆਂ ਤਾਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀਆਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸਦੇ ਪਾਣੀ ਹਾਰ ਹਾਂ। ਦੇਖ ਪੁੱਤ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਬੜਾ ਲੱਗੇਗਾ, ਮੁੜ ਤੇਰੇ ਜ਼ਖਮ ਹਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ.....।”

“ਹਾਂ ਹਾਂ ਦੱਸ ਬਾਪੂ ਜੋ ਤੇਰੇ ਚਿੱਤ 'ਚ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਵੇਗਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ.....?”

“ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ੇਰ ਪੁੱਤ ਤੋਂ ਇਹੀ ਆਸ ਸੀ। ਦੇਖ ਪੁੱਤ! ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ, ਕੱਲੀ ਪਹਾੜ ਜਿੱਡੀ ਜਿੰਦਗੀ ਕਿਵੇਂ ਬਤੀਤ ਕਰੇਂਗੀ.....? ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਾਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸ਼ਨਪੁਰ ਮੁੰਡਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਸੁੱਖ ਨਾਲ 28 ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਦੁੱਧ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਵੀ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਸਾਕ ਛੋਟੇ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਹੈ।

ਪਿਉ ਦੀ ਆਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਤਾਰੋ ਦਾ ਗੱਚ (ਗਲਾ) ਭਰ ਗਿਆ ਤੇਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਬੋਲੀ। ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਤਾਰੋ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

“ਬਾਪੂ ਮੇਰਾ ਭਾਰ ਤੈਥੋਂ ਝੱਲ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ....? ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ....।”

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਕਮਲੀ ਧੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਬੱਚੇ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਭਲਾ ਬੋਝ ਹੁੰਦੇ ਨੇ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਨਾ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਿਆਰੀ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਾਲੀ ਤੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਦੱਸ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕਮਾਂ ਕੇ ਖਵਾ ਸਕਦਾਂ ਹਾਂ। ਪਰ ਪੁੱਤ ਧੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਨੇ।”

ਤਾਰੋ ਨੇ ਪਿਉ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਤਾਰੋ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਮਿਲਣਸਾਰ ਬੰਦਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਤਾਰੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਵੱਸ ਗਈ। ਤਾਰੋ ਦਿਆਲਪੁਰ ਵਾਲਾ ਗਮ ਭੁੱਲ ਗਈ। ਪਿਉ ਵੀ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, ਚੱਲੋ ਧੀ ਤਾਂ ਸੁਖੀ ਹੋਈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੱਸ ਇੱਕੋ ਝੋਰਾ (ਦੁੱਖ) ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਐਸ਼ ਪ੍ਰਸਤ, ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਨਿੱਤ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ, ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਬਦਕਾਰ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਐਸ਼ ਪ੍ਰਸਤੀ ਕਰਦਾ। ਆਪਣੀ ਤੀਵੀਂ ਉਸਨੇ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਜੋ ਵੀ ਸੀ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਰਾ ਦੇ ਗਮ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਤਾਰੋ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੰਦੀ ਆਖਦੀ, “ਆਪੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰੂਗਾ ਭਾਅ ਜੀ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪੇ ਸੁਮੱਤ ਦੇਵੇਗਾ। ਰੱਬ ਸੱਭ ਦੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਰੱਬ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣੇਗਾ।”

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਕਸਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਅੱਜ ਵੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਕੰਮ ਲਈ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਾਰੋ ਅਤੇ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਸੀ। ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅੱਖ ਅਕਸਰ ਤਾਰੋ ਦੇ ਹੁਸਨ ਤੇ ਸੀ, ਚਾਹੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਿਉ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਤਾਰੋ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੇਠ ਨਹੀਂ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਥਾਂ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਆਨੇ ਬਹਾਨੇ ਤਾਰੋ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ, ਦਿੱਲ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਧਾਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ ਜ਼ਰੂਰ ਤਾਰੋ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰਨਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅੱਜ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਬੈਠਕ 'ਚ ਬੈਠੇ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਘੁੱਟ ਲਾਇਆ। ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਲੋ-ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਕਾਮ ਦਾ ਕੀੜਾ ਜਾਗ ਪਿਆ, ਤਾਰੋ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਰਨੈਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੈਸ਼ੀਅਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਬੈਠਕ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਤਾਰੋ ਅੰਦਰ ਇਕੱਲੀ ਲੇਟੀ ਪਈ ਸੀ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਵੈਸੇ ਹੀ ਬੰਦ ਸੀ। ਬੱਤੀ ਜੱਗਦੀ ਪਈ ਸੀ। ਲੇਟੀ ਹੋਈ ਤਾਰੋ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਰਨੈਲ ਦੀ ਨੀਅਤ ਹੋਰ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਅੱਜ ਤਾਰੋ ਬਹੁੱਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲੱਗਦੀ ਪਈ ਸੀ। ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਕਰਨੈਲ ਨੇ ਤਾਰੋ ਨੂੰ ਦਬੋਚ ਲਿਆ।

“ਭਾਅ ਜੀ! ਆਹ ਕੀ? ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰੋ, ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਅੱਜ ਘਰ ਨਹੀਂ.....।” “ਹੀਂ-ਹੀਂ-ਹੀਂ ਵੈਸ਼ੀ ਹਾਸਾ ਹੱਸਦਾ ਬੋਲਿਆ, ਜਰਨੈਲ ਤੇ ਮੇਰੇ 'ਚ ਕੀ ਫ਼ਰਕ.....? ਤੂੰ ਸੋਹਣੀ ਜੁ ਬਹੁੱਤ ਹੈਂ। ਤੇਰੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਤਾਂ ਦਿਆਲਪੁਰ ਵਾਲੇ ਵੀ ਦੀਵਾਨੇ ਸੀ। ਤੇਰੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰਨ ਲਈ ਸੋਚੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇ....।”

ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਰੋ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਤਾਰੋ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਏ ਕਰਨੈਲ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਆਪ ਦੌੜ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ। ਕਰਨੈਲ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਤਾਰੋ ਨੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਕੱਟੀ। ਪਿੰਡ ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਕਰਨੈਲ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਭਾਬੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੱਭ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਏ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰ 'ਚ ਕਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਥਾਏਂ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਰਾ ਹੱਥੋਂ ਭਰਾ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਰਾ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਹੋ ਗਈ। ਤਾਰੋ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਰੰਡੀ ਹੋ ਗਈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤਾਰੋ ਦਾ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਉੱਜੜ ਗਿਆ। ਪਿਉ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤਾਰੋ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਮਨਜ਼ੂਰ? ਪਿਉ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ

ਕੀ-ਕੀ ਵੇਖਣਾ ਸੀ..?”

ਪਿਉ ਨੇ ਦਿੱਲ 'ਚ ਧਾਰ ਲਿਆ, ਹਣ ਆਪਣੀ ਤਾਰੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਜੇ ਕਿਸਮਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਿਉ ਘਰੋਂ ਸੌਖਾ ਸੀ, ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਚੰਗੀ ਸੀ।

ਸਮਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਂ ਹਰ ਦੁੱਖ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਰੇ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਭਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਏ।

ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜੱਗੂ ਜੱਗੂ ਕਹਿ ਕੇ ਸੱਦਦੇ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਅਕਸਰ ਤਾਰੇ ਦੇ ਪਿਉਨਾਲ ਉੱਠਣਾ ਬੈਠਣਾ ਸੀ। ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਨਾਨੀ ਮਰ ਗਈ ਸੀ। ਤਾਰੇ ਦੇ ਪਿਉ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਸੁਖ ਸਾਂਝਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਰੱਬ ਨੇ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਬੜੇ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਹੁਸਨ 'ਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੁੱਖਾਂ-ਤਕਲੀਫਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਤਾਰੇ ਦੇ ਹੁਸਨ 'ਚ ਨਿਖਾਰ ਆਉਂਦਾ ਗਿਆ। ਹੈ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਪਰ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁੱਲ ਸੱਚੀ ਸੀ। ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ? ਕੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ? ਇਹੋ ਹੁਸਨ ਹੀ ਉਸਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੱਗੂ ਤਾਰੇ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦਾ ਦੀਵਾਨਾ ਸੀ। ਆਨੇ-ਬਹਾਨੇ ਤਾਰੇ ਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਜੇਕਰ ਗੌਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਮਤਲਬ ਪ੍ਰਸਤ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਲੋਕ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਾਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਹਾਲ ਜੱਗੂ ਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਤਾਰੇ ਪੋਟਾ ਪੋਟਾ ਦੁੱਖੀ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੱਗੂ ਇੱਕ ਤੀਰ ਨਾਲ ਦੋ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਤਾਰੇ ਦੇ ਪਿਉ ਤੇ ਤਾਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਅਹਿਸਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਤਾਰੇ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰਨ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਸੀ।

ਜੱਗੂ ਵਰਗੇ ਬੰਦੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਮਰਜ਼ੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹੇ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਮੀਨਗੀ ਦੀ ਕੋਈ ਭਿਣਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਜੱਗੂ ਨੇ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਦੇਖ ਕੇ ਤਾਰੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਤੋਰੀ। ਤਾਰੇ ਦਾ ਪਿਉ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਦੇਖ ਕਾਕਾ, ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ.....।”

ਅੱਗੋਂ ਜੱਗੂ ਬੜਾ ਚਲਾਕ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਸੋ ਚਲਾਕੀਆਂ ਵਰਤ ਕੇ ਤਾਰੇ ਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਿਆ।

ਜੱਗੂ ਤੇ ਤਾਰੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਜੱਗੂ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਮੱਖੀ ਵਾਂਗ ਚਿੰਬੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਤਾਰੇ ਦਾ ਹੁਸਨ ਢਲਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਤਾਂ ਤਾਰੇ ਜੱਗੂ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਲੱਗਣ ਪਈ। ਜਗੂ ਐਸ ਪ੍ਰਸਤ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਮ ਬਦਕਾਰ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਆਉਂਦਾ, ਤਾਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੋਹ ਖਾਂਦਾ। ਨਿੱਤ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਲੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ। ਜੱਗੂ ਅੱਜ ਵੀ ਰੇਸ਼ਮਾ ਨਾਮ ਦੀ ਬਦਕਾਰ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ। ਜੱਗੂ ਦੀ ਭੂਆ ਨੇ ਬੜਾ ਮੱਥਾ ਮਾਰਿਆ। ਜੱਗੂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਕੁੱਝ ਨਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਸੱਭ ਤਾਰੇ ਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਆਹਮਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਾਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਇਸ ਵਖਤ ਤਾਰੇ ਦਾ ਪਿਉ ਬਹੁੱਤ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਤਾਰੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਤੇ ਬਦਕਾਰ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤਾਰੇ ਦੇ ਪਿਉ ਦਾ ਖੂਨ ਖੌਲ੍ਹ ਗਿਆ।

“ਦੇਖ ਕਾਕਾ! ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਕੰਜਰ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਰੀਫ ਬੰਦੇ ਹਾਂ। ਵਿਆਹ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਤਾਰੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੜੀ ਦੁੱਖੀ ਸੀ। ਆਹ

ਕੰਜਰੀ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਮੇਰੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਹਾਲੇ-ਬੇ-ਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੁੜੀ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਧਰ ਲੈ ਤੇ ਇਸ ਕੰਜਰੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਛੱਡਦੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਬੁਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ.....।”

“ਕੀ ਕਰ ਲਵੇਂਗਾ.....? ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਤੇਰੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦਾ। ਕੰਜਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇਰੀ ਕੁੜੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜਨਾਨੀ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਨਾਲ.....”

“ਠਹਿਰ ਤੇਰੀ ਉਏ ਕੰਜਰਾ! ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ?” ਤਾਰੋ ਦੇ ਪਿਉ ਦੇ ਬੋਲਾਂ 'ਚ ਗੁੱਸਾ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜਵਾਲਾ ਸਾਫ ਦਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।”

“ਤਾਇਆ ਇਸ ਕੰਜਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ? ਇਹ ਲਫਜ਼ ਸ਼ਰੀਕੇ 'ਚ ਲੱਗਦੇ ਤਾਰੋ ਦੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਆਏ ਹੋਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕਹੇ ਤੇ ਜੱਗੂ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਫੜ ਲਿਆ। ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਆਏ ਤਾਰੋ ਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਜੱਗੂ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਥੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਸੁੱਟ ਲਿਆ। ਘਸੁੰਨ, ਮੁੱਕੇ, ਲੱਤਾਂ ਮੀਂਹ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਨ ਲੱਗੇ। ਘਰ 'ਚ ਜੰਗ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਦੀਆਂ ਆਂਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਆ ਗਏ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਜੱਗੂ ਹੇਠੋਂ ਕੱਢਿਆ। ਮਸਾਂ ਜੱਗੂ ਦੇ ਸਾਹ 'ਚ ਸਾਹ ਆਇਆ। ਤਾਰੋ ਦਾ ਪਿਉ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਬੋਲਿਆ, “ਉੱਠ ਤਾਰੋ, ਇਸ ਕੰਜਰ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰਹਿ.....।”

“ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਇਆ ਅਸੀਂ ਮਰ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਤਾਰੋ ਸਾਡੀ ਭੈਣ। ਇਸ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗੇ, ਨਾਲੇ ਇਸਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ.....।”

“ਕੰਜਰ ਦੇ ਨੱਕ 'ਚ ਨਕੇਲ ਨਾ ਪਾਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੰਦੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ।”

“ਤਾਇਆ ਫਿਕਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਇਸ ਕੰਜਰ ਦਾ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਜਲੂਸ ਨਾ ਕੱਢਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ.....।”

“ਬਾਪੂ ਕੰਜਰ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਬਣਾਉਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ.....। ਤਾਰੋ ਵੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ। ਖੁਬ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਤਾਰੋ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨਾਲ ਚਲੀ ਗਈ।

ਸੁਖਨਾ

“ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫੈਂਸਲਾ ਦੱਸ ਹੀ ਦੇ.....? ਰੋਜ਼ ਦਾ ਕੀ ਪਾਖੰਡ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ...? ਭਾਈ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕੋਈ ਬੈਂਕ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਰੋਜ਼ ਕੰਮ ਤੇ ਦੱਸ ਵਜੇ ਆ ਵੜਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਬੰਦੇ ਵੀ ਸਵੇਰੇ ਕੰਮ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਛੇਤੀ ਆਉਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ..? ਅੱਜ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫੈਂਸਲਾ ਦੱਸ ਹੀ ਦੇ..... ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬੜੇ ਕੰਮ ਹਨ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੱਥਾ ਮਾਰੀ ਜਾਣਾ ਮੈਂ। ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹਫਤਾ ਲੇਟ ਆਇਆ ਹੈ, ਪੈਸੇ ਕੱਟੇ ਗਏ ਤਾਂ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਨੇ।”

“ਠੇਕੇਦਾਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ, ਬੱਸ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹੋ। ਮੇਰੀਆਂ ਕਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਨੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕੰਮ ਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹਾਂ। ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਮੁੱਕਾ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਬੱਸ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦੇਵੋ। ਅਗਰ ਕੰਮ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਰਵਾਰ ਵਾਸਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ...।”

“ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਹਾਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ, ਸਾਡੀਆਂ ਵੀ ਤਾਂ ਕਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸੱਭ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ...? ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ...? ਤੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੇਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਛੁੱਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰ ਮੈਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਹਿਸਾਬ ਦੇਣਾ। ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਰ ਆ ਗਏ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ.....।”

ਠੇਕੇਦਾਰ ਕੁੱਝ ਬਦਲ ਕੇ.....

“ਅੱਛਾ-ਅੱਛਾ ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਅੱਗੇ ਸਮਾਂ ਬਹੁੱਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕੰਮ ਤੇ ਲੇਟ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕੰਮ ਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ....।”

“ਨਹੀਂ ਲੇਟ ਆਉਂਦਾ ਸਰਦਾਰ ਜੀ.....।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰ ਉੱਚਾ-ਨੀਵਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ਚੱਲਿਆ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਲੇਟ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਕਾਫੀ ਲੇਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਵੇਖਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਜਦ ਮੈਂ ਦਿਹਾੜੀ ਦਿੰਦਾਂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਬੰਦਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਵੇ। ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਾਮ ਫਿਰ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਜਾਪਣ ਲੱਗਾ। ਸ਼ਾਮ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਹਾਰ ਮੰਨ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਰ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ। ਪਾਰੋ ਦੀ ਭੋਲੀ ਸੂਰਤ ਅਤੇ ਕਾਕੇ ਦਾ ਮੋਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਿਊਣ ਵਾਸਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਆਦਾ ਸੋਚਣ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਉਲਟਾ ਸਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਜਿਆਦਾ ਬੋਝ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸੋਚਣ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਫਿਕਰ/ ਸੋਚਾਂ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਘੁੱਣ ਵਾਂਗ ਖਾ ਜਾਂਦੇ...।

ਜਦੋਂ ਪਾਰੋ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਆਈ ਸੀ, ਕਿੰਨੀ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਤੇ ਮੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਿਰ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਮੇਰਾ ਫਿਕਰ, ਕਦੇ ਕਾਕੇਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਘਰ ਦਾ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਣਾ

ਸੀ ਉਲਟਾ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਾਲੀ ਉਸਦੀ ਉਮਰ 35 ਸਾਲ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਉਮਰ 40 ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਏਸ ਵੇਲੇ ਹੀ ਬੁੱਢੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਾਂ। ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਾਕਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੁਖਣਾ ਸੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਕੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਪਾਇਆ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਕੱਟੀ ਗਈ ਔਖੇ ਸੋਖੇ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਅਫ਼ਸਰ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ, ਉਸਨੂੰ ਅਫ਼ਸਰ ਤਾਂ ਕੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਦੇਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਇਸ ਜਿਉਣ 'ਚ ਕੀ ਰੱਖਿਆ? ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਘੋਰ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਾਲੀ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮ ਹੀ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਠੇਕੇਦਾਰ ਫਿਰ ਆਣ ਧਮਕਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਓਏ ਰਾਂਝਿਆ! ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਪਿਆ ਏਂ...? ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ...? ਕੰਮ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਜੇਦਿਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਕੰਮ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡ...1 ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਊ। ਪੈਸੇ ਕੱਟ ਲਏ ਤਾਂ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਨੇ, ਫਿਰ ਕਹਿਣਾ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੋ। ਮੈਂ ਪੈਸੇ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠਣ ਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ...।”

ਢੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਖੰਜਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਜੀਆਂ। “ਅੱਛਾ ਸਰਦਾਰ ਜੀ! ਕਹਿ ਕੇ, ਸ਼ਾਮ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।”

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਣ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਚਾਹੇ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਿਲਣੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦਿਨ ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਤਾਂ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਾੜੇ ਵਖਤ ਵਿੱਚ ਘੰਟੇ ਵੀ ਸਾਲ ਦੇਬਰਾਬਰ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸੱਤ ਵੱਜ ਗਏ ਨਾਲੇ ਹਫਤੇ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਸੀ, ਹਿਸਾਬ ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਲੈਣੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ ਨੇ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੋਤਾ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਠੇਕੇਦਾਰ ਆ ਗਿਆ।

“ਵੇਖ ਓਏ! ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਘੰਟਾ-ਘੰਟਾ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਬਹਾਨੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ...। ਅੱਛਾ ਕੀ ਹਿਸਾਬ ਹੈ...?”

“ਸਰਦਾਰ! ਸ਼ੱਤ ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਬਣਾ ਦਿਉ।”

“ਅੱਛਾ! ਹਿਸਾਬ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਬਹੁੱਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਲੇਟ ਆਇਆਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ। ਚੰਗਾ ਲਗਾ ਅੰਗੂਠਾ ਤੇ ਲੈ ਫੜ੍ਹ ਪੈਸੇ..।”

“ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਦਿਹਾੜੀ ਘੰਟ ਪੈਸੇ ਹੈ...।”

ਠੀਕ-ਠੀਕ ਹੈ, ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਲੇਟ ਆਉਣ ਲੱਗਿਆਂ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ...? ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ...।”

ਸ਼ਾਮ ਨੇ ਹੰਝੂ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਮੋੜ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਠੇਕੇਦਾਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਉਹ 60 ਸਾਲ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਹਾਲੀ ਵੀ ਜਵਾਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਘਰਵਾਲੀ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਾਰੋ ਵਿਚਾਰੀ ਬੁਢੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਜਵਾਨ ਹਾਂ ਬੁੱਢਾ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਸੋਚਾਂ ਤਾਂ ਕਦੀ ਮੁੱਕਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬੰਦਾ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸ਼ਾਮ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਸ਼ਾਮ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ ਅੰਦਰ ਜਨਾਨੀ ਬੋਲੀ, “ਕੌਣ ਹੈ.....?” ਅੱਗੋਂ ਸ਼ਾਮ ਖਿੱਝ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਹਾਂ, ਹੋਰ ਕੌਣ! ਤੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹੋ...।”

ਪਾਰੋ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਾਮ ਢਿੱਲਾ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਬਣਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਿਆ। ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ.....? ਬੜੇ ਉਦਾਸ-ਉਦਾਸ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹੋ..?”

“ਬੱਸ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਆਹ ਲੈ ਫੜ੍ਹ ਪੈਸੇ.....!”

ਪਾਰੋ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੀ ਬੋਲੀ, “ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਘੱਟ ਹਨ....?”

“ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੇ ਦਿਹਾੜੀ ਕੱਟ ਲਈ.....।”

“ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਇਨੇ ਹੀ ਬਹੁੱਤ ਨੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ....।”

“ਕਾਕਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ...? ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ....।”

“ਕਾਕਾ ਬਾਹਰ ਖੇਡਣ ਗਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੋ ਲਉ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ.....।”

ਇੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਕਾਕਾ ਆ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਬਾਪੂ ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ, ਤੂੰ ਝੂਠਾ ਹੈਂ...। “ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸਾਈਕਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ...।”

“ਨਹੀਂ ਬੇਟਾ! ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ..।”

“ਨਹੀਂ! ਨਹੀਂ!! ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਹੀ ਸਾਈਕਲ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.....।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਾਕਾ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਸ਼ਾਮ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਸਵੇਰ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁੱਖੀ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਕਾਕੇ ਨੇ ਤੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਖਿਝੇ ਹੋਏ ਸ਼ਾਮ ਨੇ ਕਾਕੇ ਦੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਚਪੇੜਾਂ ਕੱਢ ਮਾਰੀਆਂ। ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਪੈਂਦੀ ਦੇਖ ਪਾਰੋ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਦੌੜ ਆਈ।

“ਕਿਉਂ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਕਾਕੇ ਨੂੰ, ਬੱਚਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ, ਅੜੀ ਤਾਂ ਕਰੇਗਾ...।”

“ਮੈਂ ਕਿੱਥੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗਾ...? ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਖੁੱਦ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ। ਰੋਟੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲਦੀ ਹੈ.....?”

“ਆ ਮੇਰਾ ਸੋਹਣਾ ਪੁੱਤ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗੀ, ਬਾਪੂ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਗੰਦਾ ਹੈ...।”

ਪਾਰੋ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਾਕਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। “ਹਾਂ-ਹਾਂ ਪੁੱਤ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਪਾਰੋ ਨੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

ਕਾਕਾ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਦੌੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

“ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਸੱਭ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਈਕਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਸਾਰੇ ਘਰ ਦਾ ਹਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦਾ ਸੁਪਨਾ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ....।”

ਕੁੜਤਨ

ਅੱਜ ਪੰਕਜ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਸੀ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿੱਲ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਾਸੀ ਘਰ ਹੋ ਆਈਏ ਮਾਸੀ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਘਰ ਮਾਸੀ ਮਾਸੜ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਉਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਬੱਚੇ । ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਿੱਲਾਂ 'ਚ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤਾ ਖੂਨ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ਇਹ ਤਾਂ ਦਿਲ ਮਿਲੇ ਦਾ ਸੌਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਾਸੀ ਪੰਕਜ ਦੀ ਸਕੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਕੋ ਮਕਾਨ 'ਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਆਪਸ 'ਚ ਡੂੰਘਾ ਪਿਆਰ ਸੀ ਦੋਵਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚ । ਮਾਸੀਗਿਆਨ ਕੌਰ ਅਤੇ ਮਾਸੜ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮੁੰਡਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਕਸਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੀਪਾ ਆਖ ਕੇ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੱਟ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਸੜ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਕਾਫੀ ਜਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ, ਲਾਇਸੰਸ ਸ਼ੁਦਾ ਬੰਦੂਕ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਕਾਨੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਥਿਆਰ ਸਨ । ਮਾਸੀ ਵੀ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਰੱਜ ਕੇ ਖੂਬਸੂਰਤ । ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਲੰਬੜਦਾਰ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜਮ । ਮਾਸੜ ਜੀ ਚਾਰ ਭਰਾ ਅਤੇ ਇਕ ਭੈਣ ਪਿੰਡ 'ਚ ਜਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਦਾਵੇਦਾਰੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਘੱਟ ਘੱਟ ਸਨ । ਮਾਸੜ ਦਾ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਲਾ ਭਰਾ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਸੜ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਾ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੋ ਭਰਾ ਪਿੰਡ 'ਚ ਸਨ ਜਿੰਨ੍ਹੇ 'ਚ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਅਮਰ ਸਿੰਘ । ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਕਾਫੀ ਚੁਸਤ ਚਲਾਕ ਅਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਅੱਖਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ । ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤਾ ਜਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਲਾਲਚ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਤੋਂ ਹੈਵਾਨ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਬੀਰੋ ਕਾਹਲੀ ਸੀ ਕਿ ਕਦ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੰਡਾ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਉਹ ਜਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕ ਬਣੇ । ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧਾ ਸਾਧਾ ਬੰਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿੱਲ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਕੁੱਛ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੀਂ ਕਿਹੜੀ ਖਿੱਚੜੀ ਪਕਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਜਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਤਾਂ ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਕਰਵਾ ਲਈ ਸੀ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਤਾਂ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਗੁਲਾਮ ਸੀ । ਉਹ ਕਿਆਮਤ ਦੀ ਰਾਤ ਸੀ ਜਦ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਇਕਬਾਲ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅੱਜ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸਵਾਦ ਵੀ ਕੁੱਝ ਅਜੀਬ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਵੇਰੇ ਖੱਪ ਪੈ ਗਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ।

ਜਦ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਪਿੱਛੇ । ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਪਸ ਗਿਆ । ਜਿਹੜਾ ਭਰਾ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸਕੂਲ ਤਾਂ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਕੰਮ ਵੀ ਕੋਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਸਿਨੇਮੇ 'ਚ ਗਚਕ, ਮਰੂੰਡਾ, ਮੁੰਗਫਲੀ ਵੇਚਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਸੋਡੇ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਦੀ ਰੇਹੜੀ ਲਗਾਉਂਦਾ । ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਭਰਜਾਈ ਨਾਲ ਘਰ

ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਭਰਜਾਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਿਓਰ ਤੋਂ ਖੂਬ ਕੰਮ ਲੈਂਦੀ । ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਹੁੜਮੱਤ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਕਰਦਾ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਸਨ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਦਰ । ਅਕਸਰ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਵੀ ਪੁਠੇ ਸਿੱਧੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਕਈ ਵਾਰ ਘਰੋਂ ਵੀ ਦੌੜ ਜਾਂਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੁਛ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਉਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਘੱਟ ਹੀ ਕਰਦੇ ।

ਦੀਪੇ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨਜੀਤ ਅਤੇ ਭੋਲੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ । ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਦੀਪਾ ਮੰਡਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘਰ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਡ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਕਰਦੇ ਹਰ ਨਜਾਇਜ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਜਰੂਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਾਂ ਪਿਓ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਇੱਜਤ ਸਮਝਦੇ । ਬੱਚੇ ਦੀ ਜਦ ਜਾਇਜ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਜਰੂਰਤ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿੱਟ ਤਾਂ ਚੜੇਗੀ । ਦੀਪਾ ਗੁੱਸੇਖੋਰ ਅਤੇ ਜਿਦੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ । ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਅਕਸਰ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਤੇ ਪੈਸਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਅਕਸਰ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਇਕ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਹੱਡ ਹਰਾਮ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਅੱਗੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਬੇ ਅੱਕਲੀਆਂ ਤੇ ਢੀਠ ਸਨ । ਘਰ ਸਬਜੀ ਬਹੁੱਤ ਘੱਟ ਬਣਦੀ ਰੋਟੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਛੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਕੌੜਿਆਂ ਨਾਲ ਖਾਂਦੇ । ਝਾੜੂ ਪੋਚਾ ਤੱਕ ਕਈ ਵਾਰ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਕਰਦਾ । ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦਿਲੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਅਕਸਰ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਈ ਫਿਰਦਾ । ਬੱਚੇ ਅਕਸਰ ਚਾਚਾ ਚਾਚਾ ਕਹਿੰਦੇ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਜਾਨ ਦੇਂਦਾ । ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਆਟੇ ਵਾਲੀ ਚੱਕੀ ਉਪਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ । ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਚੱਕੀ ਉਪਰ ਟਿਕ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਚੱਕੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ।

ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਦਾ ਭਰਾ ਸੀ । ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਸੇਵਦਾਰ ਜਦ ਪਿੰਡੋ ਸ਼ਹਿਰ ਆਉਂਦਾ ਦੋ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਕੋਲ ਸ਼ਹਿਰ ਰਹਿੰਦਾ । ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਖੂਬ ਪੈਸੇ ਖਰਚਾਉਂਦਾ ਗੋਲਿਆਂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਭੈਣ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ । ਭੈਣ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ 'ਚ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ । ਜਦ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਬੱਚੇ ਤੇ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਬਹੁੱਤ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦੇ । ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਦਿਲ ਨਾ ਲਗਦਾ ਚਾਹੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਸ਼ਹਿਰ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਪਰ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਦੀਪਾ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਚ ਨਿੱਲ ਫਿਲਮ ਵੇਖਣਾ ਬਾਹਰ ਫਿਰਨਾ ਅਤੇ ਪਤੰਗ ਬਾਜੀ ਰੱਜ ਕੇ ਕਰਦਾ । ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਗੁੱਡੀ ਉਡਾਉਂਦਾ ਡਿੱਗ ਵੀ ਪਿਆ ਸੀ ਇਕ ਵਾਰ ਗੰਭੀਰ ਜਖਮੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਮਾਮੂਲੀ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ ।

ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਨਾਲੋਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਇਕਬਾਲ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੇ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਆਵੇਗਾ । ਦੋਵੇਂ ਜਨਾਨੀ ਆਦਮੀ ਨੇ ਮੁਰਗਾ ਹੱਥ ਆਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਝੱਟ ਝਪਟਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਉਪਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ । ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ । ਕੁੱਝ ਬੁਰਾਈਆਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ

ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਓਨ੍ਹਾ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ । ਪਿੰਡ 'ਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੰਗੋਟੀਆ ਯਾਰ ਦੇਬੂ ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੋ ਗਈ ਇਕਬਾਲ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਕਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿਵੇਂ ਜਮੀਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸਿੱਧੇ ਸਾਧੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਤੀਵੀਂ ਆਦਮੀ ਦੋਵੇਂ ਲੁੱਚੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਮੂੰਹ ਨਹੀ ਸੀ ਖੋਲਿਆ । ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇਬੂ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ :-

“ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ”

“ ਕਿਉਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ”

“ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਿਵੇਂ ਭੋਲੀਆਂ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਉਸ ਕੋਲ ਮਰਨ ਆਇਆ ਹੈ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕੇ ਜਮੀਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕਬਾਲ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ 'ਚ ਕੁੱਝ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ।

“ ਭਾਉ ਦੇਬੂ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਹੈ ਸਾਡਾ ਬਲਵੰਤ ਹੀ ਮੂਰਖ ਹੈ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਝਗੜਾ ਕਰ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੌੜ ਆਇਆ ਹੈ ।

“ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬਲਵੰਤ ਆ ਤਾਂ ਗਿਆ ਹੈ ਜਮੀਨ ਤੇ ਅੰਗੂਠਾ ਲਗਵਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਮੁਕਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸਮਝ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂ ਆਣ ਦਿਤਾ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡ । ਦੇਬੂ ਹਿਰਖ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਟੈਲੀਫੋਨ ਉਪਰ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

“ ਦੇਬੂ ਵੀਰੇ ਤੂੰ ਇਸ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲੈ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਰਾਤ ਬਰਾਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦੇ ਪੈਸੇ ਮੈਂ ਆਪੇ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵਾਗਾ । ”

“ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾ ਪਿਲਾ ਕੇ ਬਲਵੰਤ ਦੀ ਮੱਤ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦੇਵਾਗਾ ਪਿੰਡੋ

ਜਦ ਵੀ ਇਕਬਾਲ ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਕਾਗਜਾਂ ਉਪਰ ਅੰਗੂਠਾ ਲਾਉਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਤੇ ਬਲਵੰਤ ਆਲੇ ਟਾਲੇ ਕਰ ਜਾਂਦਾ, ਜਨਾਨੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਫੜਕ ਪਈ ਕੇ ਮੁਰਗਾ ਏਨੀ ਛੇਤੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਣ ਵਾਲਾ ਵਰਤਣ ਲੱਗੇ ਹਰ ਤਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥਕੰਡੇ । ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫਸਿਆ ਫਸਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪੈਸਾ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਆਣ ਕੇ ਉਸ ਬਹੁੱਤ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੁਣ ਉਹ ਪਛਤਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਮੌਕਾ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਬੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟਿਊਬਵੈਲ ਤੇ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਬੰਬੀ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਦੋਵੇਂ ਮੰਜੇ ਉਪਰ ਬੈਠੇ ਤੇ ਦੇਬੂ ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਲੈਂਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਮੂਰਖਾ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਜੇ ਜਰਨੈਲ ਤੇ ਭਾਬੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੀ ਤਾਂ ਬਹਿ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇਣੀ ਸੀ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਪਾਲ ਪਲੋਸ ਇਨਾ ਵੱਡਾ ਕੀਤਾ ਭਲਾ ਉਹ ਤੇਰੇ ਵੈਰੀ ਹਨ । ਤੂੰ ਜੇ ਮਰਨ ਪਿੰਡ ਆ ਗਿਆ ।

ਸੱਚ ਹੀ ਮੱਤ ਤੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁੱਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਨੇ ਮੈਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਤੇ ਦੌੜ ਆਇਆ ਪਿੰਡ

“ ਭਾਈ ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਅਮਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਾਰਿਆ ਹੀ ਸੀ ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ । ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ ਉਸ ਦਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਿਗੜਿਆ ਤੇਰਾ ਵੀ ਇਹਨਾਂ

ਨੇ ਮੱਕੂ ਠੱਪ ਦੇਣਾ ਹੈ "।

“ ਦੇਬੂ ਭਾ ਐਵੇਂ ਗੁੱਸਾ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਦੀਪਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਭਤੀਜਾ ਪੱਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਿਆਰਾ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਜਿਆਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੋਇਆ ।

“ ਹੁਣ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਏਥੋਂ ਦੌੜ ਜਾ ਜੇ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਲਿਖ ਲੁਖ ਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਏਨਾਂ ਨੂੰ ।

“ ਮੈਨੂੰ ਭਾਬੀ ਬੜਾ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਸ਼ਹਿਰ ਜਰਨੈਲ ਭਾਅ ਉਤੇ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਭਾਬੀ ਨੇ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਨੌਕਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਤੇਰੀ ਜਮੀਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੇਰਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਤੀਵੀਂ ਵੀ ਵੇਖ ਰੱਖੀ ਹੈ । ਸੱਤੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਬੀਰੋ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਸਾਕ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ ।

“ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਹਾਂ ਨਾਂ ਕਰ ਦੇਵੀਂ ਸੱਤਾ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕੰਜਰ ਹੈ ਪੱਕਾ ਦਲਾਲ ਹੈ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬੀਰੋ ਵੀ ਕਿਹੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਿਆਂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਮਾਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ । ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਨ ਦੇਣੀ ਹੈ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੱਤਾ ਤਾਂ ਬੀਰੋ ਦੀ ਦਲਾਲੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

“ ਅੱਛਾ ਦੇਬੂ ਭਾਅ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੰਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਦੱਸ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ?

“ ਕਰਨਾ ਕਰਾਉਣਾ ਕੀ ਹੈ ਆਹ ਲੈ ਫੜ ਪੈਸੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਕੱਢ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ, ਜਰਨੈਲ ਨੂੰ ਸਭ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ ਸੀ ।

“ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਧੋਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਤਾਂ ਭਾਅ ਮੇਰੇ ਲਈ ਰੱਬ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ।

“ ਬਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਟੈਮ ਨਹੀਂ, ਜਰਨੈਲ ਮੇਰਾ ਪੱਗ ਵੱਟ ਭਰਾ ਹੈ । ਭੱਜ ਜਾ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਕੋਲ ਕਿਵੇਂ ਬੱਚਿਆ ਵਾਂਗ ਤੈਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਹੈ । ”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲਵੰਤ ਪਿਛੋਂ ਦੌੜ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਰਨੈਲ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ । ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਮੀਨ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰ ਦਿਤੀ । ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਮਕਾਨ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਦੇ ਦਿਤਾ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਮੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜਮੀਨ ਚਾਚੇ ਨੇ ਜੋ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਾਈ ਸੀ ਉਹ ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰ ਦਿਤੀ । ਬੰਦਾ ਪੁੱਛੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਜਮੀਨ ਕੁੱਛ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ । ਦੀਪੇ ਨੂੰ ਅਗਰ ਕਰਨ ਹੀ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਜਨਾਨੀ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਏਸੇ ਗੱਲੋਂ ਤੋਂ ਮਾਸੀ ਮਾਸੜ ਦੋਵੇਂ ਕਾਫੀ ਨਾਰਾਜ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਦਲੀਪ ਨਾਲ । ਮਾਸੀ ਮਾਸੜ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰ ਦਿਤੇ ਸਨ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਰੱਜ ਕੇ ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਚੰਗੇ ਘਰ ਗਈ । ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਰੀਰ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਭਾਰੀ ਸੀਪੜੀ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਜਰਨਲ ਨੌਲਜ ਨਾਂਹ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ ।

ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਪੰਕਜ ਦਾ ਮਾਸੀ ਘਰ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਮਾਸੀ ਪੰਕਜ ਨੂੰ ਬਹੁੱਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਮਾਸੜ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਮੁੱਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦਵਾ ਦਿਤੀ । ਮਾਸੜ ਤੇ

ਪੰਕਜ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਖੂਬ ਬਣਦੀ ਮਾਸੜ ਅਕਸਰ ਪੰਕਜ ਨਾਲ ਗੱਲੀਂ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਲੱਗਦਾ ਉਹ ਪੰਕਜ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਦਲੀਪ ਪੱਖੋਂ ਮਾਸੜ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਆਪ ਹੁਦਰੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਾਰਨ ਮਾਸੜ ਦਲੀਪ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਦਿਨੋ ਦਿਨ । “ਪੰਕਜ ਬੇਟਾ ਦੀਪਾ ਤਾਂ ਨੋਕਰੀ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੀ ਸੀ ਜੋਰ ਜਬਰਦਸਤੀ ਮੈਂ ਕਰਵਾਇਆ ਇਸ ਨੂੰ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸਾਰੇ ਐਮ. ਐਲ, ਏ. ਮੇਰੇ ਸੱਜਣ ਮਿੱਤਰ ਹਨ ਫਿਰ ਹਕੂਮਤ ਵੀ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਹੈ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ । ਮੈਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਨੋਕਰ ਰਿਹਾਂ । ਇਸ ਨੇ ਬਹੁੱਤ ਢਿੱਲ ਮੱਠ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇਰੀ ਮਾਸੀ ਨੇ ਖੂਬ ਦੱਬਕੇ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਗੱਲ ਪਈ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਤਨਖਾਹ ਵੀ ਚੰਗੀ ਚੋਖੀ ਹੈ ।

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਸੜ ਜੀ ਠੀਕ ਹੈ ਦੀਪੇ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਛੇਤੀ ਮੰਨ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਵੀ ਏਨ੍ਹੀ ਹੈ ਅੱਜ ਕੱਲ ਤਾਂ ਲੋਕ ਨੋਕਰੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਤਰਲੇ ਮਾਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ । ਬੁੱਕਾਂ ਦਾ ਬੁੱਕ ਪੈਸੇ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾਂ । “ਪੰਕਜ ਮਿਲਦਿਆ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾ ਦੇਣਾ ਸੀ ਇਹ ਮੰਨਿਆਂ ਨਹੀਂ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੋਕਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਛ ਕੇ ਵੇਖੋ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਗਮੋਹਨ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਚ ਸੇਵਾਦਾਰ ਲੱਗ ਜਾ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਮੈਂ ਆਪੇ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ । ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਛੁੱਡੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕਰੇ ਆਕੜ ਹੀ ਆਕੜ ਸੁੱਕੀ ਹੈ ਹੱਥ ਪੱਲੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਘਰ 'ਚ ਭੰਗ ਭੁੱਜਦੀ ਹੈ ਲੱਸੀ ਤੇ ਚੱਟਨੀ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਨੇ । ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਵੱਖ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੁੱਝ ਲੈਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਰਲੇ ਮਾਰਦੇ ਨੇ ਮਾਸੜ ਜੀ ਜਗਮੋਹਨ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੈ ਮੇਰਾ, ਨਹੀਂ ਪੁੱਤ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਰਾਹ ਪਿਆ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਵਾਹ ਪਿਆ ਜਾਣੇ । ਅਸੀਨ ਤੇਰੀ ਮੰਮੀ ਭੈਣ ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ ਹਾਂ । ਭੋਲੀ ਅਸੀਂ ਭੈਣ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਈ ਹੈ । ਉਹ ਜੋ ਕਰੇਗੀ ਠੀਕ ਕਰੇਗੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੋੜ ਸਕਦੇ । ਪਰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਭੋਲੀ ਵੱਲੋਂ ਸੁੱਖੀ ਨਹੀਂ । ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਵੀ ਦਿਲ ਭਰਦੀ ਹੋਈ ਪੰਕਜ ਪੁੱਤ ਮਾਸੜ ਤੇਰਾ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਲਾਡਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲੀ ਹੈ ਭੋਲੀ, ਅਸੀਂ ਦਬਕਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਕਦੀ । ਸੱਸ ਤੇ ਜਗਮੋਹਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਭੋਲੀ ਨੂੰ ਕੀ ਕੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਬੰਦਾ ਮਾਂ ਪਿਓ ਦਾ ਵੀ ਵੇਖ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖ । ਵਿਆਹ ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ ਮਾਂ ਪਿਓ ਥੋੜਾ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੁੱਛ ਖਿਆਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਆਪਣੀ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਜਨਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੇਗਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕੌਣ ਸੁਣੇਗਾ” ।

“ਠੀਕ ਮਾਸੀ ਜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਜਗਮੋਹਨ ਸਿਆਣਾ ਤਾਂ ਬਹੁੱਤ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ?

“ਪੁੱਤ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜਗਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣਾ ਹੋਇਆ ਤੇਰਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਜੂ ਹੈ । ਕੁੱਛ ਸਮਝਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭੋਲੀ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖੇ ।

“ਜਦ ਪੰਕਜ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਕਰਨ ਨਵਾਂ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. 'ਚ ਆਪਣੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਐਸ. ਜੀ. ਪੀ. ਸੀ. 'ਚ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚ ਕੇ ਪੰਕਜ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਮਾਸੜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੰਕਜ ਪੁੱਤ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ

ਤਾਂ ਦਫਤਰ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੈ ਹਫਤੇ ਬਾਅਦ ਆਉਣਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਕੱਲ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਪਬਲਿਕ ਸਿਟੀ ਵਿਭਾਗ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੁਛ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪਤਰਕਾਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ । ਉਸ ਨੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਆਪਣੇ ਅਦਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੀ ਕਿ ਪੰਕਜ ਮੇਰੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਹੋ ਸਕੇ ਇਸਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੰਕਜ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਮਦਦ ਮਿਲੀ ਫਿਰ ਅਕਸਰ । ਪੰਕਜ ਦਾ ਫੋਨ ਉਪਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ । ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਪੰਕਜ ਦਾ ਫੋਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸਿਮ ਕਾਰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨੰ. ਡਲੀਟ ਹੋ ਗਏ ਵਿਚ ਹੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨੰ. ਵੀ ਸੀ ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਸੀ ਮਾਸੜ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਾਂ ਹੋਇਆ । ਪੰਕਜ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਕੁੱਛ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ ਨਾ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਿਹਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਫਿਰ ਸੈਂਟ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਦ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸੇਵਾ ਮੁੱਕਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਮਾਸਿਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਬਣਦੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ । ਮਾਸੀ ਮਾਸੜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਘੱਟ ਰਹੇ ਸਨ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਠੋਕੇ ਤੇ ਦਿਤੀ ਸੀ । ਹੁਣ ਮਾਸੜ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ । ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਕਾਫੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਪੈਸੇ ਦੇਂਦਾ ਬਸ ਆਪਣੀ ਹੀ ਅੰਟੀ ਲੱਗਾ ਜਾਂਦਾ । ਜਨਾਨੀ ਪੈਸੇ ਨੱਪੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਬਣੀ ਪਈ ਨਾਲ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਭੈਣ ਨਾਲ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦਾ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮਾਂ ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੋਲੀ ਕਾਫੀ ਰੁੱਖੀ ਸੀ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਪਿਓ ਨਾਲ ਮਾਂ ਪਿਓ ਜਦ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸਾਧਾਰਨ ਵੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਦਲੀਪ ਸੂਈ ਕੁੱਤੀ ਵਾਂਗ ਬੋਲਦਾ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਭੈਣਾ ਨੂੰ ਵੀ ਘੱਟ ਮਿਲਦਾ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਆਪ ਹੁੰਦਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਮਾਸੀ ਮਾਸੜ ਦਾ ਦਿਲ ਦੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਮਾਂ ਪਿਓ ਨੇ ਦੀਪੇ ਨੂੰ ਕੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ । ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਆਰਾਮ ਦਿਤੇ ਦੀਪ ਨੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਜਿੱਦ ਕਰਕੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ 'ਚ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦਾ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਵਿਆਹ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੀਪਾ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਸਾਲੀਆਂ ਮਗਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਾਲੀਆਂ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਚਲਾਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਪੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ । ਸਹੁਰੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੀਪਾ ਅਕਸਰ ਸਹੁਰੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ।

ਮਾਸੀ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਲੇਖ ਲਿਖਾ ਕੇ ਰੱਬ ਕੋਲੋਂ ਆਈ ਸੀ ਮਾਸੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬੱਸ ਬਿਸਤਰਾ ਹੀ ਫੜ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ । ਮੋਟਾਪਾ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਬੈਠ ਦੇ ਸਿਰਾਹਣੇ ਬੈਠ ਦੀ ਢੋਅ 'ਚ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ੀਸ਼ੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਐਕਸਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਬਦਬੂ ਆਉਂਦੀ । ਘਰ ਹਸਪਤਾਲ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ । ਮਾਸੀ ਦੀ ਜਾਨ ਤਾਂ ਬਸ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ 'ਚ ਅਟਕੀ ਸੀ ਉਹ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਜਰੂਰ ਪੋਤੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਈ ਪੂਰੇ

ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮੰਡੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਉਮੀਦ ਸੀ ਪਰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਕੁੱਛ ਹੋਰ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ ਬੇਟੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ । ਕੁੜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸਭ ਦੇ ਮੂੰਹ ਲਟਕ ਗਏ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਸੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਮੰਡੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਤਾਂ ਬਹੁੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ । ਚੌਥੀ ਵਾਰ ਦੀਪੇ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਫਿਰ ਮਾਂ ਬਨਣ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਇਸ ਵਾਰ ਲਿੰਗ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਚਾਹੇ ਇਹ ਕੰਮ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੀ ਫਿਰ ਜਾਇਜ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੰਮ 'ਚ ਹੰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਇਸ ਵਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਮੰਡੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ । ਦਾਦੀ ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਗਿੱਠ ਗਿੱਠ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਚਾਹੇ ਬਿਮਾਰ ਸੀ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਜਮੀਨ ਉਪਰ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਨ । ਸੱਚ ਹੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਮੂਲ ਨਾਲੋਂ ਵਿਆਜ ਪਿਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਗੋਰਾ ਚਿੱਟਾ ਰਿਸ਼ਟ ਪੁੱਸਟ ਪੁੱਤ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦਿਤਾ । ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ । ਮਾਸੀ ਖੁੱਦ ਤਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਨਾਂ ਜਾ ਸਕੀ ਜਦ ਮੰਡਾ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਘਰ 'ਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਪਈ । ਖੁਸਰੇ ਭੰਡ ਸਭ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਲੱਗ ਗਈ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ 'ਚ ਸਾਲ ਕਿਵੇਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ । ਕਾਕੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਵੀ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈ । ਨੇੜੇ ਹੀ ਪੈਲਸ 'ਚ ਫੰਕਸ਼ਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ । ਫੰਕਸ਼ਨ 'ਚ ਪੰਕਜ ਭਰਜਾਈ ਪਹੁੰਚੇ । ਮਾਸੀ ਮਾਸੜ ਦਾ ਪੰਕਜ ਨਾਲ ਬਹੁੱਤ ਪਿਆਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਾਸੀ ਪੰਕਜ ਬਾਰੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਨਾ ਹੀ ਪੰਕਜ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ । ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪੰਕਜ ਦੀ ਉਡੀਕ ਰਹੀ । ਕੁੱਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਮਾਸੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਗਈ ਮਾਸੀ ਦੀ ਰਸਮ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਪੰਕਜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਸੜ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪੰਕਜ ਨੂੰ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਿਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ “ਪੰਕਜ ਪੁੱਤ ਤੂੰ ਦੀਪੇ ਦੇ ਮੰਡੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਤੇਰੀ ਮਾਸੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਸੀ । ਤੇਰਾ ਹੀ ਰਸਤਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਸਭ ਕੁੱਛ ਸੀ ਬਸ ਤੇਰੀ ਹੀ ਕਮੀ ਰੜਕ ਰਹੀ ਸੀ ਮਾਸੀ ਤੇਰੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਮੋਹ ਸੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਉਨਾ ਮੋਹ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੀਪੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ” । ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਸੜ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ । ਮਾਸੜ ਦੀ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਮਨ ਭਰਦੀ ਬੋਲੀ “ਭਾਅ ਜੀ ਬੀਜੀ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਗਈ ਬੀਜੀ ਬਗੈਰ ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਖਾਲੀ ਖਾਲੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ” ।

ਪੰਕਜ ਨੇ ਬੈੱਡ ਉਤੇ ਜਦ ਨਜਰ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਭੁੱਬ ਨਿਕਲ ਗਈ । ਮਾਸੜ ਜੀ ਮਾਸੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਬੈੱਡ ਕਿਵੇਂ ਖਾਲੀ ਖਾਲੀ ਲਗਦਾ ਹੈ । “ਮਾਸੀ ਦੇ ਬੈੱਡ ਤੇ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਬੈੱਡ ਭਰਿਆ ਭਰਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ” । “ਪੁੱਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਨ ਜਲ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਛੱਕ ਲਿਆ । ਅੱਗੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਸੁੱਖ ਭੋਗਿਆ ਸੀ ਪੁੱਤ ਤੇਰੀ ਮਾਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਗੈਰ ਕਸੂਰ ਦੇ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤ ਕੇ ਗਈ । ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ 'ਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਪਾਪ ਕੀਤੇ ੈ” । ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਸੜ ਦਾ ਮਨ ਭਰ ਆਇਆ ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਸੜ ਦੇ ਗਲ੍ਹੇ ਲੱਗ ਕੇ ਉਚੀ ਉਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ । ਜਦ ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਸੜ ਦੇ ਗਲ੍ਹੇ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਮਾਸੜ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਠੰਡ ਪੈ ਗਈ । ਪੰਕਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਾਂ ਸਕਿਆ ।

ਮਾਸੀ ਦੇ ਸਵਰਗ ਸਿਧਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਪੰਕਜ ਮਾਸੀ ਦੇ ਘਰ ਜਦ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਹਿਰਖ ਕਰਦੀ ਪੰਕਜ ਨਾਲ ਬੋਲੀ “ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਭਾਅ ਜੀ

ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਹੈ” ।

“ਨਹੀਂ ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਤਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੰਮ ਹੈ ਘਰ ਦੇ ਖਰਚੇ ਚਲਾਉਣੇ ਔਖੇ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਕੁੱਝ ਨਾ ਬਣਿਆ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਸੌਖੀ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਛੁੱਟੀ ਵਗੇਰਾ ਨਹੀਂ ਕੰਮ ਦਾ ਲਾਲਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਮੋਬਾਈਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਭਾਅ ਜੀ ਦਾ ਨੰਬਰ ਵੀ ਡਲੀਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ” । ਦੀਪੇ ਬਾਰੇ ਭਰਜਾਈ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਬੋਲੀ “ਇਹ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ 6-7 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਮਾਰ ਪਏ ਹੈ ਬੁੱਕਾਂ ਦੇ ਬੁੱਕ ਪੈਸੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹੈ” । ਦੀਪੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਭੁੱਬ ਨਿਕਲ ਗਈ । ਦੀਪੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਪਰ ਭਿਆਨਕ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਸਾਫ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਬੈਂਡ ਉਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸੀ ਲੇਟੀ ਹੁੰਦੀਸੀ ਉਸ ਬੈਂਡ ਉਪਰ ਹੁਣ ਦੀਪਾ ਸੀ ।

“ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿਹੜੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੁਲੀਆ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਹੈ” । ਦੀਪਾ ਗਲਾਸ 'ਚ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ ਗਲਾਸ ਬੈਂਡ ਉਤੇ ਰੱਖਦਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ । “ਪੰਕਜ ਵੀਰ ਮੇਰ ਦੋਵੇਂ ਗੁੱਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਨੁੱਕਸ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਦਫਤਰ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਸੀ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਹੋਈ ਕਾਫੀ ਦਿਨ ਬੁਖਾਰ ਰਿਹਾ ਉਸ ਬਿਮਾਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਖਰਾਬ ਕਰ ਗਈ । ਵੀਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਏ ਹਾਂ” ।

ਜਨਾਨੀ ਹਿਰਖ 'ਚ ਬੋਲੀ “ਭਾਅ ਜੀ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮੁਸੀਬਤ 'ਚ ਘਿਰ ਗਏ ਹਾਂ । ਮਾਸੀ ਮਿਲੀ ਸੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਸੀ ਇਕ ਅੱਧੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਮੁੜ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲਈ” । “ਦੀਪੇ ਭਾਅ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੱਚ ਹੀ ਕੁੱਛ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਮੇਰਾ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਤਾਂ ਹੈ ਸੀ ਫੋਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਆਪਣੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਦਾ ਇਨਾ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ” ।

“ਭਾਅ ਜੀ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਜਨਾਨੀ ਆਦਮੀ ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਸਭ ਕਰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਬਾਂਹ ਫੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਤਾਂ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਬਾਹਰ ਸਾਰੀ ਨੱਠ ਭੱਜ ਮੈਂ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਅਲਟਰਾ ਸਾਉਂਡ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਵਗੇਰਾ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਿੰਨ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਘਰ ਕੁੜੀਆਂ ਕੱਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੈ ਭਾਪਾ ਤਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ” । ਭਰਜਾਈ ਹਿਰਖ ਨਾਲ ਬੋਲੀ । ਭੋਲੀ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੈ ਛੋਟੀ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ।

“ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਠੀਕ ਹੈ, ਵੱਡੀ ਭੋਲੀ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਨ ਪਤਾ ਭਰਜਾਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ” ।

“ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ ਪੰਕਜ ਨੇ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ” । “ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਈ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ” ।

“ਅੱਛਾ..... ਉਹ ਕਿਵੇਂ” ? ਪੰਕਜ ਦਾ ਇਕ ਸਾਹ ਉਤੇ ਦਾ ਉਤੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਹੇਠਾਂ ਦਾ ਹੇਠਾਂ “ਮੰਮੀ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਨਾਲੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਥੜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ” ।

“ਤਹਾਨੂੰ ਇਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੂਗਰ ਸੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋਈਆਂ ਫਿਰ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹਿਆ । ਜਗਮੋਹਨ ਨਾਲ ਤਾਂ ਤਲਾਕ ਹੋ ਗਿਆ ਇਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ

ਹੈ ਦੂਸਰੀ ਥਾਂ ਬੈਠੀ ਹੈ ਜਵਾਈ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਦੀ ਭੋਲੀ ਸੜੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕਿਹੜਾ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਫੇਰ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਝੋਰਾ ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਜਗਮੋਹਨ ਨੇ ਆਪ ਰੱਖ ਲਿਆ ਸੀ ਦੁਖ ਭੋਗਦੀ ਹੀ ਭੋਲੀ ਜਹਾਨੋਂ ਤੁਰ ਗਈ” ।

ਭਰਜਾਈ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਭਰ ਅਇਆ ਪੰਕਜ ਦਾ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਸ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦਾ । ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਪੰਕਜ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਮਾਸੜ ਜੀ ਕਿਥੇ ਨੇ ? ਉਪਰ ਕਮਰੇ 'ਚ ਨੇ ਦੀਪੇ ਨੇ ਪੰਕਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਪੰਕਜ ਉਪਰ ਕਮਰੇ 'ਚ ਗਿਆ ਕੋਠੇ ਉਪਰ ਕਮਰਾ ਵੀ ਕਾਹਦਾ ਬਸ ਟਾਇਮ ਪਾਸ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਨਵਾਰੀ ਪਲੰਗ ਪੇਟੀ ਉਪਰ ਪੁਰਾਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਟਰੰਕ ਨਾਲ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਦੀ ਮਾਸੀ ਮਾਸੜ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਟਰੰਕਾ ਉਪਰ ਰੰਗਦਾਰ ਟੀ.ਵੀ. ਮਾਸੜ ਨੇ ਪਜਾਮਾ ਸਿਰ ਤੇ ਪਟਕਾ ਬਾਹਵਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਕਪੜੇ ਦੀ ਬਨੈਨ ਮਾਸੜ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਦੀਪੇ ਦੀ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਮਾਸੜ ਨੂੰ ਛੇੜ ਰਹੀ ਸੀ । ਪੰਕਜ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮਾਸੜ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਇਆ ਤਾਂ ਮਾਸੜ ਹੱਥ ਫੜਦਾ ਬੋਲਿਆ ।

“ਬੜੀ ਚਿਰੀਂ ਰਸਤਾ ਭੁਲ ਹੀ ਗਿਆ ਪੁੱਤਰਾ ਤੈਨੂੰ ਮਾਸੜ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲਾ ਹੀ ਦਿਤਾ ਤੂੰ ਬਹੁੱਤ ਕੰਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੈਨੂੰ” ।

“ਨਈ ਮਾਸੜ ਜੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਤਹਾਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ” ।

“ਤਾਂਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਯਾਦ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮਿਲਣ ਨਾ ਆਉਦਾ” ।

“ਮਾਸੜ ਜੀ ਗੱਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸਭ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਹੀ ਬੰਦੇ ਕੋਲੋਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਰਵਾਉਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਤ ਮੈਂ ਮਜਾਕ ਕਰਦਾ ਸੀ ਹੋਰ ਸੁਣਾ ਕੁੜੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਨੂੰਹ ਰਾਣੀ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੈ । ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੈ ਮਾਸੜ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਪਿਛੇ । ਹੁਣ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਸੌਖੀ ਰੋਟੀ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ” ।

“ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਚੰਗਾ ਰਿਹਾ ਨਾ ਤੂੰ” ।

“ਹਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹਾਂ । ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਇਕ ਘਰ ਗੁਜਾਰਾ ਕਿਥੇ ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਆਪਣਾ ਵੱਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ । ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਨੀਂਦ ਸੌਂਦੇ ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜੀ ਨਾਲ ਉਠਦੇ ਹਾਂ” ।

“ਚਲੋ ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਮਾੜਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਸੀ” । ਮਾਸੜ ਜੀ ਦੀਪੇ ਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁੱਤ ਦੁੱਖ ਲੱਗਿਆ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਗੱਬਰੂ ਸੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੀ ਬਹੁੱਤ ਲੱਹਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ” ।

“ਪੰਕਜ ਬੇਟਾ ਇਹ ਸਭ ਬੰਦੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਬੋਲਦੇ ਨਹੀਂ ਜੇ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਵੀ ਮਿਲਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ । ਅਲੱਗ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਰ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਭੋਲੀ ਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਮਾੜਾ ਲੱਗਿਆ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁੱਤ ਦੁੱਖ ਲੱਗਿਆ ।

“ ਪੰਕਜ ਪੁੱਤ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ ਹੀ ਮਾੜੇ ਸਨ । ਮੈਂ ਉਸ ਤੇ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਲਗਾ ਦੇਣੇ ਸੀ ਨਰਸ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਲਗ ਜਾਣੀ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਉਸ ਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕੋਰਸ ਛੱਡ ਦਿਤਾ “ । ਮਾਸੜ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ ।

“ਮਾਸੜ ਜੀ ਦੀਪੇ ਦਾ ਇਲਾਜ ਤਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਆਪੇ ਮਾਹਰਾਜ ਠੀਕ ਕਰੇਗਾ” । “ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਪੱਲੇ ਛੱਡਿਆਂ ਹੈ ਕੁੱਝ ਏਸੇ ਜਨਾਨੀ

ਆਦਮੀ ਨੇ ?ਸਭ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਛੋਟਾ ਬਲਵੰਤ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹਿਸੇ ਦੀ ਜਮੀਨ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਕਹਿੰਦਾ ਜਿਹੜੀ ਜਮੀਨ ਰਹਿ ਗਈ ਉਸ ਵੀ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ । ਇਹ ਜਮੀਨ ਹੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਹੁਣ ਨਾ ਦੇਂਦਾ ਮੈਂ ਕਾਨੀ ਕੌਡੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ । ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਧੋਲਾ ਕਦਰ ਨਾਂ ਪਾਈ । ਮੇਰੀ ਕਿਹੜਾ ਇਹ ਇੱਜਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਆਪਣੀ ਮਰਜੀ ਕਰਦੇ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਉਪਰ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਛੱਤ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਚੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਰੂਰ ਸਕੂਲ ਛੱਡ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਛੁੱਟੀ ਹੋਣ ਤੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਟੈਮ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ” ।

ਮਾਸੜ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅੱਖਾਂ ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਟੱਪ ਟੱਪ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮਨ 'ਚ ਗੱਸਾ ਤਾਂ ਸੀ ਕਠੋਰਤਾ ਸਾਫ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ । ਪੰਕਜ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੰਦਾ ਪੁੱਤ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਜਦ ਮਾਸੜ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅੱਜ ਪਿਓ 'ਚ ਪੁੱਤ ਲਈ ਇਨੀ ਕੁਝਤਨ ਕਿ ਪਿਓ ਪੁੱਤ ਨਾਲ ਮਰਨ ਜੰਮਣ ਦਾ ਨਾਤਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ।

“ਅੱਛਾ ਮਾਸੜ ਜੀ ਕਦੇ ਘਰ ਆਣਾ” । ਪੰਕਜ ਮਾਸੜ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਗਾਉਂਦਾ ਬੋਲਿਆ ।

“ ਚੰਗਾ ਪੁੱਤ ਕਦੀਂ ਸਵੇਰੇ ਆਵੀਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਚਲਾਂਗਾ” ।

“ ਅੱਛਾ ਇਹ ਲਫਜ ਕਹਿ ਕੇ ਪੰਕਜ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਇਆ ।

ਤਿੱੜਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਦੀ ਰਸਮ ਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੱਭ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਾਲੀ ਆਪਣੇ ਭਾਣਜੇ ਮਦਨ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਬੋਲੀ, “ਦੇਖ ਮਦਨ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ, ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਭੈਣ ਸਾਡੀ ਹੈ ਕਿਸੇਦੀ ਗੱਲ ਘੱਟ ਹੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। (ਕੁੱਝ ਬਦਲ ਕੇ) ਅੱਛਾ ਪੁੱਤਰ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਾਉਣਾ। ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਘਰ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਬਣਾਈ ਸੀ ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਨੇ....।”

“ਅੱਛਾ ਮਾਸੀ ਜੀ....।” ਗਲਾ ਭਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਦਨ ਬੋਲਿਆ।

ਮਾਸੀ ਬੱਸੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਮਦਨ ਦਾ ਛੋਟਾ ਚਾਚਾ ਮਦਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਦੇਖ ਮਦਨ ਅਗਰ ਕੋਈ ਕੁੱਝ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲੀ ਦਾ, ਅੱਗੋਂ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਕਲੇਸ਼ ਪੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਲੇਸ਼ ਵਧੇ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਬੰਦਾ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹੇ....।” ਚਾਚੇ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਆਣਪ ਝਲਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਦਨ ਦੇ ਉੱਪਰ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਮਦਨ ਤਾਂ ਹੋਰ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਵਕਤ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਗਮ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਪਿਉ ਜਹਾਨੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਠੀਕ ਹੈ ਚਾਹੇ ਪਿਉ ਪੁੱਤ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਹੋਣੀ, ਪਰ ਪਿਉ ਦੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਬੋਲ ਮਦਨ ਨੂੰ ਪਿਉ ਦੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਮਦਨ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਖੱਟੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਅਗਰ ਪਿਉ ਮਦਨ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਮਦਨ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿੰਦਾ। ਪਿਉ ਦਾ ਮਦਨ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪੂਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਇਹੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮਦਨ ਪੈਸੇ-ਧੇਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿੱਲ ਸੀ। ਕਾਰਖਾਨਾ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁੱਤਾ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਛੋਟੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹਾਲ ਕੋਈ ਬਹੁੱਤਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਲੇਬਰ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੁਆਹ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਲੋਕ ਤਨਖਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੱਦੋਂ ਲਾਹਨਤ ਵਾਲਾ ਹਿਸਾਬ ਹੁੰਦਾ। ਪੈਸੇ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੇਬਰ ਦੇ ਪੱਲੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਗੱਲ, “ਵਾਪਾਰੀ ਪੈਸੇ ਮਾਰ ਗਏ।”

ਜਦੋਂ ਤੇਜੀ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਲੇਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਮਾੜਾ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ। ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਮਿਹਨਤ ਮਜਦੂਰ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਕਰ ਦਿੰਦੀ। ਤੇਜੀ ਵੀ ਬੱਸ ਦੇ-ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਬੱਸ ਐਵੀਂ ਮਾਲਕ ਵੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਲੇਬਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬੇਬੱਸ। ਲੇਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਲਕ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ, ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਡਰ, ਪੈਸੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਤੰਗੀ ਕਰਕੇ ਕਲੇਸ਼। ਲੇਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਇੰਨ੍ਹੇ ਸਾਲ ਕੰਮ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਤਨਖਾਹ ਮਾਸਕ ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਮਜਦੂਰ ਨਾਲੇ ਵੀ ਘੱਟ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਢੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਕੋਹੜ ਕਿਰਲੀ ਵਾਲਾ ਹਿਸਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਖਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਹੜੀ ਛੱਡੇ ਤਾਂ ਕਲੰਕ।

ਮਦਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵੀ ਹੈ ਮਦਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਕਾਫੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਜਨਾਨੀ ਉਸਦੀ ਜੋਤੀ ਇੰਨੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਚੁੱਸਤ ਚਲਾਕ ਇੰਨੀ ਕੇ ਨਿਰੀ ਅੱਗ ਫੂਕਨੀ ਸੀ। ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਸੋਚ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ। ਇਹ ਹਸਰਤ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ ਅਤੇ ਜਾਹਨੋਂ ਤੁਰ ਗਿਆਂ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਰੋਗ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬੱਸ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹੱਥ ਬੰਦੇ ਦੀ ਡੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਦਾ ਭਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਭੈਣ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਮਦਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।

“ਮਾਸੜ ਜੀ, ਪੈਰੀਂ ਪੈਨਾ....।”

“ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿ ਮਦਨ ਬੇਟਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ਤੇਰਾ....?”

“ਬੱਸ ਠੀਕ ਹੈ, ਹਾਲ ਹੁਲ ਕੀ ਹੈ। ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਭਾਪਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ...।”

ਤੁਰਦੇ-ਤੁਰਦੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਜਗਜੀਤ ਮਦਨ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਦੇਖ ਬਈ ਮਦਨ, ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈਂ, ਹੁਣ ਸੰਭਲ ਕੇ ਚੱਲੀਂ ਬਾਪ ਤੇਰਾ ਸਿਰ ਤੇ ਨਹੀਂ। ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੱਬ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਕੁੱਝ ਸਮਾ ਹੋਰ ਕੱਢ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਕੁੱਝ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਰੱਬ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮੋੜ ਸਕਦਾ। ਕੰਮ ਵੀ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੋਵੇਗਾ....।”

“ਅੱਛਾ....?”

“ਹਾਂ, ਬੇਟਾ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਵਾਲਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਧਿਰ ਹੀ ਮਾਰੇਗੀ ਜ਼ਰਾ ਸੰਭਲ ਕੇ ਰਹੀਂ...।”

“ਠੀਕ ਹੈ ਮਾਸੜ ਜੀ, ਜੇ ਹੋਵੇਗਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਵੈਸੇ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਵਜ਼ਨ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਵੇਖੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੋ। ਬਚਪਨ ਤੁਹਾਡੀ ਅਤੇ ਮਾਸੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਤਿਆ ਹੈ....।”

ਮਦਨ ਨੂੰ ਜਗਜੀਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾਈ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਈ ਪਰ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਭ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ ਇਸ ਗੱਲ ਪੁਰ ਮਦਨ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮਹੀਨੇ ਡੇਢ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਰੰਗ ਢੰਗ ਬਦਲ ਗਏ। ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਤੇਵਰ ਕਾਫੀ ਬਦਲੇ-ਬਦਲੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮਦਨ ਅਤੇ ਮਦਨ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਟ ਆਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਤਾਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮਦਨ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਰਜਨੀ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਮਦਨ ਦਾ ਸਮਾਨ ਭਾਵੇਂ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਸੀ, ਪਰ ਮਦਨ ਨੂੰ ਰਾਤ ਸੌਣ ਲਈ ਉੱਪਰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਟੈਲੀਫੋਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸੈੱਟ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਹੇਠਾਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ

ਸੀ। ਵੈਸੇਤਾਂ ਮਦਨ ਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜਨਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੀ ਕੁੱਝ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ? ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ? ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਅਤੇ ਜੋਤੀ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਬੱਤੀ ਘੱਟ ਬਾਲੋ! ਟੈਲੀਫੋਨ ਨਾ ਕਰੋ!! ਪਾਣੀ ਦੀ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ। ਇੱਕੋ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਵੇਖੋ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਨਾ ਦੇਖੋ। ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਟੈਂਕੀ ਆਪ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰਹ ਸੱਸ ਉਲਟਾ ਰਜ਼ਨੀ ਨਾਲਲੜਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਕਿ ਤੂੰ ਟੈਂਕੀ ਖਾਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਲੇਸ਼ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਰਜ਼ਨੀ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਵਿਆਹ ਦੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਰੱਬ ਨੇ ਸੁਣੀ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਤਿੰਨੇ ਖਿਚੜੀ ਪਕਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਦਨ ਦਾ ਜੀਜਾ ਜਗਦੀਸ਼ ਅਤੇ ਭੈਣ ਕਈ ਵਾਰ ਆਏ। ਮਦਨ ਜੀਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੋਤੀ ਜਸਬੀਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨੇ ਸਾਫ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਸਬੀਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਦੇਖ ਪੁੱਤ ਜਸਬੀਰ ਤੇਰੇ ਦੋ ਮੁੰਡੇ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਕਾਨ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਉੱਪਰ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹੇਠਾਂ ਰਹੇਗਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਪਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ.....”।

“ਪਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ? ਮਦਨ ਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸ ਘਰ ਉੱਪਰ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਹੈ। ਪਿਉ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਉੱਪਰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਦਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮਦਨ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗਾ.....।”

ਜਸਬੀਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਜੋਤੀ ਸੜੀ-ਭੁੱਜੀ ਅੱਗ ਫੂਕਦੀ ਬੋਲੀ, “ਚੱਕਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਹੱਕ ਉਹ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ...? ਪਿਉ ਦਾ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪਿਲਾਉਣ ਜੋਗਾ। ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਆਏ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਵਾਰ ਬਿਮਾਰ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਲੈ ਕੇ ਗਏ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਕਿਹੜਾ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨਾਲੇ ਕਰਤੂਤ ਵੀ ਕੀ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ। ਉੱਪਰਲੀ ਮੰਜਿਲ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ। ਨਾਲੇ ਭਾਪਾ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹਨ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ....।” ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਚਲਾਕੀ ਵਰਤਦੀ ਬੋਲੀ, ਜਸਬੀਰ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਬਹੁੱਤ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਅਕਸਰ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਹੈਂ ਤੂੰ ਮਦਨ ਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਅਸੀਂ ਮਦਨਨੂੰ ਕੋਈ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਿਠਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਮਕਾਨ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਨਾਲੇ ਘਰ ਦਾ ਕਲੇਸ਼ ਮੁਕੇਗਾ। ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਕਿੰਨੀ ਮੀਸਣੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਉਦੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਆਪੇ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪੇ ਖਾਣ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਠੇਕਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਨਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੋਤੀ ਵੀ ਬਿਲਕੁੱਲ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜੋਤੀ ਹੀ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਆਈ ਹੈ...। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਵੱਡੀ ਨੂੰਹ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰਦੀ ਬੋਲੀ।

“ਚੰਗਾ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ!” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਜਸਬੀਰ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ..। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੋਤਰੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਪਿਉ

ਦਾ ਪੈਸਾ ਪੈਲਾ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨੋਮੀਨੇਸ਼ਨ ਜਸਬਰ ਦੇ ਨਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜਸਬੀਰ ਨਾਲ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈਣ ਜਾਂਦੀ । ਕਦੀ ਕਦੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਾਈਨ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਜਸਬੀਰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦਾ । ਜਸਬੀਰ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਿਉ ਦਾ ਪੈਸਾ ਵੀ ਰੰਗ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੋਈ ਜਸਬੀਰ ਨਾਲ “ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਮਿਲੇ ਕਰ ਕਰ ਲੰਬੇ ਹੱਥ” । ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਦੇ ਠਾਠ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੇ ਸਨ । ਮਦਨ ਦੇ ਘਰ ਕੁੜੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਮਦਨ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ । ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਬਹਾਨੇ-ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਕਲੇਸ਼ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਜੋਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਜਿਹੜੀ ਜਸਬੀਰ ਦੇ ਖੂਬ ਕੰਨ ਭਰਦੀਆਂ । ਬੈਰ ਚਲਾਕ ਉਹ ਘੱਟ ਸਨ, ਸੱਭ ਨਹਿਲੇ ਤੇ ਦਹਿਲੇ ਹੀ ਸਨ । ਅਕਸਰ ਜਸਬੀਰ ਮਦਨ ਨਾਲ ਘੱਟ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ । ਮਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਜਸਬੀਰ ਨੇ ਮਦਨ ਨਾਲ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਮਾਂ ਕਾਹਦੀ (?) ਡੈਣ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਨਿਕਲੀ । ਭਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਲਾਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਫੁੱਟ ਪਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਜਿਆਦਾ ਸੁੱਖ ਮਿਲਦਾ । ਮਦਨ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਖੂਬ ਕਲਪਦੀ ਅੰਦਰੋਂ ਖੂਬ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦੀ । ਮਦਨ ਅਕਸਰ ਆਪਣੀ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿੰਦਾ, “ਰਜਨੀ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮਰੀ ਭਰਜਾਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇੰਦਾਂ ਕਰੇਗੀ । ਰੱਬ ਦੀ ਸੋਹ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਰਜਾਈ ਘੱਟ ਅਤੇ ਮਾਂ ਜਿਆਦਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ । ਕਦੇ ਵੀ ਇਸਦੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕੀਤੀ । ਜਦ ਕਦੀ ਵੀ ਘਰ ਕਲੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ । ਹੁਣ ਉਹੀ ਭਰਜਾਈ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਸੂਰ ਦੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀ ਹੈ।”

ਰਜਨੀ ਮਦਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾਉਂਦੀ ਬੋਲੀ, “ਦੀਦੀ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਰਾ ਜੀ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ । ਨਿੱਤ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਚੁਗਲੀ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਬੰਦਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਗਰੋਂ ਵੜੇ ਚੁਗਲੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।”

“ਰਜਨੀ ਛੱਡਿਆ ਕਰ, ਮਾਤਾ ਕਿਹੜੀ ਦੁੱਧ ਧੋਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਅ ਵੀ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਹੈ ? ਸੱਭ ਚੁਸਤ ਚਲਾਕ ਹਨ । ਇਕੋ ਥਾਲੀ ਦੇ ਚੱਟੇ-ਬੱਟੇ ਹਨ । ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਹਾਲਤ ਹੀ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।”

“ਤੁਹਾਡਾ ਭਰਾ ਵੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੀ ਬੁਲਾਉਣਾ ਛੱਡੀ ਬੈਠਾ ਹੈ.....।” ਜਨਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਮਦਨ ਨੂੰ ਸੱਚਾਈ ਨਜ਼ਰ ਆਈ । ਮਦਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਐਨਾ ਫਰਕ ਕਿਉਂ ? ਭਾਪਾ ਜੀ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਵੀ ਜਸਬੀਰ ਭਾਅ ਤੇ ਭਰਜਾਈ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ ਸਨ । ਚੁਗਲਖੋਰ ਵੱਡੀ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ । ਦਿਉਰ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਰਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਕੰਡੇ ਵਾਂਗ ਚੁਭ ਰਹੇ ਸਨ । ਕਿਹੜਾ ਵੇਲਾ ਆਵੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ ।

ਅਚਾਨਕ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਅਤੇ ਵਰਤਾਉ ਵਿੱਚ ਹੈਰਾਨੀ ਭਰੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਗਈ । ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਦਾ ਮਦਨ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਰੁਖ ਕਾਫੀ ਨਰਮ ਹੋ ਗਿਆ । ਇੱਕ

ਦਿਨ ਰਜਨੀ ਮਦਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਦੇਖੋ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਦੇ ਤੇਵਰ ਬਦਲੇ-ਬਦਲੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ ਸ਼ੇਰ ਆਪਣੀ ਗਰਜ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ।”

“ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਰਜਨੀ ਆਪਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਾਂ । ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਹੈ.....।” ਮਦਨ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ ।

“ਉਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਦਾਲ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕਾਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਖਮੋਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਤੂਫਾਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ।”

“ਰਜਨੀ ਤੂੰ ਕਾਫੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇਖੀ ਹੈ । ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਵੀ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਵੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਉੱਪਰ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਹੈ । ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਫਿਰ ਵੀ ਕਦੇ ਨਾਰਮਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੋਚ ਲਈ ।”

“ਤੁਹਡੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਿਕਲੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਇਸ ਬਦਲਾਅ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰਾਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ।”

“ਠੀਕ ਹੈ ਰਜਨੀ, ਜਦ ਸਮਾਂ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ.....।” ਮਦਨ ਗੱਲ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ । ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨੇ ਮਦਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਦੇਖ ਮਦਨ ਅਗਲੇ ਹਫਤੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਤੇਰੇ ਵੱਡੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ ਸੀ । ਦਾਦੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵੇਚਣੀ ਹੈ । ਤੁਹਡੇ ਭਾਪਾ ਜੀ ਤਾਂ ਰਹੇ ਨਹੀਂ ! ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਵਾਰਸ ਹੋ, ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਲਾ ਤੇਰਾ ਜੱਗੀ ਚਾਚਾ ਪੰਗਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਜਸਬੀਰ ਦੇਖ ਲਵੇਗਾ, ਤੇਰੀ ਭੂਆ ਦੇ ਮੂੰਡੇ ਵੀ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ.....।”

“ਚੰਗਾ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ....!” ਮਦਨ ਨੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ । ਮਦਨ ਨੂੰ ਰਜਨੀ ਦਿਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੱਚ ਲੱਗੀਆਂ ਸੱਚ ਹੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਤਲੱਬ ਲਈ ਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਸੀ । ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮਦਨ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਬਹੁੱਤ ਲੱਗਿਆ ਪਰ ਕਰ ਕੀ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਆਸ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਰਨ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਣਾ ਸਾਬਤ ਹੋਈ । ਦਾਦੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵੰਡੀ ਗਈ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਅਤੇ ਜਸਬੀਰ ਨੇ ਸਾਂਭ ਲਿਆ । ਕੁੱਝ ਮਹੀਨੇ ਤਾਂ ਸੱਭ-ਕੁੱਝ ਠੀਕ ਚੱਲਿਆ । ਫਿਰ ਉਹੀ ਕੰਜਰ ਕੜੀ ਘੁੱਲਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਘਰੇਲੂ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦੀ ਫੈਂਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ । ਫੈਂਸਲਾ ਕਾਹਦਾ (?) ਬੱਸ ਮਦਨ ਵਾਸਤੇ ਹੁਕਮ ਸੀ ।

“ਦੇਖੋ! ਜਸਬੀਰ ਅਤੇ ਮਦਨ ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਪਾ ਜੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ । ਮੈਂ ਬੁੱਢੀ ਠੇਰੀ ਪਿਉ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਮਰ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੇਰੀਆਂ ਸੌ ਕਬੀਲਦਾਰੀਆਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਤਾਂ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਸੱਭ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ-ਗਿਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਨਾ ਕੇ ਕਿ ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਤੁਰ ਗਿਆ ਉਸਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਮਿਲਣਾ-ਗਲਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮੈਂ ਹੁਣ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ । ਸੌ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕਰਦੀ ਹਾਂ । ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁੱਕੋ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਰਖਰੂ ਕਰੋ.....।” ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ।

“ਹਾਂ ਠੀਕ ਹੀ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ....। ਉਹ ਸਾਡਾ ਬੋਝ ਕੱਦ ਤੱਕ

ਚੁਕਣਗੇ ? ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਕੱਚੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਖਾਉ !” ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰ ਰੁੱਖੀ ਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜੋਤੀ ਬੋਲੀ...।”

“ਤੇਰੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਬਹੁੱਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ? ਬਹੁੱਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾ ਬਣਿਆ ਕਰ । ਅਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ.....।” ਜਸਬਰੀ ਖਿੱਝ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ।

“ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਬਣਦਾ ਜੋਤੀ ਦਾ.....? ਇਹ ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਨੂੰਹ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕਣ ਹੈ.....।” ਜੋਤੀ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਬੋਲੀ.. ।

“ਮਦਨ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ, ਤੁਸੀਂ ਸਿਆਣੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਸਾਡਾ ਬੁਰਾ ਕਰੋਗੇ।” ਦੁੱਖੀ ਤਾਂ ਭਾਂਵੇ ਬਹੁੱਤ ਸੀ ਮਦਨ, ਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਫੈਂਸਲੇ ਤੋਂ।”

ਲੋਹਾ ਗਰਮ ਵੇਖਕੇ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੋਰ ਕਰਦੀ ਬੋਲੀ, “ਨਾਲੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ! ਸ਼ੱਭ ਇੱਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋ । ਮੈਂ ਜਸਬੀਰ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਮੇਨੂੰ ਕੋਈ ਮਜਬੂਰ ਨਾ ਕਰੇ ।”

ਹੁਣ ਰਜ਼ਨੀ ਬੋਲ ਪਈ, “ਮਾਤਾ ਜੀ! ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਮਰਜ਼ੀ ਰਹੇ । ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਮ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਕੋਲ ਰਹਿਣਾ ਹੈ।”

“ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਸਬੀਰ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿਣਾ....।” ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਆਕੜ ਕੇ ਬੋਲੀ ।

ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲ ਸਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮਦਨ ਖਿੱਝ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਅੱਛਾ ਮਾਤਾ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ, ਸਾਡੀ ਕੀ ਹਿੰਮਤ ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਕਮ ਮੋੜ ਸਕੀਏ....।”

ਘਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹੀਨੇ-ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਮਦਨ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਹੇਠਲੀ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਮਦਨ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਸੀ, ਉੱਪਰਲੀ ਮੰਜਿਲ 'ਤੇ ਰਸੋਈ । ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਅਤੇ ਜੋਤੀ ਇੰਨੀਆਂ ਚਲਾਕ ਨਿਕਲੀਆਂ ਕਿ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਰਕੇ ਉੱਪਰ ਦੀ ਰਸੋਈ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਹੇਠਾਂ ਲੈ ਗਈਆਂ । ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਕੱਪ ਤੱਕ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ । ਰਜ਼ਨੀ ਫਿਰ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋ ਗਈ । ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਸੀ, ਹਾਲੀ ਉਹ ਵੀ ਛੋਟੀ । ਰਜ਼ਨੀ ਮਨ ਭਰਦੀ ਮਦਨ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਦੇਖੋ ਜੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਜੋਤੀ ਨੇ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਮਾੜਾ ਕੀਤਾ । ਰਸੋਈ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਖਾਲੀ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਰਹਿਣ ਆਏ ਹੋਈਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਘਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ । ਕੁੜੀ ਅਜੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਬਦਸਲੂਕੀ ਤਾਂ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ । ਉੱਪਰ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਅਗਰ ਮਦਨ ਇਕੱਲਾ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਦੇਖਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੇਖਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਇਆ ਗਿਆ । ਸੱਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਅਤੇ ਲਾਈਟਾਂ ਦੇ ਸਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੀ, “ਇੱਕੋ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਦੇਖੋ ! ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਬਿੱਲ ਕੌਣ ਦੇਵੇਗਾ ?”

“ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫੋਨ ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਅਗਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਨੂੰਹ ਸੱਸ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਫੋਨ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੀਆਂ । ਆਵਾਜ਼ ਸਹੀ ਨਾ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਫੋਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ ਦੁੱਖੀ ਹੋ ਕੇ । ਇੱਕ-ਦੋ ਵਾਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਏ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ

ਦੀ ਵੀ ਬੇ-ਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ । ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਗਰੀਬ ਜੁ ਹੋ ... । “ ਅੱਜ ਰਜ਼ਨੀ ਮਨ ਭਰ ਕੇ ਮਦਨ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਅੱਜ ਮਦਨ ਦਾ ਵੀ ਮਨ ਬਹੁੱਤ ਭਰ ਗਿਆ ਰਜ਼ਨੀ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਵੇਖ ਕੇ, ਉਸਦਾ ਮਨ ਬਹੁੱਤ ਦੁੱਖੀ ਹੋਇਆ ... ।

“ਰਜ਼ਨੀ ਤੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਠੀਕ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਆਪਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੜਕਦਾ ਹੈ । ਦੋਵੇਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਗੁਲਾਮ । ਅਗਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮਿਲਣ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ । ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਤੁਰੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਚੁਗਲੀ ਹੀ ਨਾ ਲਗਾ ਦੇਈਏ । ”

“ਛੱਡ ਰਜ਼ਨੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ? ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ? ਸੱਭ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹਨ । ਸੱਭ ਪੈਸੇ ਵੱਲ ਝੁਕਦੇ ਹਨ । ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ।

“ਜੀ ! ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ? ਸੱਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ । ਜਦ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੀ ਕਰੇ । ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਲੈਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ... । ਰਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਮਦਨ ਕਾਫੀ ਕਲਪੇ ਹੋਏ ਸਨ ।

ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਜੋਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਦੇ ਤੇਵਰ ਬਦਲੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਹੋਸ਼ੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਉੱਤੇ ਉੱਤਰ ਆਈਆਂ ਸਨ । ਜਸਬੀਰ ਵੀ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਦੋਵਾਂ ਦਾ । ਜਿਵੇਂ ਤਿੰਨੋ ਇੱਕੋ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ । ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਲੜਾਈ ਜਿਸਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ । ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੂੰਹ ਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਤਮੀਜ ਨਾ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਨ ਹੀ ਜਸਬੀਰ ਨੂੰ ਰਹੀ । ਗਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਬਣੀ ਸਭ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਦਨ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਨਜਾਇਜ਼ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਹ ਬੰਦੇ ਦੀ ਬੇ-ਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਨ ।

“ਰਜ਼ਨੀ ਨੇ ਮਦਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਜਿਆਦਾ ਹੀ ਖਰਾਬ ਲੱਗਦੀ ਪਈ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਪਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਹੀ ਦਮ ਲੈਣਗੇ । ”

“ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਦਾਲੇ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਲੁੱਟ ਪਈ ਹੈ । ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ ।

“ਜੀ, ਇਹਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਫਜੂਲ ਹੈ । ਤੁਹਾਡੀ ਕੌਣ ਸੁਣੇਗਾ ?” ਦਾਦਾ ਜੀ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਿਆ ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਡਾਕਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਭਾਪਾ ਜੀ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ 'ਤੇ ਇਹ ਸੱਪ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੰਡਲੀ ਮਾਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ..... । ”

“ਜਗਦੀਸ਼ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝੇਗਾ ਨਾਲੇ ਉਹ ਘਰ ਦਾ ਜਵਾਈ ਹੈ । ” ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਮਦਨ ਨੇ ਰਜ਼ਨੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ।

“ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਨਾ ਖੁਲਵਾਉ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਜੀਜਾ ਤੁਹਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰੇਗਾ । ਉਸਦੇ ਲੱਛਣ ਵੀ ਕੋਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ ।”

ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੱਸ ਰਜਨੀ ਐਵੇਂ ਹੀ ਜੋ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਆਉਂਦਾ ਬੋਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈਂ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੀਜੇ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਦੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਵੇਲੇ ਕੁ ਵੇਲੇ ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਮੱਦਦ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

“ਠੀਕ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲੈਂਦੀ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਕਿ ਜਗਦੀਸ਼ ਜੀਜਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨਗੇ ।”

“ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਰਜਨੀ ਜੋ ਹੋਵੇਗਾ, ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਸਾਡੇ ਭਾਂਡੇ ਸੜਕ ਤੇ ਤਾਂ ਸੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਅੱਗੋਂ ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ।”

“ਕਿਸਮਤ-ਕੁਸਮਤ ਕੀ ਹੈ ? ਸੱਭ ਤਕੜੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਸਹੀ ਹੈ ਲੰਡਾ ਲੁੱਚਾ ਚੌਧਰੀ, ਗੁੰਡੀ ਰੰਨ ਪ੍ਰਧਾਨ । ਅੱਜ ਰੱਬ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਵਰਗਿਆਂ ਦਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੰਵਾਰਦਾ । ਰੱਬ ਵੀ ਤਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰਦਾ ਹੈ । ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭੁੱਖਾ ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ । ਅੱਜ ਪਾਪ ਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਫ/ਇਮਾਨਦਾਰ ਆਦਮੀ ਭੁੱਖਾ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਭਰਜਾਈ ਅਤੇ ਮਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਦੇਖ ਲਉ । ਰੱਜ ਕੇ ਚਲਾਕ ਅਤੇ ਕਮੀਨੀਆਂ ਹਨ । ਮੂੰਹ ਮੇਂ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਬਗਲ ਮੇਂ ਛੁਰੀ । ਸੱਭ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਮੋ ਠੱਗਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਭਰਾ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਗੋਮ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹਨਾਂਦੇ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਪਲ ਗਏ । ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਛੱਤ ਖੋਹਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦਾ ਕੀ ਭਰੋਸਾ ਅੱਜ ਹੈ ਤੇ ਕੱਲ ਨਹੀਂ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦ ਰੋਟੀ ਮਿਲਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਬੋਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ।”

“ਫੈਂਸਲਾ-ਫੂੰਸਲਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ? ਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ? ਸੱਤਾਂ ਚੁਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਵਾਹ ! ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੱਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ।” ਦੋਵੇਂ ਜਨਾਨੀ-ਆਦਮੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਕਲਪ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉੱਪਰ ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਜਾਣੇ ਨਿੱਤ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਘੜਦੇ, ਨਿੱਤ ਨਵਾਂ ਫੈਂਸਲਾ ਹੁੰਦਾ, ਨਿੱਤ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਮਦਨ ਲਈ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਹੁਕਮ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ।“

ਇੱਕ ਦਿਨ ਫਿਰ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨੇ ਘਰੇਲੂ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦੀ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਲਈ । ਸਲਾਹ ਕਾਹਦੀ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਸੀ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ । ਰਜਨੀ ਅਤੇ ਮਦਨ ਉੱਪਰ ਨਵਾਂ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸੀ ।

“ਦੇਖ ਮਦਨ ਜਸਬੀਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਤੇਰੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਜਵਾਨ ਹੋਣੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨੇ ਹਨ । ਇਸ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਮਕਾਨ ਲੈ ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ ।“

ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਮਦਨ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਇਹ ਮਕਾਨ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਰਹਿ ਲਵਾਂਗੇ । ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੰਗ ਥੋੜ੍ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਸਾਡੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਤਕਲੀਫ਼ । ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਮੇਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਿਹੜਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਪੈਸਾ ਮਕਾਨ ਉੱਤੇ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਵਾ ਦਿਉ । ਮੈਂ ਵੀ ਰੋਟੀ ਸੌਖੀ ਖਾਵਾਂ.... ।”

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਦੀ ਹੋਈ ਸਿਆਸਤ ਵਰਤਦੀ ਬੋਲੀ, “ਪੁੱਤ ਪੈਸੇ ਧੇਲੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰਾਂਗੀ । ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ । ਮੇਰੇ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤ ਬਰਾਬਰ ਹਨ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਦੇ ਸੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ।

“ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਾਡਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਵੀ ਵਿਆਹੁਣੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਮਕਾਨ ਲੈ ਕੇ ਦਿਉ....।” ਜੋਤੀ ਤਲਖੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਬੋਲੀ ।

“ਦੇਖ ਮਦਨ ਤੂੰ ਵੱਖਰਾ ਮਕਾਨ ਲੈ ਲਾ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰੂੰਗਾ ।” ਜਸਬੀਰ ਸਿਆਣਪ ਵਰਤਦਾ ਬੋਲਿਆ ।

“ਮੈਂ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਬੱਸ ਮੈਂ ਇਸੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ।”

“ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ? ਮੇਰੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਮਕਾਨ ਹੈ । ਜਿਸਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਰੱਖਾਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਕੱਢਾਂ । ਇੱਕ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਤਾਂ ਜਸਬੀਰ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਮਕਾਨ ਲਈ ਪਿਉ ਨੂੰ । ਵੇਲੇ-ਕੁ-ਵੇਲੇ ਸਾਡੀ ਵੱਖਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ।” ਦੋ ਟੁੱਕ ਫੈਂਸਲਾ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਬੋਲੀ ।

“ਹੁਣ ਇਹ ਮਕਾਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਜਗਦੀਸ਼ ਜੀਜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਲੱਗੇ.....।” ਮਦਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

ਜਗਦੀਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਮਦਨ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸੱਪ ਦੇ ਫਰਾਟੇ ਵਾਂਗ ਫਰਾਟਾ ਮਾਰਦੀ ਬੋਲੀ, “ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਜਗਦੀਸ਼ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲਾ ਨਹੀਂ ਸਾਡਾ ਜਵਾਈ ਹੈ । ਉਹਨੂੰ ਸਾਡੇ ਉੱਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ । ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਪਿਉ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮੂੰਹ ਬਲਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਘਰ ਵਿਚਲਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਜਸਬੀਰ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਕੀ ਹੈ?”

“ਹਿੱਸਾ ਮੰਗਦੇ ਹੋ, ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਵੀ ਹੈ । ਉਲਟਾ ਤੰਗ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸਨੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੂੰ ।” ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਜੋਤੀ ਬੋਲੀ.....।”

“ਭਰਜਾਈ ਜੀ, ਇਹ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਪੈਸਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਿਉ ਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜਸਬੀਰ ਭਾਅ ਜੀ ਨੂੰ ਦਾਜ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ.....।” ਮਦਨ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ ।

“ਮਦਨ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, “ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰ, ਭਰਜਾਈ ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਬੋਲਣ ਲੱਗਿਆਂ ਤਾਂ ਸੋਚ....।”

“ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤਮੀਜ ਦਾ ਠੋਕਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰੱਖਿਆ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਹੀ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਆ । ਅੱਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਾ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੜਕ ਰਹੇ ਹਾਂ...।” ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਮਦਨ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

“ਮਦਨ ਕੁੱਝ ਤਮੀਜ ਨਾਲ ਬੋਲ, ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਅਕਲ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੈ । ਨਾ ਤੂੰ ਭਰਜਾਈ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤੇ ਨਾ ਮਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਪਾ ਜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ।” ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜਸਬੀਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਤ ਦੀ ਗਰਮੀ ਸੀ ।

“ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਰਜਨੀ ਮਦਨ ਨੂੰ ਬੋਲੀ, ਜੀ ! ਕੁੱਝ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੋ.....।”

“ਤੇਰਾ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਨੀ ਮੀਸਣੀਏ ! ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਅੱਗ ਤੇਰੀ ਹੀ

ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । “ ਜੋਤੀ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਬੋਲੀ ।

“ਜੋਤੀ ਪੁੱਤ ਇਹ ਤਾਂ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਹੈ, ਗੁਲਾਮ!” ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਮਦਨ ਨੂੰ ਤਾਹਨਾ ਦੇਂਦੀ ਬੋਲੀ ।

“ਸਾਡਾ ਕੀ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ.....?” ਜਸਬੀਰ ਉੱਠਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ ।

ਮਦਨ ਅਤੇ ਰਜਨੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੌਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ । ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਕਿ ਰਜਨੀ ਅਤੇ ਮਦਨ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਹੀ ਕੱਢਣਾ ਹੈ । ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨੇ ਮਕਾਨ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ-ਧੀ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੱਕੀ ਧਾਰ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਸੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿੱਚ ਧੀ-ਜਵਾਈ ਮਦਨ ਦੇ ਵੱਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ, ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਧੀ-ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਆਖਾੜਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਖ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਬੱਸ ਇੱਕੋ ਅੱਗ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਪਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰਜਨੀ ਅਤੇ ਮਦਨ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਘਰ ਦੀ ਇੱਕਲੀ ਮਾਲਕਣ ਹੋਵੇ ।

ਧੀ ਜਵਾਈ ਆ ਗਏ । ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨੇ ਧੀ-ਜਵਾਈ ਦੀ ਖਾਤਿਰਦਾਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਛੱਡੀ । ਇਹ ਚੰਗੀ ਆਦਤ ਕੁਲਭੂਸ਼ਨ ਨੇ ਪੂਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ ਘਰ-ਜਵਾਈ ਆਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਮਹਿਮਾਨ ਆਵੇ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਜਗਦੀਸ਼ ਨੇ ਮਦਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋ ਸੱਦਿਆ ਅਤੇ ਮਦਨ ਜਗਦੀਸ਼ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਭਾਅ ਜੀ! ਜੋ ਇਹ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ, ਠੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ? ਕੀ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ? ਅੱਗੇ ਵੀ ਤਾਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ?”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਇੱਥੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਗੇ....।”

“ਠੀਕ ਹੈ ਭਾਅ ਜੀ! ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੜਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਵੰਡ ਠੀਕ ਵੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ । ਇਹ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਨੂੰ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਦੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ।”

“ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਨਸਾਫ ਨਾ ਕਰਨ । ਐਵੇਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਨਾ ਕਰੋ । ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਸੁਨੀਤਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਬੋਲੀ । ਭੈਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮਦਨ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਦਿਆਂ ਦੇਰ ਨਾ ਲੱਗੀ ਕਿ ਭੈਣ ਦੀ ਵਫਾਦਾਰੀ ਵੀ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈ ।

“ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਹੈ ਭੈਣ! ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭਰਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਤੂੰ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ । ਘਰ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ-ਬਰਾਬਰ ਹਿੱਸੇ ਕਰੋ.....।”

“ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕੀ ? ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਅਤੇ ਬੈਂਡ ਬਾਕੀ ਘਰ ਦੇ ਵਰਤਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਹੈ । ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੋ ਮਹਿਮਾਨ ਆਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨਾਲੇ ਬਹੁੱਤਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਤਾਂ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ.....।”

“ਇਸਦਾ ਮੱਤਲਬ ਸਾਡੇ ਪਿਉ ਨੇ ਕੋਈ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਤੇਰੇ

ਵੱਡੇ ਭਰਾ-ਭਰਜਾਈ ਨੇ ਬਣਾਇਆ....।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੀ ਇਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਵੀ ਇਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਮਦਨ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਭੈਣ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ।

“ਦੇਖ ਮਦਨ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਗਲਤ ਹੈਂ ਪਰ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿਰੇ ਲਾਉਣੀ ਹੈ ।”

“ਭਾਅ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਆਏ ਹੋ ਤਾਂ ਇਨਸਾਫ ਤਾਂ ਕਰੋਗੇ ਹੀ....।”

“ਦੇਖ ਮਦਨ! ਮੈਂ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਨਸਾਫ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਪੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ । ਦੂਜਾ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਮਕਾਨ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ । ਤੀਜਾ ਮਕਾਨ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਤੈਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਇੱਕ ਸੂਈ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ.....।” ਜਗਦੀਸ਼ ਨੇ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

“ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ । ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਵੈਸੇ ਵੀ ਮਰਜ਼ੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਚੱਲਣੀ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਆਰਾਮ ਕਰੋ ਸਵੇਰੇ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ । ਕਹਿ ਕੇ ਮਦਨ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ।

“ਮਦਨ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਗਦੀਸ਼ ਸੁਨੀਤਾ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ, “ਮਦਨ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ । ਗਲਤ ਵੀ ਕੀ ਹ? ਮਦਨ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਮੰਗਦਾ ਹੈ । ਵੱਡ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਮਦਨ ਨੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਭਰਾ-ਭਰਜਾਈ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਮੰਗਣਾ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ । ਇੱਕ ਤਾਂ ਮਾੜਾ ਬੰਦਾ ਹੈ ਦੂਸਰਾ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ । ਤੂੰ ਵੱਡੇ ਭਰਾ-ਭਰਜਾਈ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਚੇਲੀ ਬਣੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈਂ । ਜਗਦੀਸ਼ ਦੀਆਂ ਖਰੀਆਂ-ਖਰੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਨੀਤਾ ਖਿੱਝ ਗਈ । ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕਰਦੀ ਵੱਡੀ ਭਰਜਾਈ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ । ਦਿਨ ਚੜਦਿਆਂ ਸਿਆਪਾ ਪੈ ਗਿਆ । ਮਦਨ ਅਤੇ ਰਜਨੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮਤ ਆ ਗਈ । ਜੋਤੀ, ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਅਤੇ ਜਸਬੀਰ ਕਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੇ ਬੋਲੇ । ਜਸਬੀਰ ਤਾਂ ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ।

“ਮਾਤਾ ਜੀ ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਸਰਾਫਤ ਨਾਲ ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਬਿਜਲੀ ਪਾਣੀ ਕੱਟ ਦਿਉ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਖਰਚੇ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਵੇਲੇ ਕੁ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਜਨਾਨੀ ਆਦਮੀ ਅਹਿਸਾਨ ਫਰਮੋਸ਼ ਹਨ.... ।”

“ਕੰਜਰੋ ਨਿਕਲੋ ਬਾਹਰ ਤੁਹਾਡਾ ਸਿਆਪਾ ਨਹੀਂ ਮੁਕਣਾ । ਸਾਡੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤ ਜਵਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ । ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਲੇਸ਼ ਪਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ।

ਸ਼ਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੜਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਸਿਆਪਾ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵੱਲ ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ, ਬੱਸ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਹੈ ।

ਜੋਤੀ ਦੇ ਸੜੇ ਫੂਕੇ ਬੋਲਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਵੀ ਅੱਗ ਵਰਾਉਂਦੀ ਬੋਲੀ, “ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁੱਝ ਲੈਣ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਰੱਖੋ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਤਾਂ ਚੁਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਵਾਰ ਮਿਲੇਗੀ । ਜਾਉ ਚਲੇ ਜਾਉ ਇੱਥੋਂ ! ਦਫਾ ਹੋ ਜਾਵੋ । ਪਿਉ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ.....।”

ਜਵਾਈ ਇਸ ਸੱਭ ਤੋਂ ਖਿੱਝ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹੀ ਸੱਭ ਕੁੱਝ

ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸੱਦਿਆ ਸੀ ? ਹੌਲੀ ਬੋਲੇ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲ ਕਾਹਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ।“

ਜਵਾਬੀ ਦਾ ਗੁਸਾ ਦੇਖ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨੂੰ ਸੱਪ ਸੁੰਘ ਗਿਆ । ਗੱਲ ਮੁੱਕ ਗਈ । ਜਗਦੀਸ਼ ਅਤੇ ਸੁਨੀਤਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ । ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ।

ਰਜਨੀ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ । ਮਦਨ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਸਨ । ਜਗਦੀਸ਼ ਨੂੰ ਮਦਨ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਕਰ ਕੁੱਝ ਨਾ ਸਕਿਆ । ਅੰਤ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨੇ ਮਦਨ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ।

ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦਾਰੀ ਫਿਰ ਜਸਬੀਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀਨੌਕਰੀ ਕਰਕੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਡਰੋਂ ਮਦਨ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਲੈ ਕੇ ਦੇਣਾ ਪਿਆ । ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਤਾਂ ਮਦਨ ਨੂੰ ਫੁੱਟੀ ਕੌਡੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਰਜਨੀ ਅਤੇ ਮਦਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਵੀ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਬਣ ਗਈ । ਰੱਬ ਦੀ ਕਰਨੀ ਰਜਨੀ ਦੇ ਮੁੰਡਾ ਹੋਇਆ । ਮੁੰਡਾ ਜੰਮਦਿਆਂ ਬਿਮਾਰ ਸੀ । ਪੈਸਾ ਵੱਖਰਾ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਵੀ ਵਿਕ ਗਿਆ । ਮਦਨ ਨੂੰ ਦੋਹਰੀ ਮਾਰ ਪਈ । ਇੱਕ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਰੱਬ ਦੀ । ਪੈਸੇ ਦਾ ਪੈਸਾ ਗਿਆ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਵੱਖਰੀ ਮੁੰਡਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਮਦਨ ਅਤੇ ਰਜਨੀ ਅੱਗੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ । ਸੋ ਮਦਨ ਅਤੇ ਰਜਨੀ ਨੇ ਇਸ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਮਕਾਨ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ । ਮਕਾਨ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਸੀ । ਰੇਹੜੇ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮਦਨ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਖ਼ੀਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਪਿਉ ਦੀ ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੋ ਗਈ । ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਨੇ ਆਪ ਸਿਰ ਤੇ ਖੜੀ ਹੋ ਕੇ ਚੁਕਵਾਇਆ । ਪਿਉ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕੌਲੀ ਤੱਕ ਮਦਨ ਅਤੇ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੀ । ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਦੋ ਟੁੱਟੇ ਜਿਹੇ ਫੋਲਡਿੰਗ ਮੰਜੇ ਅਤੇ 60-65 ਕਿਲੋ ਕਣਕ ਬੋਰੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਰੇਹੜੀ ਉੱਪਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ । ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਰਜਨੀ ਅਤੇ ਮਦਨ ਦੀ ਅੰਨ ਦਾਤਾ ਹੋਵੇ ।

(ਮਦਨ ਅਤੇ ਰਜਨੀ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ.....।)

ਚੱਲੋ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ! ਕਲੇਸ਼ ਤਾਂ ਮੁਕਿਆ..... । ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਸਬੀਰ ਨੇ ਜੇਤੂ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ।”

ਛਿੱਤਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮਦਨ ਗਿਆ..... । ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ ।

“ਚੱਲੋ ਜੀ ਗਏ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਛੁਟਿਆ । ਸਾਡੇ ਦੋਵੇਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤਾਂ ਬਣ ਗਈ.....।”

ਪੂਰੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਇੰਜ ਖਿੜ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਜੰਗ ਜਿੱਤਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਮੰਜ਼ਲ

“ਕਿਸ਼ਨ ਅੱਜ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਾਲੀ-ਖਾਲੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕਾਫੀ ਉਤਾਰ ਚੜਾਅ ਵੇਖੇ । ਉਸ ਨੇ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗਵਾਇਆ । ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਿਸ਼ਨ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤੀ ਸੀ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਗਿਆਰਵੀਂ ਤੱਕ ਹੀ ਕੀਤੀ । ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸੱਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ, ਦੋਵੇਂ ਭੈਣਾਂ ਵੱਡੀਆਂ, ਪਿਉ ਵੀ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਮਕਾਨ । ਪੜ੍ਹਾਈ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖ ਲਿਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਮਾਲਕ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰੀਫ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਥੱਕਦਾ । ਹੋਰ ਕਾਰੀਗਰ ਕਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ, ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਵੱਲ ਵੱਧਦਾ ਗਿਆ । ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਅੱਜ ਹੋਰ, ਕੱਲ ਹੋਰ । ਉਸਤਾਦ ਕੰਮ ਛੱਡ ਗਿਆ । ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਫੋਰਮੈਨ ਬਣ ਗਿਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਕੰਮ ਵਿਚ ਆਲਰਾਉਂਡਰ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਫਸਦਾ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਕੱਢ ਦੇਂਦਾ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਤਾਦ ਕਾਫੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ । ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਹਾਟ ਅਟੈਕ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਅਟੈਕ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ । ਅੱਜ ਹੋਰ ਕੱਲ ਹੋਰ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਦਲਦੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਫੈਕਟਰੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆ ਗਈ । ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ ਕਾਰਨ ਫੈਕਟਰੀ ਬੰਦ ਕਰਨੀ ਪਈ । ਆਖੀਰ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸਤਾਦ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ।”

“ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਫੈਕਟਰੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ.....?”

“ਕਰਨਾ ਕੀ ਹੈ ? ਪੁੱਤ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ ਹੋਰ ਕੀ । ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ।”

“ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਤਾਂ ਬੱਸ ਹੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਕੰਮ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ.....?”

“ਕਿਸ਼ਨ ਪੁੱਤਰ ਮੇਰੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਕਰ ਲੈ । ਕੰਮ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਦਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਬੰਦੇ ਵੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਕਰਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਹੈ । ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ? ਕੱਲ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇੱਥੇ ਹੀ ਨਾ ਥੋੜੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ.....।”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਠੀਕ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸਹੀ ਸਲਾਹ ਦੇਵੋਗੇ । ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਤੁਹਾਡੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਹੁਣ ਮੈਂ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਮਰ ਸਕਦਾ.....।”

“ਕਿਸ਼ਨ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸ਼ਗਿਰਦ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਮੇਰੀਆ ਦੋ

ਪੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕਮੀ ਮੈਨੂੰ ਤੂੰ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਜਦ ਰੱਖੜੀ ਤੇ ਟਿੱਕੇ ਤੇ ਤੂੰ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਡੋਲੀ ਤੇ ਦੀਕਸ਼ਾ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਫੁਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਸ਼ਨ ਵੀਰ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ । ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਰਸਤਾ ਵੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੀ ਹੈ । ਕਿਹੜਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਭੁੱਲਿਆ ਹੈ.....।”

“ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਉਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਦੱਸਣ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਰਿਸ਼ਤੇ ਖੂਨ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਰਦ ਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਏ ਹੋ ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸੀ । ਉਸਤਾਦ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚਪੇੜ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ, “ਉਏ ਮੂਰਖਾ ! ਇਹ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਗੱਲਾਂ ਫਜ਼ੂਲ ਸੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲੱਬ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸਭ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਸ਼ਨ ਬੇਟਾ ! ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਸਵੇਰੇ ਫੈਕਟਰੀ ਚੱਲਾਂਗੇ । ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਫਿਕਰ ਹੈ ਪੁੱਤ ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸਿਆਣਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇਖੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਉਸਤਾਦ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਉਸਤਾਦ ਹਾਂ । ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਬੰਦੇ ਸਭ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਬੱਸ ਕੱਲ ਤੋਂ ਤੂੰ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਂਭਣੀ ਹੈ । ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਨੇ ਹੱਸਦੇ-ਹੱਸਦੇ ਕਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ । ਪਰ ਕਿਸ਼ਨ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਬੱਸ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਗਿਆ । ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲੱਗ ਲਿਆ ।

“ਕਿਸ਼ਨ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਰੂਪ ਹੈ ਮੇਰੇ ਬਾਅਦ ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖਣਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਪੁੱਤ ਕਿਉਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੱਲਦੀ ਰਹੇ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ.....।”

“ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਨੇ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਬਨਰਸੀ ਦਾਸ ਦੀ ਕੁੜੀ ਹੈ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀ । ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਮੰਡੇ, ਪੰਜ ਕੁੜੀਆਂ ਹਨ ਬੰਦੇ ਘਰੋਂ ਚੰਗੇ ਹਨ ਨਾ ਬਹੁਤੇ ਅਮੀਰ ਤੇ ਨਾ ਬਹੁਤੇ ਗਰੀਬ । ਗਰੀਬ ਬੰਦਾ ਵੀ ਮਾੜਾ ਹੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤਾ ਅਮੀਰ ਬੰਦਾ ਵੀ ਮਾੜਾ । ਸ਼ੀਲਾ ਕਾਫੀ ਸਿਆਣੀ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਦੱਸਵੀਂ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਕੁੜੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੁਖੀ ਹਨ । ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਨੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਕਾਫੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਸ਼ੀਲਾ ਵੀ ਸੁੱਖ ਨਾਲ 18 ਸਾਲ ਦੀ ਹੋ ਗਈ । ਆਪਣਾ ਕਿਸ਼ਨ ਵੀ 20 ਕੁ ਸਾਲਾ ਦਾ ਹੈ । ਕਦ ਕਾਠ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਜੋੜੀ ਖੂਬ ਜੱਚੇਗੀ.....।”

“ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ਗਿਰਦ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁੱਤ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਕੰਮ ਵੀ ਤਾਂ ਠੀਕ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪੰਜ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਬਾਕੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਹੈ.....।”

“ਸ਼ੀਲਾ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਸ਼ੀਲਾ ਕਾਫੀ ਸਿਆਣੀ ਤੇ ਮਿਲਣ ਸਾਰ ਕੁੜੀ ਨਿਕਲੀ । ਸ਼ੀਲਾ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਰ ਚਮਕਣ ਲੱਗ ਪਇਆ । ਪੁਰਾਣਾ ਮਕਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਛੱਤਾਂ ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਕਿਰਦੀ । ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਲੱਗਾ ਕੇ ਮਕਾਨ ਠੀਕ ਕਰਵਾਇਆ । ਸਮਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚਾਲਾਂ-ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ ।

ਕਿਸ਼ਨ ਤੇ ਵਿਕਰਮ ਕਦੀ ਇੱਕਠੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ । ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਕੰਮ ਲਈ । ਦੁਕਾਨ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਚੱਲੀ ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਕੰਮ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਵਿਕਰਮ ਹੋਰਾ ਫੇਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਉਸ ਨੇ ਵਿਕਰਮ ਨਾਲੋਂ ਭਾਈ ਵਾਲੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਮੁੜ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਕੀਤਾ । ਵਿਕਾਸ ਖੂਬ ਪੜਿਆ ਲਿਖਿਆ B.A. ਤੱਕ । ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਕੰਜੂਸ । ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਵੱਧ ਲੱਗ ਪਇਆ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ ਹੁਣ ਦੁਕਾਨ ਨੇ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ । ਘਰ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਦੂਰ ਥਾਂ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ ਥਾਂ ਖੁਲੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ । ਥਾਂ ਨਿੱਜੀ ਮੰਦਰ ਦੀ ਸੀ । ਮਾਲਕ ਦੀ ਮਿਲੀ ਭਗਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਮਰਾ ਪਾ ਲਿਆ । ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਮੀਟਰ ਵੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਕਿਸ਼ਨ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਤੇ ਚੜਦਾ ਗਿਆ । ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਸਭ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਹੋਏ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਤੇ ਦੋ ਮੁੰਡੇ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਭਰਾ ਵੀ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹੇ ਗਏ । ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੋਹਰੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਵੀ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਖੂਬ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਕਲੇਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਉਸ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ । ਅੰਤ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਤਲਾਕ ਹੋ ਗਿਆ । ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਨਾਨੀ ਉਹ ਵੀ ਇਹਨੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਾਂ ਪਰ ਪਹਿਲੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਚੰਗੀ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਕੀ ਭਰਾ ਮਾਲ ਵੇਚਣ ਖੀਦਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ । ਸਭ ਦਾ ਕੰਮ ਵਧੀਆ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਸਭ ਚੰਗਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਨਿਅਤ ਵਿਚ ਫਰਕ ਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦਾ ਕੁੱਝ ਜਿਆਦਾ ਹੀ ਲਾਡਲਾ ਪੁੱਤ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਗਰਮੀ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੇ ਅੱਗੇ ਘੱਟ ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਬਹੁਤ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹੱਟਦਾ । ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸੀਬਤ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਡੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ । ”

“ਇਕ ਦਿਨ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਵਿਕਾਸ ਘਰ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਵਿਕਾਸ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ । ਭਾਪਾ ਜੀ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ । ਜੇ ਬਣਦਾ ਸਰਦਾ ਹੈ ਭਾਅ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ....। ”

“ਵੇਖ ਲੈ ਵਿਕਾਸ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸੈੱਟ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੰਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਹੀ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੈ । ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਘਰ ਦੇ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਤੇਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਸੋਖੀ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ....। ”

“ਭਾਪਾ ਜੀ ਇਕੱਲੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੰਦਾ ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵੀ ਹੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਬੈਂਕ ਬੈਲੰਸ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਤਾਂ ਹੰਦਾ ਹੈ । ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ.....। ”

“ਚੰਗਾ ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮੀ ਕਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ....। ”

“ਫੈਂਸਲਾ ਕਾਹਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੈਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤੇ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਾਹਦੀ.....।”

“ਗੱਲ ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਕਦੋਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਫੈਂਸਲਾ ਤਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣੇਗਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਹੋ। ਕੰਮ ਅਲੱਗ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਵਰਤਣਾ। ਕੰਮ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਛੱਡ ਹੰਦਾ ਹੈ.....।”

“ਮੈਂ ਕਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਮਿਲਣਾ-ਗਿਲਣਾ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਹੈ ਮੈਂ ਕੰਮ ਅਲੱਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਭਰਾ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ.....।”

“ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਕਾਹਲਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਤੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਾਟਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ.....।”

“ਚੰਗਾ ਤੁਸੀਂ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਸਮਝੋ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਹਦਾ ਇਤਰਾਜ਼ ? ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਾਹਦੀ.....।”

“ਹੁਣ ਵਿਕਾਸ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ। ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੇ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੱਚ ਹੀ ਵਿਕਾਸ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚੱਲੋਂ ਕਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਦੇ ਹਾਂ। ਰਾਤੀ ਕਿਸ਼ਨ ਆਇਆ, ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪਿਉ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ।”

“ਕਿਸ਼ਨ ਬੇਟਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ.....।”

“ਤੁਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰੋ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਾਹਦਾ ? ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ.....।”

“ਗੱਲ ਪੁੱਤ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮਾਂ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ।”

“ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਫੈਕਟਰੀ ਹੀ ਕਰ ਲਵੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ.....।”

“ਪੁੱਤ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਜ਼ਕਦਾ ਹੈ.....।”

“ਗੱਲ ਹੀ ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੋਲੀ। ਹਾਂ ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਆਖਿਰ.....।”

“ਬੇਟਾ ਵਿਕਾਸ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ.....।”

“ਅਲੱਗ ਕਾਰੋਬਾਰ ਪਰ ਕਿਉਂ ? ਕਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੰਦਾ ਬੋਲਿਆ।

“ਬੇਟਾ, ਵਿਕਾਸ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੂਸਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ.....।”

“ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ? ਇਨ੍ਹੇ ਸਾਲ ਲਗਾਏ। ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ। ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇ.....।”

“ਤੇਰੇ ਤੇ ਜਿੰਦਰ ਜੀਜੇ ਵਾਲਾ ਬਾਹਰਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵਿਕਾਸ। ਪਿਉ

ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਬੋਲਿਆ । ”

“ਤੁਹਾਡੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ । ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਔਖਾ-ਔਖਾ ਕਿਉਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਭਾਪਾ ਜੀ ਮੈਂ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਵੇਖੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ.....। ”

“ਭਾਅ ਜੀ, ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਰ ਦਿਉ ਕੰਮ ਅਲੱਗ ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼.....?”

“ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਐਵੀਂ ਨਹੀਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ । ਮੈਨੂੰ ਸੋਚਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਸੈਟਿੰਗ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ । ਕੰਮ ਤਾਂ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ ਹੈ । ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਕੋਣ ਕਰੇਗਾ.....? ਅਗਰ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦਵਾਂਗਾ । ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਹੋ ਕਹਿਣਗੇ ਕੀ ਭਰਾ ਨੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਕੰਮ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ.....। ”

ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਛੇਤੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁੱਸਾ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁੱਤ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਸਭ ਥਾਂ ਕੁ ਥਾਂ ਵੇਲਾ ਕੁਵੇਲਾ ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਕਿਸ਼ਨ ਪੱਕਾ ਵਪਾਰੀ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਫਾਇਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਸਭ ਵੇਖਣਾ ਸੀ । ਉਹ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਘੱਟ ਹੀ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਸੀ । ਉਹ ਭੈਣ ਭਰਾ ਮਾਂ ਬਾਪ ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ । ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਕਦੀ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹੱਟਦਾ । ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਭੈਣ-ਭਰਾ ਸਭ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਫਰਾਮੋਸ਼ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੰਦਾ । ਮੌਕਾ ਨਿਕਲਣ ਤੇ ਤੂੰ ਕੋਣ ਤੇ ਮੈਂ ਕੋਣ । ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਘਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ । ”

“ਕਿਸੇ ਨੇ ਭਲਾ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੰਮ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਰਨਾ, ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਖੁਦ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਹਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲ । ਬੱਲੇ ਤੇਰੇ ਸ਼ੇਰ ਦੇ । ਕੀ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ? ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਲੋਕੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਰਾਈ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੋਲ ਦਿੰਦੇ ਹੋ । ਕੋਈ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵੀ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ.....। ”

“ਕਿਸ਼ਨ ਪੁੱਤ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ । ਜਦ ਵਿਕਾਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸ ਨਾਲ ਜਬਰਦਸਤੀ ਕਾਹਦੀ । ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੰਦਾ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ.....। ”

“ਧੱਕੇ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ । ਭਾਪਾ ਜੀ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਹੈ ਮੇਰਾ । ਭਲਾ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਬੁਰਾ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਇਵੇਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਘਰ ਦਾ ਮੈਂਬਰ । ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁੱਤ ਹਾਂ । ਅਗਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਿਸਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਤੇਜਿੰਦਰ ਜੀਜੇ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਓਪਰਾ ਹੈ । ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਘਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਇੰਨੇ ਸਾਲ ਭੰਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੁਣ ਨਵੀਂ ਲਾਈਨ ਫੜੇਗਾ ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਸਹੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਤਾਂ ਵਹਿਲੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਸਾਨੂੰ

ਕੰਮ ਦੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਇਹ ਸਭ ਤਾ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ । ਅਗਰ ਇਸ ਨੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼.....।”

“ਠੀਕ ਹੈ ਕਿਸ਼ਨ ਪੁੱਤ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਦਿੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਰ ਲਵੇ । ਲੜਾਈ-ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ? ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤੇਜਿੰਦਰ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਜਵਾਈ ਹੈ ਕਿਹੜਾ ਬਾਹਰ ਦਾ ਹੈ । ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਵਿਕਾਸ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਚੋਰ ਹੈ ਮਿਹਨਤੀ ਬੱਚਾ ਹੈ.....।”

“ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਮਿਹਨਤੀ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ਪੜਿਆ ਲਿਖਿਆ ਵੀ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਇਕੱਠੇ ਰਹੀਏ । ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਉਹ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ.....।”

“ਭਾਅ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ । ਬੱਸ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੀਜੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਇੱਜ਼ਤ ਹੈ.....।”

ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਜੇ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰ ਲਿਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਨਿੱਤ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਪੋੜੀਆਂ ਚੜਦਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਉਸ ਦੇ ਬੈਂਕ ਬੈਲੰਸ ਵਿਚ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਚੀਟ ਫੰਡ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਏ । ਅਨੇਕਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਲਗਾਇਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਬੱਲੇ-ਬੱਲੇ ਹੋਣ ਲੱਗੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਬੇਟੀ ਹੋਈ ਤੇ ਇਕ ਬੇਟਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਇਕ ਬੇਟਾ । ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦਿਲੋਂ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ । ਸਭ ਦਾ ਸਿਹਰਾ, ਕਿਸ਼ਨ ਉਸਤਾਦ ਦੇ ਸਿਰ ਬੰਨਦਾ । ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਫੋਨ ਆਇਆ ।

“ਕੋਣ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ....।”

“ਮੈਂ ਸੁਨੀਤਾ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹਾਂ ਵੀਰ ਜੀ.....।”

“ਹਾਂ ਦੱਸ ਸੁਨੀਤਾ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ.....।”

“ਵੀਰ ਜੀ ਡੈਡੀ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ....।”

“ਅੱਛਾ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਆਇਆ.....।”

ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਕਿਸ਼ਨ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ । ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਕਾਫੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਫੋਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਗੱਡੀ ਆ ਗਈ । ਉਸਤਾਦ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਹਸਪਤਾਲ ਰਹੇ । ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿਗੜ ਦੀ ਗਈ । ਅੰਤ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ । ਦੋਵੇਂ ਮੰਡੇ ਬਾਹਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਆ ਗਏ । ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ । ਦੋਵੇਂ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਵਾਲੇ ਸਨ । ਕੋਈ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਂਦੇ ।

ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਆਦਤ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਦੀ ਸੀ । ਜਦ ਵੀ ਯਾਰਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਫਲ ਵਿਚ ਬੈਠਦਾ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਭੁੱਲ ਕੇ ਖੂਬ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ । ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਖੂਬ ਦੌਰ ਚੱਲਦਾ । ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਘਰ ਤੱਕ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਂਦੇ । ਜਨਾਨੀ ਖੂਬ ਸਿਆਣੀ ਦੜ ਵਟ ਜਾਂਦੀ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਕਲੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਦੀ । ਕਲੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ । ਹੋਰ ਜਨਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਨਾ ਆਵ-ਤਾਵਾ ਵੇਖਦੀ ਨਾ ਤਾਣਾ ਘਰ ਵਿਚ ਸਿਆਪਾ ਪਾ ਦਿੰਦੀ । ਘਰ ਆਣ ਕੇ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਖੂਬ ਉਲਟੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਉਸ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਖੂਬ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ । ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਿਸ਼ਨ ਕੋਲੋਂ

ਉੱਠ ਨਾ ਹੋਇਆ । ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕੀਤੀ । ਸਵੇਰੇ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਦੂਸਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ ।

“ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ । ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ? ਉੱਲਟੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਹਾਲੋਂ-ਬੇਹਾਲ ਹੋ ਗਏ । ਅਗਰ ਕੁੱਝ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਕੀ ਬਣਦਾ ? ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਲੱਗਿਆ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਰੋ । ਤਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਨਾਮ ਮਿਲਣਾ ਹੈ.....।”

“ਬੱਸ ਸ਼ੀਲਾ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ । ਦੋਸਤ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ । ਪੈਂਗ ਤੇ ਪੈਂਗ ਪਾਂਦੇ ਰਹੇ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਭ ਪਤਾ ਹੈ ।”

“ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੇ ਤਹਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣਦਾ ? “ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕਿ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਗਈ । ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਸਭ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੂੜ ਕਾਫੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ।”

“ਕਿਸ਼ਨ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰ ਤੂੰ ਸਿਆਣਾ-ਬਿਆਣਾ ਹੋ ਕੇ ਇੰਨੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਜਦ ਤੂੰ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।”

“ਤੂੰ ਬੀਬੀ-ਭਾਪੇ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਲੱਗਾ ਕੇ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ ? ਮੈਂ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ । ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਬੰਦੇ ਜਦ ਛੱਡਣ ਆਏ । ਅਗਰ ਅਬੀ-ਨਬੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਕੌਣ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਸੀ.....?”

“ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ । “ਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਇਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਬੱਚੇ ਤੇ ਵਹੁੱਟੀ ਪਤਾ ਕਿੰਨੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ.....?”

“ਚੰਗਾ ਬਾਬਾ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਨਾ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੱਸ ਕਰੋ ਮੇਰੀ ਕਲਾਸ ਲਗਾਉਣੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਮੁਸਕਾਉਂਦਾ ਬੋਲਿਆ.....।”

“ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ । ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ । ਅਗਰ ਪੀਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ ਪੀਉ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਪਿਉ ਨਰਮ ਹੁੰਦਾ ਬੋਲਿਆ । ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣੀ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਇਆ ।”

ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਪਲਾਟ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਖਰੀਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੱਧ ਘੱਟ ਰੇਟ ਕਰਕੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤੇ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਚੰਗੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਏ । ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸਾਰਾ ਮਕਾਨ ਮੁੜ ਤੋੜ ਕੇ ਬਣਾਇਆ । ਪੈਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ । ਘਰ ਦਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਮਕਾਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੋ ਗਈ । ਅੱਜ ਹੋਰ ਕੱਲ ਹੋਰ । ਪੂਰਾ ਮਕਾਨ ਬਣਨ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਤੇ ਸਭ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋ ਗਏ । ਮਕਾਨ ਨਵੇਂ ਮਾਡਲ ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ । ਉਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ । ਕੋਈ

ਫਰਕ ਨਾ ਪਿਆ ਕਈ ਕਮੇਟੀਆਂ ਚੁੱਕੀਆ । ”

ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਫੋਰਮੈਨ ਰਤਨ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਤੱਕੜਾ ਰੋਹਬ ਵਾਲਾ ਚਿਹਰਾ ਤੇ ਗੱਲ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਮਾਲਕ ਹੈ ਜਾਂ ਕਾਰੀਗਰ । ਕੋਟ ਪੈਟ ਜੀਨ ਦੀ ਸ਼ਰਟ ਜਦ ਪਾਂਦਾ ਤਾਂ ਬੱਸ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸਭ ਦਾ ਜੀ ਕਰਦਾ । ਕਿਸ਼ਨ ਅਕਸਰ ਗਾਹਕ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਘੱਟ ਹੀ ਕਰਦਾ । ਗੱਲਬਾਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੌਰ ਤੇ ਰਤਨ ਹੀ ਕਰਦਾ । ਕਿਸ਼ਨ ਕੋਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਤਨ 'ਵਾਲੀਆ' ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਉੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਘੱਟ-ਤੋਂ-ਘੱਟ 10 ਸਾਲ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਮੰਨੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀ ਫੈਕਟਰੀ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਮਾਲ ਦੀ ਕੁਆਲਟੀ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸੀ । ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਨ । ਰਤਨ ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਰਤਨ ਦਾ ਕਾਫੀ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਸੀ । ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾ ਭਾਈਵਾਲ ਮਾਲਕ ਕਾਫੀ ਚੰਗੇ ਮਿਲਣਸਾਰ ਤੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ । ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਅਕਸਰ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ । ਰਤਨ ਵੀ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਕਾਫੀ ਸ਼ੋਕੀਨ ਸੀ । ਸਾਰੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਰਤਨ ਦਾ ਕਾਫੀ ਰੋਹਬ ਸੀ । ਮਾਲਕ ਵੀ ਰਤਨ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਮੰਨਦੇ । ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਰਤਨ ਨੇ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਫੋਰਮੈਨੀ ਕੀਤੀ । ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਰਤਨ ਦਾ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਸਮਾਨ ਖ੍ਰੀਦਣ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ । ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚੰਗਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਰਤਨ ਦੇ ਸੋਹਰੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਨ । ਰਤਨ ਦੀ ਇਕ ਸਾਲੀ ਵੱਡੀ, ਵੱਡੇ ਸਾਂਢੂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚੰਗਾ ਤੇ ਜਨਾਨੀ ਹੱਦ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਚੁਸਤ ਤੇ ਫੈਸ਼ਨ ਪ੍ਰਸਤ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਤੇ ਰਤਨ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫੈਕਟਰੀ ਲਈ ਚੰਗਾ ਵਧੀਆ ਤੇ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਫੋਰਮੈਨ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਰਤਨ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸ਼ਨ ਰਤਨ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ । ਰਤਨ ਅਕਸਰ ਘਰ ਘੱਟ ਹੀ ਮਿਲਦਾ । ਪਰ ਅੱਜ ਘਰ ਹੀ ਸੀ । ਰਤਨ ਨੇ ਜਦ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕਿਸ਼ਨ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਰਤਨ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ । ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਨਮਸਤੇ ਬੁਲਾਈ । ਅੱਗੋਂ ਕਿਸ਼ਨ ਨਮਸਤੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ । ਰਤਨ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਠੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਈ । ਰਤਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸਵੀਟੀ ਬੜੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਬੋਲੀ । ਭਾਅ ਜੀ ਬੂਟ ਉਤਾਰ ਕੇ ਬੈਂਡ ਉੱਤੇ ਹੀ ਬੈਠ ਜਾਉ । ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਭਾਬੀ ਜੀ ਮੈਂ ਇਵੇਂ ਹੀ ਠੀਕ ਹਾਂ । ”

“ਨਹੀਂ ਭਾਅ ਜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠ ਜਾਉ ਆਪਣਾ ਹੀ ਘਰ ਹੈ । ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਘਰ ਆਏ ਹੋ, ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਭਾਗ ਖੁੱਲ ਗਏ । ਰਤਨ ਖੁਸ਼ ਹੰਦਾ ਬੋਲਿਆ । ”

“ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੀ । ਪਰ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਵਿਹਲ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ.....?”

“ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਅਲੱਗ ਕੰਮ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਇਕੱਲੇ ਬੰਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨਾ ਕਾਫੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੰਦਾ ਹੈ । ”

“ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ । ਸਾਡੀ ਮਾਰਕੀਟ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਹੁਣ ਉਹ ਛੱਡ ਗਿਆ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਫਰਕ ਤਾਂ ਪੈਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ । ”

“ਚੱਲੋ ਉਸਦਾ ਦਿੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ । ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਾਰੋਬਾਰ

ਬੰਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਰਤਨ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ । ”

“ਠੀਕ ਹੈ ਰਤਨ ਭਾਅ ਮਰਜ਼ੀ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਚੱਲਣੀ । ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦਾ ਮੈਂ ਕੋਈ ਮਨਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚੱਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮਾੜਾ ਕੀਤਾ । ”

“ਅੱਜ ਕੱਲ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਭਰਾ ਜੀ ਹਸਾਏ ਦਾ ਨਾ ਨਹੀਂ ਹੰਦਾ, ਰੁਵਾਏ ਦਾ ਨਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਤਨ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਸਵੀਟੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦੀ ਬੋਲੀ । ਇਨ੍ਹੋਂ ਨੂੰ ਰਤਨ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਦੀਪਕ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਨਮਸਤੋ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਰਤਨ ਦੀ ਮਾਂ ਪਾਰਬਤੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦਿਨੇਸ਼ ਚੰਦ ਵੀ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਏ । ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਰਤਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਦਿਨੇਸ਼ ਚੰਦ ਫੌਜ ਵਿਚੋਂ ਰਿਟਾਇਰਡ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਰਤਨ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ, “ਭਾਅ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਏ ਹੋ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਂਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ । ਚਾਹ ਤਾਂ ਹੋ ਗਈ ਹੁਣ ਤਾਂ ਚੂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ । ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਘਰ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੈ.....। ”

“ਨਹੀਂ ਯਾਰ ਰਤਨ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਜਾਣ ਦੇ ਤੇਰੀ ਭਰਜਾਈ ਉਡੀਕ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ.....। ”

“ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿਸ਼ਨ ਭਾਅ ਅੱਜ ਤਾਂ ਛੁੱਟੀ ਹੈ । ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤਾ ਮੌਜ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਨਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਬੈਠਿਆਂ ਕਈ ਸਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ । ਫੌਜੀ ਕੰਨਟੀਨ ਵਿਚੋਂ ਵਧੀਆ ਵਿਸਕੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੇ.....। ”

“ਨਾ ਬੇਟਾ ਕਿਸ਼ਨ । ਸਾਡੇ ਘਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਏ ਹੋ । ਬੱਚਿਆ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਆਉਣਾ ਸੀ । ਘਰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰ ਦਿਉ ਫਿਕਰ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇਗਾ ਨਾਲੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਕਿਹੜਾ ਰੋਜ਼ ਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ”

“ਦਿਨੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਨੇ ਕਿਸ਼ਨ ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦੇ ਕਿਹਾ । ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਘਰ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਤਨ ਦੇ ਘਰ ਹਾਂ । ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਗਈ । ਹੋਰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਸਮਾਨ ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਲੈ ਆਇਆ । ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਦੌਰ ਚੱਲਣ ਲੱਗਿਆ । ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮਿੱਠੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਘਰੇਲੂ, ਕਾਰੋਬਾਰੀ । ਸਭ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ । ”

“ਰਤਨ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ । ਹਾਂ ਮਿਹਨਤ ਕਾਫੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ । ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਹਰ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਡੀਲਿੰਗ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੇ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਭੱਜ ਨੱਠ ਕਰਕੇ ਹਾਲੋਂ ਬੇਹਾਲ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ.....। ”

“ਰਤਨ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪੈਗ ਚੁੱਕਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਚਿਕਨ ਦੀ ਪਲੇਟ ਕਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ, “ਭਾਅ ਜੀ ਮਾਰਕੀਟ ਕਰਨੀ ਫਿਰ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ । ਬਾਹਰ ਵੀ ਜਾਣਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਔਖਾ ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਬੰਦਾ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿਨ ਕਦ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਰਾਤ ਕਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ । ਪਰ ਇਕ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣ ਕੇ ਰਿਹ ਗਿਆ ਹਾਂ.....। ”

“ਰਤਨ ਕੋਈ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਬੰਦਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਸੌਖੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਦੂਸਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੋਰ ਵੱਧ ਜਾਵੇਗਾ । ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੇਰੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਪੈਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ।”

“ਕਿਸ਼ਨ ਭਾਅ ਜੀ ਮੈਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਜੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਲੈਦਾ ਸਾਂ ਉਹ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ । ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਐਡਵਾਂਸ ਲੈਣਾ ਹੈ.....।”

“ਰਤਨ ਕਿਉਂ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਫੈਕਟਰੀ ਨਾਲੋਂ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਦੀ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ.....?”

“ਕਿਸ਼ਨ ਭਾਅ ਮੈਂ ਮਜ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ.....।”

“ਰਤਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਉਮੀਦ ਕਿ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡਣਗੇ.....।”

“ਇਹ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੇਰੀ ਹੈ, ਪੱਕਾ ਮੰਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਮੈਂ.....।”

“ਅਗਰ ਰਤਨ ਤੂੰ ਆ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੌਜਾਂ ਬਣ ਜਾਣ । ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਮਗਰ ਦਾ ਮੈਨੂੰ.....।’

“ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਕਿਸ਼ਨ ਭਾਅ । ਇਹ ਕੋਈ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਕੀਤਾ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਇੰਨੀ ਸ਼ਰਾਬ ਭਲਾ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ । ਉੱਥੇ ਬੱਸ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕੋ ਤੰਗੀ ਅਰਾਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਗੱਲਬਾਤ ਹੋ ਗਈ ਰਤਨ ਸੱਚ-ਮੁਚ ਹੀ ਕਿਸ਼ਨ ਕੋਲ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਰਤਨ ਨੇ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਭੱਜ ਦੌੜ ਸਾਂਭ ਲਈ । ਹੁਣ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਫਿਕਰ ਘੱਟ ਗਿਆ । ਕੰਮ ਦਾ ਸੀਜ਼ਨ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ । ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੱਧਾ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਮਾਲ ਲੈ ਆਉਂਦਾ । ਉਧਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਮਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ । ਰਤਨ ਦੀ ਸੈਟਿੰਗ ਹੋ ਗਈ । ਫਿਰ ਆਚਾਨਕ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜੀਜੇ ਨੂੰ ਹਾਟ ਅਟੈਕ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਜੀਜੇ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ । ਬੱਚੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਸਨ । ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੱਲ ਗਿਆ । ਵਿਕਾਸ ਤਾਂ ਜੀਜੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਇਕ ਦਮ ਸਾਥ ਛੁੱਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਝੱਟਕਾ ਤਾਂ ਲੱਗਿਆ । ਪਰ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਸਭ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਲਿਆ । ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਜੀਜੇ ਨੇ ਕਮਾਈ ਵੀ ਬੜੀ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ । ਭੈਣ ਸਿਆਣੀ ਨਿਕਲੀ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਂਭ ਗਈ । ਇਸ ਦਾ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਹਿਰਖ ਲੱਗਾ । ਵਿਕਾਸ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਪੋੜੀਆਂ ਚੜਦਾ ਗਿਆ । ਉਸਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਉਸਦਾ ਉਮੀਦ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ । ਅੱਜ ਹੋਰ ਕੱਲ ਹੋਰ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਗਿਆ । ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਰਕਿਟਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਰਕਿਟਾਂ ਖ੍ਰੀਦ ਲਈਆਂ । ਉਸਦੇ ਦੋ ਮੰਡੇ ਅਤੇ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ।”

ਕਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਰਤਨ ਅਕਸਰ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ । ਰਤਨ ਹੁਣ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਰਾਤ-ਰਾਤ ਤੱਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਕਦੀ-ਕਦੀ ਰਤਨ ਛੱਟੀ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਪਹਿਲੇ-ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਰਤਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਸੀ । ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਰਤਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਵੀ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ । ਹੁਣ ਰਤਨ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਧਾਰ ਪੈਸੇ ਵੀ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ

। ਜਦ ਉਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਮੰਗਦੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਆਪੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿੰਦਾ । ਪਰ ਹੁਣ ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਇਕ ਵਾਰ ਮਾਲ ਦੇਣਾ ਸੀ । ਰਤਨ ਉਸ ਦਿਨ ਨਾ ਆਇਆ । ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮਾਲ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਈ । ਪਾਰਟੀ ਮਾਲ ਲੈਣ ਤੋਂ ਅੱਗੋਂ ਸਾਫ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਸਭ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰਤਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ । ਜਦ ਰਤਨ ਕੰਮ ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਚੜਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਰਤਨ ਅੱਜ ਫੇਰ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਰਤਨ ਭਾਅ ਅੱਜ ਕੰਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਤੇ ਕੱਲ ਕੰਮ ਤੇ ਆਵੀਂ.....।”

“ਭਾਅ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਜ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ । ਛੁੱਟੀ ਕਿਉ ਕਰਾਂ ਅੱਜ.....।”

“ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੱਲ ਕੰਮ ਤੇ ਆਵੀਂ । ਰਤਨ ਕੰਮ ਤੇ ਨਾ ਲੱਗਿਆ । ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦ ਰਤਨ ਕੰਮ ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਰਤਨ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਬੁਲਾਇਆ ।”

“ਰਤਨ ਇਹ ਗੱਲ ਕੀ ਹੋਈ । ਭਲਾ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦਾਰ ਹੋ । ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲੇਗਾ । ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੁਹਾਡੀ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਛੁੱਟੀ ਕਰਕੇ ਘਰ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹੋ । ਅਗਰ ਸਿਆਣਾ ਬਿਆਣਾ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਬੰਦਾ ਹੀ ਇਵੇਂ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਬੰਦੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋਣਗੇ।”

“ਭਾਅ ਜੀ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ.....।”

“ਰਤਨ ਭਾਅ ਇਹ ਗਲਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਬੰਦੇ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬੰਦੇ ਵਾਧੂ ਹਨ । ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ.....।”

“ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਭਾਅ ਜੀ.....।”

“ਦੋਲਤ ਰਾਮ ਐਂਡ ਸੰਨਜ਼ ਨੂੰ ਮਾਲ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕਾਫੀ ਪੇਮਟ ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਲ ਲੈਣ ਤੋਂ ਸਾਫ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਕ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਗਈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਰਕਮ ਵੀ ਗਈ ।”

“ਇਹ ਤਾਂ ਬੜਾ ਮਾੜਾ ਹੋਇਆ.....।”

“ਤੁਸੀਂ ਦਿਨੋਂ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹੋ । ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ ਹੰਦੀ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਕਸਰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਬੰਦੇ ਹੋ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਗਾਹਕ ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਹ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਸੋਚੇਗਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਸ਼ਰਾਬ ਚੱਲਦੀ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਸਵਾਹ ਕਰਨਾ.....।”

“ਹੁਣ ਰਤਨ ਨਾ ਬੋਲਿਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਮੁੜ ਬੋਲਿਆ, “ਦੇਖ ਰਤਨ ਭਾਅ ਸਾਡਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਦਿਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਪੀਆ ਕਰੋ । ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਉਧਾਰ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਫੜਨੇ । ਜਦ ਅਗਲੇ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੰਦੀ ਹੈ ।”

“ਭਾਅ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਪੈਸੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ।”

“ਰਤਨ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ । ਕਦ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਐਡਵਾਂਸ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਵੱਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ-ਆਪ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰੋ ਨਹੀਂ

ਤਾਂ ਕੱਲ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਐਵੀਂ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਫਿਕ ਪਵੇਗਾ । ”

“ਠੀਕ ਹੈ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ । ਸਮਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚਾਲਾਂ-ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ । ਰਤਨ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਗਾੜ ਹੰਦਾ ਗਿਆ । ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਬੁਰੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਕਾਰਨ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬਹਾਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਝੂਠ । ਰਤਨ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵੀ ਖੂਬ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਰਤਨ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਵੀ ਰਤਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਰਤਨ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਚੱਲਾ ਗਿਆ । ਰਤਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੰਦਾ ਸੈੱਟ ਹੋ ਗਿਆ । ”

“ਸਮਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ । ਕੁੜੀ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਤੱਕ ਪੜਾਈ ਕੀਤੀ । ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਲੱਭ ਗਿਆ । ਕੁੜੀ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਮੰਗੀ ਰਹੀ । ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੜਕੇ ਵਾਲੇ ਕਾਫੀ ਲੈਂਡ-ਲਾਡ ਬੰਦੇ ਹਨ । ਬਾਈ-ਏਅਰ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਵਪਾਰ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ । ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੋਵਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਖੂਬ ਆਣਾ-ਜਾਣਾ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ । ਵਿਆਹ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਪੈਸਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਹਿਣ ਲੱਗਾ । ਖੁੱਲਾ ਖਰਚਾ, ਖਰਚੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ । ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਵਿਆਹ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਉਂਦਾ ਗਿਆ । ਤਿਵੇਂ-ਤਿਵੇਂ ਪੈਸੇ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਗਏ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਭੂਤ ਸਵਾਰ ਸੀ । ਅੰਤ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਨਿਸਚਿਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਸੋਨਾ, ਕੱਪੜੇ, ਮੋਟਰ ਸਾਇਕਲ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ, ਜ਼ਮਾਨੇ ਭਰਦਾ ਖਾਣੇ ਦਾ ਸਮਾਨ । ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਬਰਾਤ ਸੱਦੀ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਨਾਹ ਵੱਧ ਬਰਾਤ ਆਈ । ਡੋਲੀ ਤੁਰੀ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਸਭ ਮਨ ਗਏ ਕਿ ਆਪਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਕੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਰਾਦਰੀ ਨੇ ਵੀ ਬਰਾਤ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਗਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਸਿਆਣੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਰਹਾ ਪਿਆ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਵਾਹ ਪਿਆ ਜਾਣੇ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਰੇਤ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਾਹ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੁੜਮ ਮਾਰਕੀਟ ਦੇ ਕਾਫੀ ਕਰਜ਼ਾਈ ਸਨ । ਮਕਾਨ ਵੀ ਗਹਿਣੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਜਦ ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ । ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਖੂਹ ਵਿਚ ਧੱਕਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ । ਇੱਡਾ ਵੱਡਾ ਧੋਖਾ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਦੁਨੀਆਂ ਹੀ ਉਜੜ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਕਿਸ਼ਨ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆ ਨਾਲ ਖੂਬ ਗਰਮ ਹੋਇਆ । ਪਰ ਕੁੱਝ ਹੋ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਜਵਾਈ ਵੀ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੀ ਸੀ ਗੁਜਾਰੇ ਲਾਇਕ ।

ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਸਭ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ । ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਭ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ । ਪੈਸੇ ਧੇਲੇ ਨਾਲ ਜਵਾਈ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ । ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਮਦਦ ਮਿਲੀ ਪਰ ਅਖੀਰ ਕਦ ਤੱਕ । ਇਹ ਸਭ ਪੈਸਾ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵੀ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਇਸੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕੀਤਾ । ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਕੰਮ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਪਿਆ । ”

“ਵਿਨੋਦ ਇਕ ਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਟਰੈਡਰ ਹੈ । ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਕਾਫੀ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਹੈ । ਹਰ ਕੋਈ ਉਸ ਉੱਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ । ਸਾਰੀ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਕਾਫੀ ਪੈਸਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਐਸ. ਟੀ. ਡੀ ਦੀ

ਦੁਕਾਨ ਵੀ ਹੈ । ਵੱਡੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੈ । ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗਰੁੱਪ ਚੱਲਦੇ ਹਨ । ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਵਿਨੋਦ ਕੋਲ । ਵਿਨੋਦ ਦੀ ਕਾਫੀ ਜ਼ਾਇਦਾਦ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਵੀ ਵਿਨੋਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਦਿੱਤੀ । ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲੜਾ ਤੇ ਦਿੱਲ ਦਾ ਸਾਫ਼ । ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਜੁਬਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਦੋਸਤ । ਜਿਸਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਛੱਡਦਾ ਨਹੀਂ । ਉਸਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਉਸ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਖੁਸ਼ ਸਨ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਦਾ । ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਪਿਉ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ । ਕਿਸ਼ਨ ਵੀ ਵਿਨੋਦ ਦੇ ਕਾਫੀ ਨੇੜੇ ਸੀ । ਕਾਫੀ ਮਾਲ ਵਿਨੋਦ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ । ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਪੈਮਟ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਹੁੰਦਾ । ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਫੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਸੀ ।”

“ਚਾਹੇ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਸੀ । ਪਰ ਕੁੜਮਾਂ ਦਾ ਕਿਸ਼ਨ ਘਰ ਕਾਫੀ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਲਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਕਦੀ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ । ਸਭ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਹੁੰਦੀ । ਜਵਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਪੜਾ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ । ਕਿਸ਼ਨ ਸੋਚਦਾ ਜੋ ਵੀ ਹੈ ਮੇਰੀ ਕੁੜੀ ਸੁੱਖੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕੀਤਾ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਲ ਦੀ ਮੰਗ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਵੱਧ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਹੁਣ ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਮਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਵੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸ਼ਨ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਗਿਆ । ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਯਾਤਰਾ ਤਾਂ ਬੜੇ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ ਖੂਬ ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਕੀਤੀ । ਰੱਬ ਦੀ ਕਰਨੀ ਆਉਂਦੇ-ਆਉਂਦੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਡੀ ਦਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋ ਗਿਆ । ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੱਟਾਂ ਲਗੀਆਂ । ਮੌਕੇ ਤੇ ਡਰਾਇਵਰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਪਸਲੀਆਂ ਸਭ ਤੇ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ । ਮੁੰਡੇ ਤਾਂ ਬਚ ਗਏ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਵੀ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ । ਪਰ ਠੀਕ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਪਰ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਾਫੀ ਖਰਾਬ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਦਿਨਾਂ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ । ਰਤਨ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਫੋਰਮੈਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ । ਜਿਹੜੇ ਕਾਰੀਗਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਉਹ ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਨ । ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਵੀ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੂੰ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਰੱਖਿਆ । ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨਾ ਰੱਖਿਆ । ਇਹ ਖੁੱਲ ਦਿਲੀ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਆਈ । ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਸਮਝਿਆ । ਕਾਰੀਗਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ । ਚਾਹੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪਿਉ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ । ਫੈਕਟਰੀ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲਦੀ ਗਈ । ਪਰ ਕਿਸ਼ਨ ਤੇ ਕਾਫੀ ਪੈਸਾ ਲੱਗਿਆ । ਪੂਰਾ ਸਾਲ ਕਿਸ਼ਨ ਮੰਜੇ ਤੇ ਹੀ ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਰਿਹਾ । ਕਿਸ਼ਨ ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ ਹੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਾ । ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਕਿਸ਼ਨ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਬਿੱਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਕਾਫੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਮਾਰਕੀਟ ਦਾ ਵੀ ਕਾਫੀ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਹੋ ਗਿਆ । ਖ਼ੀਚੇ ਪਲਾਟ ਵੀ ਵਿੱਕ ਗਏ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿੱਤ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਆਦਤ ਘੱਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵੱਧ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਜਦ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਖੂਬ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਹੁੰਦੀ । ਬੈਂਕ-ਬੈਲੰਸ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਬੈਂਕ-ਬੈਲੰਸ ਵੀ ਨਿਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਘੱਟ

ਗਏ । ਕਿਸ਼ਨ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕੁੱਝ ਕਾਰੀਗਰ ਭੱਜ ਗਏ । ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਵਿਆਜ਼ ਦੇ ਪੈਸੇ ਫੜ ਲਏ । ਕੰਮ ਦਾ ਸੀਜਨ ਲੱਗਿਆ ਕਾਫੀ ਪੈਸਾ ਆਇਆ ਪਿੱਛੇ ਧੋਣੇ ਧੋਤੇ ਗਏ । ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਘੱਟ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਖਰਚੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਸਨ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੂਸਰੇ ਫੈਕਟਰੀ ਵਾਲਿਆ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਮੰਗਦਾ । ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦਾ ਘੱਟ ਹੋਣ ਦਾ ।”

“ਮਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਸ਼ਨ ਆਕੜ ਨਾਲ ਦਿੰਦਾ । ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਗੰਗਾ ਟਰੈਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਜੇਤਲੀ ਮਾਲ ਲੈਂਦਾ ਸੀ । ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਡੀਲਰਸ਼ੀਪ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਕਵੈਰੀ ਟਰੈਡਿੰਗ ਕੰਮ ਉਹ ਵੀ ਕਿਸ਼ਨ ਕੋਲੋਂ ਮਾਲ ਲੈਂਦੀ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਪਹਿਲੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦਿਨ ਰਾਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਤੇਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ?”

“ਭਾਅ ਜੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦਾ ਨਾ ਪੁੱਛੋ । ਇਸ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਾ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਚਲਉਣੀ ਵੀ ਔਖੀ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ.....।”

“ਕਿਸ਼ੋਰ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਬਿਜਨੈਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਚੱਲ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਤੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰੇ ਇਹ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਾਂਭ ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰ । ਬੰਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਵਫਾਦਾਰ ਹਨ । ਤੈਨੂੰ ਕੰਮ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।” “ਅੱਛਾ ਭਾਪਾ ਜੀ ! ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਸਨ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਚਲਾਕ ਅਤੇ ਕਮੀਨੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੰਦ ਹੈ । ਕੰਮ ਕੱਢਣ ਲਈ ਤਾਂ ਉਹ ਗਏ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਉ ਬਣ ਲਵੇ । ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਵੜ ਗਿਆ । ਮਿਹਨਤੀ ਰੱਜ ਕੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ । ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਲਾਕ ਤੇ ਕਮੀਨਾ ਬੰਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਮੌਜ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਹੁਣ ਕਾਫੀ ਤੰਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ । ਉੱਧਰ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਦ ਕਦੀ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਆਉਂਦਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਵਫਾਦਾਰ ਬੰਦੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਫਿਰ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਦੇ ਹੌਸਲਾ ਦੇਣ ਤੇ ਖੁੱਲ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ । ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਪੈਸਾ ਸਾਂਭ ਗਿਆ ਹੈ । ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੇਰਾ-ਫੇਰੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲੱਗਿਆ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਇਸ ਦੇ ਭੱਲੇ ਲਈ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਂਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਇਹ ਤਾਂ ਬਾਂਹ ਹੀ ਨਿਗਲ ਗਿਆ । ਚਲੋ ਭਰਾ ਹੈ ਸੈੱਟ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਕ ਦਿਨ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਭਾਅ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਰੱਬ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਹੁਤ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਭਗਵਾਨ ਕਰੇ ਤੁਸੀਂ ਦਿਨ ਦੁਗਣੀ ਰਾਤ ਚੋਗੁਣੀ ਉੱਨਤੀ ਕਰੋ । ਇਹ ਦੁਕਾਨ ਤੁਸੀਂ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ਦਿਉ । ਕਾਗਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਲੱਗਣਗੇ ਮੈਂ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਪੈਸੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭੜਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਕਿਸ਼ੋਰ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਮੁਰਖ ਸਮਝ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਤੇਰੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ । ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਤੇਰਾ ਅਸੀਂ ਭਲਾ

ਕੀਤਾ ਤੂੰ ਸਾਡੀਆ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵੱਢ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਤੂੰ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੇਰਾ-ਫੇਰੀ ਕਰੇਂਗਾ । ਦੀਮਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਦੁਕਾਨ ਚੱਟ ਗਿਆ ਹੈ ਤੂੰ । ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਹੜੱਪ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਹੀ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਦੁਕਾਨ ਖ਼ੀਦ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੂੰ । ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਹੁਕਾਰੀ ਦੇ ਸੱਦਕੇ ਜਾਈਏ !” ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਗਏ ਸਾਂ । ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਬੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਤੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਮੈਂ ਫਿਰ ਸੋਚਿਆ ਚੱਲੋ ਭਰਾ ਹੈ ਪੈਸੇ ਖਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ । ਤੂੰ ਜਿਹੜੇ ਦਰਖੱਤ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦਾ ਪਿਆ ਹੈ । ਪੁੱਤ ਤੈਨੂੰ ਦੁਕਾਨ ਬਿੱਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ । ਹੁਣ ਇਹ ਦੁਕਾਨ ਸਾਡੇ ਬੰਦੇ ਚਲਾਉਣਗੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਮਾਲਕ ਹੋਣਗੇ । ਤੂੰ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾ ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਨਾਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁੰਨ ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ.....।”

“ਭਰਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਅਕੜ ਲੱਗਾ ਬਤਮੀਜੀ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ....।”

“ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਚਮਚਿਆ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਇੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚੱਲਾਇਆ । ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹੋ । ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਤਾਂ ਨਾ ਰੱਖੋ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਵਾਂਗਾ.....।”

“ਮਿਹਨਤ ਨਹੀਂ ਬੇਈਮਾਨੀ ਕਿਹ ਸਾਡੀ ਦੁਕਾਨ ਖਾਲੀ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬੈਂਕਾਂ ਭਰ ਲਇਆਂ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਪੈਸਿਆ ਦੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਕ ਕੀ ਦੋ ਦੁਕਾਨਾਂ ਖ਼ੀਦ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਹੈ ਭੁੱਖਾ ਮਰਦਾ ਪਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਤੈਨੂੰ ਬਾਂਹ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਬਾਂਹ ਹੀ ਨਿਗਲ ਗਿਆ । ਤੈਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਭਰਾ ਕਰਕੇ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇੰਨੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਅਗਰ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉਹ ਹਸ਼ਰ ਕਰਦੇ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੰਦਾ ਹੇਠਾਂ ਜੁਬਾਨ ਦਬ ਕੇ ਸੋਚਦੀ । ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਮਰ ਜਾਂਦੀ । ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬੰਦੇ ਲੱਖ ਦਰਜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ । ਤੂੰ ਤਾਂ ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ । ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਲੀ ਵਿਚ ਖਾਦਾ ਉਸੇ ਵਿਚ ਛੇਕ ਕੀਤਾ.....।”

ਕਿਸ਼ੋਰ ਜੇਤਲੀ ਨੇ ਭਰਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਦੁਕਾਨ ਲਈ । ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਤਾਂ ਖੁਦ ਗੁਜਰਾਤ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ । ਇਕ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੁਕਾਨ ਨੂੰ ਦੀਮਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਟ ਗਿਆ ਸੀ । ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਦੇ ਬੰਦੇ ਮਿਹਨਤੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਨ । ਪਰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਆਦਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ । ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਆਦਤ ਉਸਦੇ ਬੰਦੇ ਛੱਡ ਤਾਂ ਸਕਦੇ ਨਹੀਂ । ਇਕ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਦੂਸਰਾ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੁਕਾਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸੀ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਸਮਾਨ ਦੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਤੇ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਦੀ ਫਰਮ ਦਾ ਨਾਂ ਗੰਗਾ ਟਰੇਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫਾਰਮ ਦਾ ਨਾਂ ਨਿਊ ਗੰਗਾ ਟਰੇਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਰੱਖਿਆ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ।”

“ਕਿਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਪੂਰੇ ਸੀਜਨ ਮਾਲ ਚੁੱਕਦੇ ਹਾਂ ।

ਪੇਮੈਂਟ ਵੀ ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਐਡਵਾਂਸ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੀ ਬਚੇਗੀ ਉਹ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।”

“ਗੱਲ ਕਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਹੋਈ ਜਦ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਕੀਤਾ । ਜਿਸ ਰੇਟ ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਮਾਲ ਮੰਗਦਾ । ਉਹ ਰੇਟ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਘਰ ਵਾਰਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੂੰ ਰੇਟ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ।”

“ਨਈ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੇਮੈਂਟ ਐਨੀ ਐਡਵਾਂਸ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਉਹ ਵੀ ਇਕੱਠੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰੋ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਮਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰੋ । ਸਾਡੇ ਆਰਡਰ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰੋ ਤੇ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਆਰਡਰ ਲਵੋ.....।”

“ਬਾਉ ਜੀ ਮਾਲ ਦੇ ਰੇਟ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਗਏ । ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ । ਰੇਟ ਤਾਂ ਵਧਾਉਣੇ ਹੀ ਪੈਣਗੇ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ । ਸਕੂਟਰ ਨੂੰ ਕਿੱਕ ਮਾਰੀ ਤੇ ਚੱਲਾ ਗਿਆ । ਹਫਤੇ ਬਾਅਦ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਘਰ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਆ ਗਿਆ ।”

“ਭਾਅ ਕੀ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ.....?”

“ਕਾਹਦੀ ਸਲਾਹ ਬਾਉ ਜੀ.....।”

“ਮਾਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ.....।”

“ਬਾਉ ਜੀ ਮੈਂ ਕਦ ਕਹਿੰਦਾ ਮਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ । ਮੁਸ਼ਕਲ ਤਾਂ ਇਹ ਰੇਟ ਵਾਰਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ । ਰੇਟ ਵਧਾਉ ਤਾਂ ਗੱਲ ਬਣੇਗੀ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਸ਼ਨ ਕੋਲੋਂ ਰੇਟ ਲਿਸਟ ਫੜੀ ਤੇ ਰੇਟ ਲਿਸਟ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਕੇ ਲੀਸਟ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ । ਦੇਖੋ ਰੇਟ ਠੀਕ ਹੈ ਨਾ.....।”

“ਰੇਟ ਲਿਸਟ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਰੋਣਕ ਆ ਗਈ । ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖਦਾ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬੋਲਿਆ । ਭਾਅ ਜੀ ਐਵੇ ਨਾ ਡਰਿਆ ਕਰੋ । ਹੁਣ ਮਾਲ ਜਲਦੀ-ਜਲਦੀ ਤਿਆਰ ਕਰੋ । ਢਿੱਲ ਮੱਠ ਨਾ ਵਿਖਾਉ.....।”

“ਬਾਉ ਜੀ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ । ਬੱਸ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਮਾਲ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ । ਰੇਟ ਤਾਂ ਹਾਲੀ ਘੱਟ ਹੈ ਚੱਲੋ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ.....।”

“ਛੱਡੋ ਭਰਾ ਜੀ ਐਵੇਂ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ । ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਘੱਟ ਰੇਟ ਤੇ ਮਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ ਕਿੰਨਾ ਚੱਲਦਾ ਪਿਆ ਹੈ । ਹਾਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ । ਗੰਗਾ ਟੈਰਿਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਮਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ । ਚਾਹੇ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਮਾਲ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣਾ । ਮੈਂ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਮਾਲ ਭੇਜਾ ਇਹ ਮੇਰੀ ਸਿਰ ਦਰਦੀ ।”

“ ਠੀਕ ਹੈ ਬਾਉ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਲੈਣ ਦੀ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮਾਲ ਬਣਾਉਣਾ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਣਾ । ਸਾਨੂੰ ਗੰਗਾ ਟੈਰਿਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਮਾਲ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ । ਫਿਲਹਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਆਰਡਰ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ.....।”

ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਨਿਊ ਗੰਗਾ ਟੈਰਿਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਐਡਵਾਂਸ ਦੀ ਕਾਫੀ ਰਕਮ ਦਾ ਮਾਲ ਖ਼ੀਦਿਆ ਗਿਆ । ਬਾਕੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ । ਉਧਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਗੰਗਾ ਟੈਰਿਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਆਪਣੇ ਜੰਮੇਵਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਗਿਆ । ਰਾਮ-ਰਾਮ ਬੁਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ।

“ਕਿਸ਼ਨ ਬਾਊ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਏ ਹੋ । ਨਹੀਂ ਬਾਊ ਜੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਗੁਜਰਾਤ ਚੱਲ ਗਏ ਹੋ । ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਬੰਧ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇ ਹਾਂ । ਕਈ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਭੁੱਲਣ ਦਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੰਦਾ.....।”

“ਕਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਜੀ ਅਗਰ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਬੰਦਾ ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਤਾਂ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਹੀ ਹੈ । ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਾਲ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਆਹ ਲਵੋ ਰੇਟ ਲਿਸਟ ਨਿਊ ਗੰਗਾ ਟਰੈਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਵੱਧ ਰੇਟ ਹੈ । ਪੇਮੰਟ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਐਡਵਾਂਸ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ.....।”

“ਇਹ ਸਭ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਦਿਲ ਬੇਈਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਹਾਂ ਆਰਡਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਲ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੀ । ਐਡਵਾਂਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪੈਂਦੀ ਪਰ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ.....।”

“ਪੈਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਪੈਸੇ ਹੁਣ ਵੀ ਦੇਣੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਣੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ । ਉਹ ਮੈਂ ਗੁਜਰਾਤ ਜਾ ਕੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵਾਂਗਾ.....।”

“ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਦੀ ਐਡਵਾਂਸ ਦੀ ਰਕਮ ਨਾਲ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਦਾ ਆਰਡਰ ਭੁਗਤਣ ਲੱਗਾ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਮਾਲ ਰੁਕ ਗਿਆ । ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਕੋਲ ਜਦ ਕਿਸ਼ਨ ਆਉਂਦਾ । ਉਹ ਮੀਟ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਖੂਬ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੂੰ ਕਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ।”

“ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਦੀ ਪੇਮੰਟ ਕਾਫੀ ਚੰਗੀ ਰਹੀ । ਫਿਰ ਉਹ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਅੱਜ-ਕੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਮਾਲ ਤਾਂ ਰੁਕਿਆ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ । ਚਾਹੇ ਜੋ ਵੀ ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਮਾਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਜੇਤਲੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਭਾਅ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਗੰਗਾ ਟਰੈਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਮਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ । ਤੁਸੀਂ ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਮਾਲ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਸੇ ਨੂੰ ਨਿਊ ਗੰਗਾ ਟਰੈਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਮਾਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਖੂਬ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ.....।”

“ਬਾਊ ਜੀ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਜੀ ਖੁਦ ਆਏ ਸੀ । ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਮਾਲ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।”

“ਭਾਅ ਜੀ ਚਾਹੇ ਜੋ ਵੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ । ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗਲਤ ਹੈ । ਪੇਮੰਟ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੀ ਐਡਵਾਂਸ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਾਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਮਤਲੱਬ ਨਹੀਂ । ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਕੀਤੀ ਹੈ.....।”

“ਕਿਹੜੀ ਬਾਊ ਜੀ ?”

“ਜਿਹੜਾ ਮਾਰਕਾ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ । ਉਹ ਹੀ ਮਾਰਕਾ ਤੁਸੀਂ ਗੰਗਾ ਟਰੈਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ.....।”

“ਠੀਕ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਲਾ ਮਾਰਕਾ ਗੰਗਾ ਟਰੈਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਬਾਊ ਜੀ.....।”

“ਕਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤਦ ਹੋਵੇਗੀ । ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਆਰਡਰ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਭੁਗਤਾਉਗੇ । ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਆਰਡਰ ਵਿਚੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਦਾ ਆਰਡਰ ਭੁਗਤਾ ਰਹੇ ਹੋ । ਇਹ ਲਉ ਸਾਡੇ ਮਾਅਰਕੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਸਾਡੇ ਮਾਲ ਤੇ ਹੀ ਲਗਾਉਣੇ ਹਨ । ਚੰਗਾ ਜੀ, ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਚੱਲਾ ਗਿਆ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਰੇਟ ਚਾਹੇ ਮੰਗਤ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਘੱਟ ਸੀ । ਫਿਰ ਵੀ ਪੈਸੇ ਐਡਵਾਂਸ ਸੀ । ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਕੋਲੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਿਸ਼ਨ ਘਾਟਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪੇਮੰਟ ਲੇਟ ਅਤੇ ਤੋੜ-ਤੋੜ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣੀ । ਰੋਜ਼ ਲੇਟ-ਲੇਟ ਘਰ ਜਾਣਾ । ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਪਰ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵੱਧ ਰੇਟ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਕਾਫੀ ਚੁਸਤ ਤੇ ਚਲਾਕ । ਬਿਜਨਸ ਚਾਹੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਸਾਰੇ ਬਿਜਨਸ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਿਸਾਬ ਦਿੰਦਾ । ਬਿਜਨਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ।”

“ਜੀ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਫਿਰ ਅੱਜ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕੌਣ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੇਮੰਟ ਅਡਵਾਂਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਬੰਦੇ ਹੋ । ਲੋਕ ਤਾਂ ਮਾਲ ਮਿਲਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੇਮੰਟ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । ਤੁਸੀਂ ਪੇਮੰਟ ਅਡਵਾਂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਤੁਹਾਡੀ ਪੇਮੰਟ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਮਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਲਾਕ ਬੰਦਾ ਹੈ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਮੂਰਖ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ..... ।”

“ਵੰਦਨਾ ਤੂੰ ਸਮਝਦੀ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮੂਰਖ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਨਾ ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਕਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਚੁਸਤ ਚਲਾਕ ਹੈ । ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਐਡਵਾਂਸ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਪਰ ਉਸਦੇ ਵੀ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ । ਇਕ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਡੈਕਸ਼ਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ । ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਕਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਮਾਲ ਦਾ ਮਾਅਰਕਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਇਸਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਮਾਲ ਖ਼ੀਦ ਦੇ ਹਨ । ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧੀਆ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਮਾਲ ਦੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਆਰਡਰ ਤਾਂ ਹੀ ਕਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਉਪਰੋਂ ਕੰਮ ਦਾ ਸੀਜਨ ਹੈ । ਜਿਸ ਰੇਟ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਸਾਨੂੰ ਮਾਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਰੇਟ ਤੇ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਸਾਨੂੰ ਮਾਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ । ਵੰਦਨਾ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁੱਪ ਰਹੀ ਕੁੱਝ ਨਾ ਬੋਲੀ ।”

“ਉਪਰੋਂ ਸੀਜਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ । ਮਾਲ ਦੀ ਮੰਗ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਘੱਟਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਨਾ ਗੰਗਾ ਟਰੇਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਆਰਡਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿਊ ਗੰਗਾ ਟਰੇਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਆਡਰ ਮਿਲਿਆ । ਤਿੰਨ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਬਾਕੀ ਸੀਜਨ ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਬਤੀਤ ਹੋਇਆ । ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਕਿਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਹੱਥ ਤੰਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪੈਸੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ । ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ । ਇਹ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨਾ ਕਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਕੋਲ ਔਖਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਾਰੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਘਾਟੇ ਤੇ ਚੁੱਕੀਆਂ ਰਕਮ ਤਾਂ ਖਰਚੀ ਗਈ । ਕਿਸ਼ਨ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ ।”

“ਇਸ ਵਕਤ ਵਿਨੋਦ ਵੀ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਉਧਾਰ ਫਸ ਗਿਆ । ਉਸਦੀ ਖੁੱਲ ਦਿਲੀ ਹੀ ਉਸ ਲਈ ਮੁਸੀਬਤ ਬਣ ਗਈ ।

ਤਿੰਨ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਾਰਾ ਨੇ ਮੋਟੀ-ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਥੱਲੇ ਲਗਾ ਲਈ । ਵਿਨੋਦ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਘਾਟਾ ਪਿਆ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੋਲੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਚੁੱਕ ਤਾਂ ਲਈਆਂ । ਪੈਸਾ ਸਭ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰ ਲਿਆ । ਜਦ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਕਮੇਟੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਲੋਕੀ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗੇ । ਕਈ ਗਰੁੱਪ ਚਾਹੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ । ਭੁਗਤਾਨ ਤਾਂ ਵਿਨੋਦ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ । ਕਮੇਟੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਵੀ ਦੋ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵਰਤ ਲਈਆਂ ਸਨ । ਵਿਨੋਦ ਮਾਲ ਦੀ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਰਕਮ ਜਦ ਲੈਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਮਿਲਿਆ ਨਹੀਂ । ਵਿਨੋਦ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਸਹਿਨ-ਸ਼ੀਲਤਾ ਸੀ । ਜਦ ਕਦੀ ਪਹਿਲੇ ਵਿਨੋਦ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ । ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ । ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ । ਮਾਰਕੀਟ ਦੇ ਹਾਲਤ ਦੱਸਦਾ । ਕਿਸ਼ਨ ਤੇ ਵਿਨੋਦ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨੀਯਤ ਦੇਖ ਕੇ ਵਿਨੋਦ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਉਹ ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਕਲੋਸ਼ ਹੋਇਆ । ਵਿਨੋਦ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਰਕਮ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਵਿਨੋਦ ਨੂੰ । ਹੁਣ ਵਿਨੋਦ ਨੇ ਵੀ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਠਾਣ ਲਈ । ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ । ਪੂਰੀ ਰਕਮ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਵਿਨੋਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ । ਕਈ ਵਾਰ ਕਲੋਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿਨੋਦ ਦੇ ਚੱਕਰ ਬਿਲਕੁਲ ਘੱਟ ਗਏ ।”

ਹੁਣ ਕਿਸ਼ਨ ਆਪਣਾ ਮਾਲ ਘੱਟ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਲੇਬਰ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ । ਰੱਬ ਦੀ ਕਰਨੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਛੋਟਾ ਮੁੰਡਾ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਕਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ । ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਾਫੀ ਵੇਖਿਆ । ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਾਫੀ ਲੰਬਾ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ । ਪੈਸਾ ਇਕੱਠ ਕਰਕੇ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਲਾਉਣਾ ਕਾਫੀ ਔਖਾ ਕੰਮ ਸੀ । ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀ ਜਾਨ ਸੀ । ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸਮਝੋਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਹਾਲਤ ਅੱਗੇ ਕਿਸ਼ਨ ਬੇਬਸ ਅਤੇ ਹਤਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਕਿਸ਼ਨ ਵੀ ਕਾਫੀ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਈਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸਾ ਵਿਆਜ ਤੇ ਫੜ ਲਿਆ । ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਵਫਾਦਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਘੱਟ ਰਹੀ ਸੀ । ਉੱਪਰ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਮੁੰਡਾ ਪਿਉ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਚਾਚਾ ਅਤੇ ਫੁੱਫੜ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਕਾਫੀ ਸਾਲ ਲਗਾ ਕੇ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸਿਖਾਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ।”

“ਕਿਉਂ ਟੋਨੀ ਬੇਟਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ? ਇੰਨ੍ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਣ ਦੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਕੰਮ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਬੇਟਾ ਤੂੰ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ” ਵਿਨੋਦ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੰਦਾ ਬੋਲਿਆ ।

“ਟੋਨੀ ਬੇਟਾ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸ ਤੇਰੇ ਡੈਡੀ ਤੇਰਾ ਬਹੁਤ ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਸੈੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਤੇਰੇ ਡੈਡੀ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹਨ । ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਭ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ । ਸੁਨੀਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ ਤੇ ਟੋਨੀ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਭਰ ਆਇਆ ।”

“ਮੰਮੀ-ਡੈਡੀ ਜੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਨਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ..... ।”

“ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ.....।”

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਦਾ ਭੇਦ ਆ ਗਿਆ ਹੈ.....।”

“ਅੱਛਾ ਤੇ ਫਿਰ ਇਵੇਂ ਗੱਲ ਕਰ ਨਾ । ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਡਰਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ । ਚਾਹੇ ਕਿਸ਼ਨ ਪੈਸੇ ਵੱਲੋਂ ਕਾਫੀ ਔਖਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਵੀ ਟੋਨੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪੱਕਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਕਈਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਕਈਆਂ ਤੋਂ ਮਦਦ ਲਈ ਗਈ । ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਿਰ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੰਡੇ ਨੂੰ ਮਾਰਕੀਟ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ । ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਟੋਨੀ ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬੇ ਮਾਲ ਵੇਚਣ ਗਿਆ । ਮਹੀਨਾ ਕੁ ਲੱਗ ਗਿਆ ਮਾਰਕੀਟ ਕਰਦੇ ਨੂੰ । ਕੰਮ ਨਾ ਮਾਤਰ ਸੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਫੱਸ ਗਏ । ਮਾਲ ਲੇਟ ਹੋ ਗਿਆ ਘਾਟਾ ਪੈ ਗਿਆ । ਮਾਲ ਕੈਸ਼ ਲੈਣਾ ਪਿਆ । ਅੱਗੋਂ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਓਧਾਰ ਦੇਣਾ ਪਿਆ । ਮੁੰਡਾ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦੋ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਦਾ ਪਰ ਕਿਸਮਤ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਰਹੀ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਖੂਬ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਦੇ । ਕਿਸ਼ਨ ਤਾਂ ਲੇਬਰ ਤੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ । ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਘੱਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ । ਕਿਸ਼ਨ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੰਦਾ । ਪਰ ਖੁਦ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਹੁੰਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਬੁਢਾਪਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਘੇਰੀ ਖੜੀਆ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਮਜ਼ਬੂਰ ਤੇ ਬੇਬਸ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਤਲਾਕ

ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜੋੜੀਆਂ ਤਾਂ ਉਪਰੋਂ ਬਣ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਹੀਲੇ ਵਸੀਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤ ਤੇ ਮਰਦ ਦੇ ਸਬੰਧ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੰਯੋਗ ਜੋਰਾਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਆ ਜਾਣ ਸੰਯੋਗ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਕੁੱਦਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਸਬੰਧ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਟਾਕਰਾ ਨਿਸ਼ਚਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਸਦਾ ਲਈ ਵਿਛੜ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਕੌਣ ਗਲਤ? ਤਲਾਕ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਰਸਮ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਅਗਰ ਦਿੱਲ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਆ ਜਾਵੇ, ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਣ, ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਢੋਹਣ ਨਾਲੋਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਸੰਜੀਵ ਦੀ ਆਖਰੀ ਤਰੀਕ ਸੀ। ਆਖਰੀ ਦੀ ਤਾਰੀਕ ਕਾਹਦੀ ਸੀ, ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਖਰੀ ਤਰੀਕ ਸੀ। ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਸੰਜੀਵ ਨੂੰ ਇੱਕਠਿਆਂ ਆਵਾਜ਼ ਪਈ। ਜੱਜ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇਖਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, “ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕਠਿਆਂ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫੈਂਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ?” ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਤਲਾਕ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੱਜ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ “ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਲਿਆ ਹੈ, ਘਰ ਮੁੱੜ-ਮੁੱੜ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦੇ? ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਬੱਸ ਤਲਾਕ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਪਤੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ।” ਜੱਜ ਨੇ ਤਲਾਕ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਤੇ ਸਾਈਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਮੋਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਲਉ ਜੀ ਤਲਾਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਆਜ਼ਾਦ, ਦੋਵੇਂ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਨਹੀਂ।”

ਦੋਵੇਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ, ਰੋਸ਼ਨੀ ਆਪਣੇ ਪਿਉ, ਮਾਮੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਸੰਜੀਵ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਮਾਮੇ, ਭਰਾ ਅਤੇ ਮਾਸੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤਲਾਕ ਦੀ ਕਾਪੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਰੋਸ਼ਨੀ ਆਟੋ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਸੰਜੀਵ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਤਲਾਕ ਸਿਰਫ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਸੰਜੀਵ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇਸ ਤਲਾਕ ਨਾਲ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ।

ਤਲਾਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੜਤਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੇਵਲ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਰਹੀ। ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਪੇਕੇ। ਸੰਜੀਵ ਨੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸਮੇਤ ਘਰੋਂ ਪੈਰਾਂ ਕਾਹਦੇ ਕੱਢੇ, ਉਸ ਦਾ

ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਸਦਾ ਲਈ ਉੱਜੜ ਗਿਆ। ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਬੈਠੀ ਰਹੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। “ਰਮੇਸ਼ ਜੀ, ਸੰਜੀਵ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਬੈਠੀ ਹੈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ?”

ਵਕੀਲ ਦੋਸਤ ਰਮੇਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇਖੋ! ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬਹੁੱਤ ਸਾਰੇ ਕਨੂੰਨ ਲੜਕੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੁੱਝ ਉਲਟਾ-ਪੁਲਟਾ ਕੇਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਪੈਸਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੋ ਅਗਰ ਕੋਈ ਖਤਰਨਾਕ ਇਲਜ਼ਾਮ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। “ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਜੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਅੱਛਾ ਫਿਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?” ਰਮੇਸ਼ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ। ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਦੇਖੋ ਜੀ ਸਾਡੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜਾਂ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨਾਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਹੜਾ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਦਾ ਘਰ ਉੱਜਾੜੇਗਾ? ਘਰ ਵਸਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਹ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਕੀ ਕਸੂਰ? ਵੈਸੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਸਾਉਣ ਦੇ ਲੱਛਣ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। “ਤੇ ਫਿਰ ਠੀਕ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।” ਕੁੱਝ ਕਾਗਜ਼ ਭਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਘਰ ਸੰਮਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤਰੀਕ ਪਈ। ਸੰਜੀਵ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਤਰੀਕ ਭੁਗਤਣ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਣਗੇ। ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਸ-ਪਾਸ ਕੋਈ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੰਜੀਵ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦੋਸਤ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਬਹੁੱਤ ਤਜ਼ਰਬਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਜਸਪਾਲ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਸਾਥੀ ਮੈਡਮ ਨੀਲਮ ਜਿਸਨੇ ਕੌਂਸਲਰ ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲੜੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਤੀਸਰੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੀ ਸੰਜੀਵ ਦੀ ਮਦਦ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਹੱਥ ਰਿਹਾ। ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸੰਜੀਵ ਦਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਚਲਦਾ ਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ “ਸੰਜੀਵ ਦੱਸ ਤੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਕੀ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਲੈ ਆਈਏ? ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੇਰਾ ਤੇਰੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਬੈਠੀ ਹਾਂ, ਮੀਆਂ-ਬੀਵੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਾਫੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈਆਂ, ਜਦ ਸੱਭ

ਕੁੱਝ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ...? ਦੀਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲਉ, ਜੇ ਗੱਲ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਜੀਵ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਅਖਬਾਰ ਫੜੀ, ਸਕੂਟਰ ਦਾ ਸਟੈਂਡ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ, “ਆਹ ਵੇਖ! ਨੀਨਾ, ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਦੀ ਕਰਤੂਤ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਜੱਗ ਜਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਈ, ਉਸ ਦੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਮੁਹੱਲੇ ਦੀ ਖਬਰ, ਰੋਸ਼ਨੀ ਬਦਕਾਰੀ ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਦੀ ਫੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਜਨਾਨੀ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ...?”

“ਅੱਛਾ! ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕਿਦਾਂ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁੱਤ ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ... ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਸੰਜੀਵ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਸਨ। ਕੋਲ ਹੀ ਸੰਜੀਵ ਵੀ ਬੈਠਾ ਸੀ।। “ਤੂੰ ਵੀ ਵੇਖ ਲੈ ਆਪਣੀ ਜਨਾਨੀ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ, ਉਸਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਮੇਰੀ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਲਿਆ ਦਿਉ, ਵੇਖ ਲੈ ਆਪਣੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ..। ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਖਬਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਜੀਵ ਸੁੰਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਚਾਹੇ ਜੋ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਮਨ ਰਿਹਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਜਸਪਾਲ ਨਾਲ ਵੀ ਇਸ ਖਬਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। “ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇ ਉਹ ਸੱਚ ਹੋਵੇ, ਵੈਸੇ ਤੇਰੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਮੁਲਖ ਰਾਜ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਭੁਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਸਪਾਲ ਅਤੇ ਮੈਡਮ ਨੀਲਮ ਤੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗੇ, ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਮੁਕਾ ਲਵਾਂਗੇ।” ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਗਿਆ, ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕਠੀ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ “ਨਾਮ ਤਾਂ ਇਸ ਲੜਕੀ ਦਾ ਹੀ ਹੈ , ਪਰ ਉਹ ਕੁੜੀ ਹੋਰ ਨਿਕਲੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਤਾਂ ਧੰਦਾ ਹੀ ਜਿਸਮ ਫਰੋਸ਼ੀ ਦਾ ਸੀ..।” ਚਲੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਤਾਂ ਹੋ ਗਈ। ਇੱਕ ਬੋਝ ਤਾਂ ਦਿਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਜੀਵ ਦਾ ਡਰ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੁਰਿੰਦਰ, ਮੈਡਮ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਗਏ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

“ਦੇਖ ਸੰਜੀਵ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਰਗਾ ਹੈਂ, ਮੈਡਮ ਨੀਲਮ ਸੰਜੀਵ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਬੋਲੀ, ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੈ ਤੇਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮੇਲਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਕਿੰਨੇ ਹੌਂਸਲੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾਂ ਹੈਂ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਤੇਰੀ ਜਨਾਨੀ ਤਾਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਇੱਕ ਔਰਤ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਤੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਤੇਰਾਂ ਸਹੁਰਾ ਤਾਂ ਅੱਤ ਦਰਜੇ ਦਾ ਜ਼ਾਹਿਲ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਹੈ।”

“ਸੰਜੀਵ ਮੈਡਮ ਨੀਲਮ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਪਿੱਛੇ ਤੇਰੀ ਸੱਸ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਬੋਲਿਆ। ਸੰਜੀਵ ਭਰਾ, ਤੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜਨਾਨੀ ਕਾਫੀ ਚਾਲਾਕ ਹੈ। ਇਸ ਸੱਭ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦਾ ਹੀ ਦਿਮਾਗ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਬੱਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ...।

“ਚੱਲੋ ਠੀਕ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਿਆਣੇ ਹੋ। ਅਗਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਸਾਡੀ

ਤਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਿਕੰਮਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਜੋ ਹੋਵੇਗਾ, ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ..... ਸੰਜੀਵ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸੱਭ ਕਹਿ ਗਿਆ। ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਠੀਕ ਲੱਗੇ ਕਰੋ, ਅਗਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਆਣ ਜਾਣ ਦੀਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਜੀਵ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਰਾਹੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਭੇਜੇ। ਅਗਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਕਚਹਿਰੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੀ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ। ਜੱਜ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੱਜ ਨੇ ਇੱਕ ਤਰਫਾ ਫੈਂਸਲਾ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਤਰੀਕਾਂ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਗਵਾਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਸੰਜੀਵ ਨੂੰ ਡਿਗਰੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਗੁਣਾਗਾਰ ਬਣ ਗਿਆ।

ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਮਾਮਾ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ, ਉਹ ਕਾਮਰੇਡ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦਾ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਗੁਆਂਢੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਤਾਇਆ ਨਾਲੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵਕੀਲ ਆਇਆ। “ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ ਜੀ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਸੱਭ ਇਕੱਠੇ ਹਾਂ। ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਸੰਜੀਵ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਘਰ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਕਾਰਾਵਾਈ ਕਰੀਏ। ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਬੋਲੀ “ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਉਸ ਝੁੱਡੂ ਜਿਹੇ ਨਾਲ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਪੂਛ ਫੜੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਭਰਦਾ, ਮਾਂ ਕਾਹਦੀ ਪੂਰੀ ਭੂਤਨੀ, ਚੜੈਲ ਹੈ ਤੇ ਪਿਓ ਜਨਾਨਾ ਜਿਹਾ...। ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾ ਤੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਸੇ ਨੇ, ਅਸੀਂ ਜੂ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬੋਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ.... ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਤਾਇਆ ਸਿਆਣਪ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ। ਭਾਅ ਜੀ ਜਿਸਨੂੰ ਦੁੱਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਦਰਦ ਵੀ ਉਸੇਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੰਜਰਾਂ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸਾਡੇ ਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੋਟ ਸੀ, ਭੋਲੇ ਬਣਦੇ ਕਿਵੇਂ ਪਾਖੰਡ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਕੰਜਰ ਨਿਕੰਮਾ ਜਿਹਾ, ਕੰਮ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਰਦਾ ਨਹੀਨ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਅਕੜ ਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। “ਚੁੱਪ ਕਰਦੀਆਂ ਕਿ ਨਹੀਂ ਦੋਵੇਂ ਮਾਵਾਂ-ਧੀਆਂ, ਕਿਵੇਂ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਭੌਂਕੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਫੈਂਸਲੇ ਤੁਸੀਂ ਕਰਨੇ ਸੀ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪਿਓ ਮਾਵਾਂ-ਧੀਆਂ ਤੇ ਭੜਕ ਪਿਆ।

“ਹਾਂ ਬੇਟਾ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾ, ਅਸੀਂ ਜੂ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੜਾਈ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੈ। ਐਵੇਂ ਵਾਦੂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਘਟੀਆਂ ਤੇ ਗਹਿਰੀ ਚਾਲ ਚੱਲੀ ਹੈ.... ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ।”

“ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ ਜੀ ਅਸੀਂ ਗੁਆਂਢੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕਾਫੀ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ ਹਮਦਰਦ ਹੋਣ ਤੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਸਲਾਹ ਹੈ...?”

“ਹਾਂ ਦੱਸ ਭਾਅ ਜੀ, ਤੁਹਾਡਾ ਹਰ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਤਾਂ

ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਵੀ ਬਹੁੱਤ ਹੈ। ਵੇਖਿਆ ਕਿਵੇਂ, ਕਿੰਨੇ ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨਾਲ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਸੰਜੀਵ.....।“

“ਅਸੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਕੇਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਸੱਸ-ਸਹੁਰਾ, ਪਤੀ, ਜੇਠ-ਜੇਠਾਣੀ ਸੱਭ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦਾਜ਼ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਤੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਦੁਸਰੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹਨ। ਮਾਂ-ਪਿਉ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੱਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾਇਆ, ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੇ ਬਚਾਇਆ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ ਦੀ ਲੀਸਟ ਵਕੀਲ ਨੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਵਿਖਾਈ। ਇਸ ਸੱਭ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ ਦੀ ਲੀਸਟ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਝੂਮ ਉੱਠੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸੰਜੀਵ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਿਕੰਜੇ ਵਿੱਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸੇਗਾ।

“ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਇੱਕ ਤਾਂ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲੱਭ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਸੱਭ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਜੀਵ ਦਾ ਪਿਓ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ..। ਤਾਇਆ ਮਨ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਬੋਲਿਆ। ਅਤੇ ਕੇਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਰਾਹੀਂ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਘਰ ਸੰਮਨ ਆਏ, ਜਦ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਸੱਭ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਏ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਚਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੱਭ ਝੂਠ ਦਾ ਪੁਲੰਦਾ ਸਨ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਡਿਗਰੀ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। “ਬੇਟਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਆਹ ਦੇਖ ਅਦਾਲਤ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੇ ਸੰਮਨ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਘਟੀਆ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਲਾਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੀ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਨੌਕਰੀ ਗਈ ਸਮਝੋ। ਅੰਕਲ ਜੀ, ਜਦ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਚਲੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਲਜ਼ਾਮਬਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਿੱਧ ਵੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਇਕੱਲਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਸ ਲੜਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਹੋ ਡਿਗਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਾਵੇਗੀ।

“ਚਾਹੇ ਉਹ ਮੇਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਸ਼ਹਿਰ ਛੱਡੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।” ਜਿਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਦਾਦਕੇ ਵੀ ਹਨ।

ਅੰਕਲ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ, ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਖਾਨਦਾਨ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਫਸ ਗਏ.? ਸਾਰੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਕੌਣ ਕਿਸੇ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਵੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੰਦੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤਾਂ ਮਿਲੇ- ਗਿਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਜੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਿਆਪੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪੈਂਦੇ।”

“ਅੰਕਲ ਜੀ ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਸੰਜੀਵ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਪੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ਾ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਰਗੜਬਾਲੇ ਬਹੁਤ

ਕਢਾਉਣੇ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ, ਉਸਦਾ ਵਕੀਲਾਂ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਵਾਹ-ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਚੰਗਾ ਬੇਟਾ ਸੁਰਿੰਦਰ, ਸਵੇਰੇ ਚੱਲਾਂਗੇ, ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਵੇ...? “ਉਹ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਅੰਕਲ ਜੀ, ਸੰਜੀਵ ਸਾਡਾ ਦੋਸਤ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਰਾ ਵੀ। ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦੇਣੀ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਜੀਵ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਵੱਸਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

“ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੈਂਸਲਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ...। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੁਰਿੰਦਰ, ਜਸਪਾਲ, ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਅਤੇ ਸੰਜੀਵ ਗਏ, ਜਿਸ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਉਹ ਮਿਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਮਿਲਿਆ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਦਾ ਐਡਰੈਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਸੈਕਟਰੀ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਘਰ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਰਾਤ ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਘਰ ਕੱਟੀ। ਐਤਵਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਉਸਦੀ ਘਰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਬੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਨੇ ਵਕੀਲ ਦਾ ਪਤਾ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕਬੰਦਾ ਬੋਲਿਆ “ਕਿਸ ਪਾਗਲ ਦਾ ਘਰ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਹੋ? ਉਹ ਤਾਂ ਜਿੱਤਿਆ ਹੋਇਆਂ ਕੇਸ ਵੀ ਹਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਬੰਦਾ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਵਕੀਲ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਬਾਹਰ ਹੀ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ...! ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਕੇ ਵੀ ਦੇਖ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ...। ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਵਕੀਲ ਕੋਲ ਗਿਆ, ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ, ਸੱਚ ਹੀ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਪਾਏਦਾਰ ਗੱਲ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਫੈਂਸਲਾ ਲਏ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਆ ਗਏ। ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਦੇ ਭਰਾ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਕੌਂਸਲਰ ਦਾ ਪਤੀ ਵੀ ਵਕੀਲ ਹੈ ਨਾਲੇ ਉਹ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਸਭਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ...।

“ਹਾਂ ਉਹ ਕੁੜੀ ਵੀ ਕਾਫੀ ਮਿਲਣਸਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਸਭਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਕਰੇਗੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਹੀ ਸਾਥ ਦੇਵੇਗੀ... ਜਸਪਾਲ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ। “ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੱਚ ਸੱਚ ਦੱਸ ਦਿਉ, ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਨਾਲੇ ਉਹ ਭਾਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ” ਵਿਕਾਸ, ਜਸਪਾਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ।”

ਚੰਗਾ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ, ਜਨਾਨੀ ਤੇ ਆਦਮੀ ਘਰ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ।। ਵਕੀਲ ਕੋਲ ਗਏ ਚੰਗਾ ਭਰਵਾਂ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਸੁਦੇਸ ਦਾ ਪਤੀ ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕਾਫੀ ਮਿਲਣਸਾਰ ਸੀ, ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਦੀ ਗੱਲ ਕਾਫੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੀ। ਸੁਦੇਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਵੀਰ ਜੀ ਘਬਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਗਲਤ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਸਤਰੀ ਸਭਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਠੀਕ ਵੀ ਤੇ ਗਲਤ ਵੀ। ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਨੂੰਹ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਰਵਾਰ ਬਹੁੱਤ ਗਲਤ ਹੈ, ਵਕੀਲ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮੁਰਖ। ਇਸ ਡਿਗਰੀ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਵਿਗੜਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਇੱਕ ਦੋ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਂਸਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ

ਕਰ ਸਕਦੀ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਕੀਲ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ...। ਵਿਕਰਮ ਨੇ ਬੜੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਸੰਜੀਵ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਪਈ, ਜੱਜ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇਖੇ। ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਡਿਗਰੀ ਨਕਲੀ ਹੈ। ਅਗਲੀ ਤਾਰੀਕ ਪਈ ਹੈ? ਜੱਜ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ।

ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਫੈਂਸਲੇ ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇ, ਤੁਸੀਂ ਗਲਤ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਬੇ-ਇੱਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੈਂਸਲਾ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਘਰਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ।

ਮੁਕੱਦਮਾ ਖਾਰਜ ਹੋਣ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅੱਗ ਲੱਗੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਵਕੀਲ ਹੌਂਸਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ, ਦੇਖੋ ਜੀ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਕਾਫੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਫੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਪਰਵਾਰ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਲਾਹਕਾਰ ਕਾਫੀ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਛੁੱਟ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਵੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ। “ਸਾਨੂੰ ਕੇਸ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਉਲਟਾ ਸਾਡਾ ਮਾਜ਼ਾਕ ਉੱਡਿਆ” ਸੰਜੀਵ ਦੀ ਸੱਸ ਬੋਲੀ।

ਭੈਣ ਜੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੋਈ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਨਾਲੇ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ ਮੂਰਖ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਅਦਾਲਤੀ ਫੈਂਸਲੇ ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਬਲਜੀਤ ਡੀ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਹੈ, ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ। ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਮਾਂ ਤੈਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਬੋਲੀ।

“ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਲਉ, ਪਰ ਤੁਹਾਡਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਜਦ ਅਦਾਲਤ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ ਤਾਂ ਪੁਲੀਸ ਕੀ ਕਰ ਲਊਗੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅੱਗੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ..।” ਸੰਜੀਵ ਦੀ ਸੱਸ ਤੇ ਸਹੁਰਾ ਬਲਜੀਤ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਆਵੇਗਾ। ਸਾਰੀ ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਦਾਜ਼ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਮਾਮੇ ਦਾ ਪੁਆੜਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਲੱਤ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਸਨ, ਚੁੰਗੀ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਸੰਜੀਵ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬੜੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ, ਅੰਕਲ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਡਰਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਸੰਜੀਵ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲੋਂ ਗਲਤ ਹੋ, ਇਨ੍ਹੇਂ ਸ਼ਰੀਫ ਬੰਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਫਿਰ ਇਤਨੇ ਸੰਗੀਨ ਇਲਜ਼ਾਮ ਕਿਉਂ? ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਸੋਚਿਆ, ਅੱਗੇ ਮੂਰਖ ਬੈਠੇ ਹਨ.... ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ, ਆਖਿਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਥਾਣਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ... ਸਾਰੇ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਚੱਲਾਂਗੇ ਘਬਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਨੇ ਮੁਹੱਲਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ

ਉਹ ਵੀ ਪੂਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ: “ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਬੰਦੇ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹਰ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਸਾਂਝ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਸੱਭ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰਾਂਗੇ।”

ਜਿਸ ਦਿਨ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਸੰਜੀਵ ਦਾ ਫੈਂਸਲਾ ਸੀ, ਸੱਭ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਥਾਣੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਬੋਲਿਆ: ਸੱਭ ਭਰਾ ਇਕੱਠੇ ਹਾਂ, ਗੱਲ ਤਾਂ ਬਹੁੱਤ ਮਾੜੀ ਹੈ, ਪਰ ਫੈਂਸਲਾ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵੀ ਫੈਂਸਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੰਜੀਵ ਦਾ ਪਰਵਾਰ ਅਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪਰਵਾਰ ਬੈਠ ਕੇ ਫੈਂਸਲਾ ਕਰ ਲੈਣ, ਅੰਤ ਗੱਲਬਾਤ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਮੁੱਕਣੀ ਹੈ।

ਥਾਣੇਦਾਰ ਲਿਖਤੀ ਕਾਰਾਵਈ ਸਭ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਨਾਉਣ ਲੱਗਾ:

“ਸੰਜੀਵ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੋਵੇਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਹਨ, ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਪੰਚਾਇਤ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਫੈਂਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਜੀਵ ਅਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਭ ਇਹ ਕਾਰਾਵਈ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਅਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਝਗੜਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸੱਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਜੀਵ ਅਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਇਸ ਫੈਂਸਲੇ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ। ਸੰਜੀਵ ਅਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਬੈਠੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਥਾਣੇ ਦੀ ਕਾਰਾਵਈ ਪੂਰੀ ਹੋਈ।”

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸਾਲਾਹ ਦੇਂਦਾ ਬੋਲਿਆ:

“ਦੇਖੋ ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਜੀ ਕੱਲ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮੁੰਡਾ ਵਿਆਹੁਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤਲਾਕ ਇਕ ਵਾਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਂਸਲਾ ਹੀ ਸਵਿਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਭ ਫੈਂਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।”

“ਠੀਕ ਹੈ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਬ ਤੁਸੀਂ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, ਵਕੀਲ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਹੀ ਹੈ ਸਾਂਝੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਮਗਰੋਂ ਅਦਾਲਤ ਤਲਾਕ ਦਾ ਫੈਂਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ”। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਤਲਾਕ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈਤੇ ਤਲਾਕ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦਰਦ

“ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋ....? ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਤਾਂ ਲੈਣੇ ਦੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤੁਸੀਂ ਡਰਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪਾ ਲੈਣਗੇ....?”

“ਐਵੇਂ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੂੰ ਸੋਚ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਰ ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੰਦਾ ਹੈ । ਬਗੈਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਲਟ ਨੁਕਸਾਨ ਹੰਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਗੱਲ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ । ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਬਣਨ ਨਾਲੋਂ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ.....।”

“ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹਿਆ ਗਿਆ । ਓਵੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਮਕਾਨ ਖੋਹਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਹੱਥ ਮਲਦੇ ਰਹਿਣਾ.....।”

“ਮਕਾਨ ਵੀ ਗਵਾ ਲੈਣਾ ਰਜਿਸਟਰੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਕਾਗਜੀ ਕਰਵਾਈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਈ ਮਕਾਨ ਦਾ ਤਾਂ ਇੰਤਕਾਲ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆ ਹਨ.....।”

“ਅੱਜ ਕੱਲ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਕਲੀ ਰਜਿਸਟਰੀ ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਕੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਗਲਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਹੱਥ ਮਲਦੇ ਰਿਹ ਜਾਣਾ.....।”

“ਜੋ ਹੋਵੇਗਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕੋਈ ਦਲੇ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਲੁੱਟ ਪਈ ਹੈ...।” ਤੱਲਖੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਦੀਪਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

“ਆਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਸੀ । ਉਸਦੇ ਸੋਹਰਿਆਂ ਨੇ ਪੈਰ-ਪੈਰ ਤੇ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ । ਕਦੀ ਮਾਸੀ, ਜੇਠ, ਜੇਠਾਣੀ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਭੈਣ ਨੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਕੀਤੀ । ਜਿਸ ਜੀਜੇ ਤੇ ਦੀਪਕ ਨੇ ਰੱਬ ਜਿੰਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ । ਉਹ ਵੀ ਜੀਜਾ ਦਿਲ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਪਟੀ ਨਿਕਲਿਆ । ਦੀਪਕ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ ਕਿ ਆਸ਼ਾ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਦੀਪਕ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਤੇ ਕਮੀਆਂ ਸਨ । ਦੀਪਕ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਕੁੱਝ-ਕੁੱਝ ਭਰਮ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਦੀਪਕ ਅਤੇ ਆਸ਼ਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਚਾਹੇ ਦੀਪਕ ਦਾ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਸੀ । ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਇਕ ਬੇਟੀ ਆਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਕ ਬੇਟੀ ਹੋਈ ਇਕ ਬੇਟਾ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ । ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਆਸ਼ਾ ਫਿਰ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਈ । ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ । ਪੇਟ ਵਿਚ ਦਰਦ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲੋਂ ਚੈਕਅੱਪ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ । ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬੁੱਚਾ ਪੇਟ ਵਿਚ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਬੋਸ਼ਨ ਜਲਦੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖਤਰਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਆਸ਼ਾ ਦਾ ਅਬੋਸ਼ਨ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਆਸ਼ਾ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਰੱਬ ਕਰਨੀ ਆਸ਼ਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ । ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਸਦਮਾ ਵੀ ਆਸ਼ਾ ਤੇ ਲੱਗਿਆ । ਉਹ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਜੰਮੀ ਪਲੀ ਲੇਕਿਨ ਪ੍ਰਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਹਰ ਚਾਹੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ

ਬੋਲਦੇ । ਆਸ਼ਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਬਦਲੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹੋਈ ਸੀ । ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਭੇਜ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਦੁੱਖ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੱਲ ਵੱਸੀ ਸੀ । ਦੁੱਖ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਘਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁਲਿਆ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਵੀ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ । ਆਸ਼ਾ ਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਸੀ ਜੋ ਕਾਰ ਹਾਦਸੇ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕਿ ਆਸ਼ਾ ਹੁਣੀ ਭੈਣਾਂ ਹੀ ਬਚੀਆ ਸਨ । ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਆਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੈਕੇ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਆਸ਼ਾ ਜਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਈ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਆਸ਼ਾ ਫਿਰ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਈ । ਆਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦੀਪਕ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਦੀਪਕ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਕ ਤਾਂ ਕੰਮ ਮੰਦਾ ਉੱਪਰੋਂ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਬਣਦੇ ਪੈਸੇ ਮਾਲਕ ਤੋੜ-ਤੋੜ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਆਸ਼ਾ ਤੇ ਦੀਪਕ ਨੇ ਅਬੋਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ । ਕਈ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੀਪਕ ਦਾ ਦੋਸਤ ਚੇਤਨ ਮਿਲਿਆ । ਚੇਤਨ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਸਟਾਫ ਨਰਸ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਰਯੋਜਨ ਮਹਿਕਮੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਇਹ ਸਭ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਖਰਚਾ ਵੀ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਆਵੇਗਾ ਤਕਲੀਫ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗੀ । ਅਬੋਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤਕਲੀਫ ਹੋਈ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁੱਝ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਦੀਪਕੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੜਕੀ ਰਜਨੀ ਕਾਫੀ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਮਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਚਲਾਕ ਅੜੀਅਲਪਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਰਜਨੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਕੋਲ ਸੀ ਮਤਲਬ ਦੀਪਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਕੋਲ । ਰਜਨੀ ਦੇ ਨਾਨਾ-ਨਾਨੀ ਮਾਸੀਆਂ ਮਾਮੇ ਅੜੀਆਲ ਅਤੇ ਝਗੜਾਲੂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਰਜਨੀ ਵਿਚ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਦੀਪਕ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਦੀਪਕ ਦੇ ਸੋਹਰੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਦੀਪਕ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵੀ ਰਜਨੀ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਜਦ ਤਲਾਕ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਦੀਪਕ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਈ । ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਜਨੀ ਦੀਪਕ ਕੋਲ ਰਹੀ । ਦੀਪਕ ਦੀ ਜਾਨ ਰਜਨੀ ਵਿਚ ਸੀ । ਰਜਨੀ ਬੈਂਡ ਉੱਪਰ ਹੀ ਪੇਸ਼ਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਦੀਪਕ ਕੋਲੋਂ ਕੁੱਟ ਵੀ ਖਾਂਦੀ । ਦੀਪਕ ਅਕਸਰ ਪੇਸ਼ਾਬ ਹਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆ ਦਵਾਈਆ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲੋਂ ਲੈਕੇ ਦਿੰਦਾ । ਦੀਪਕ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਸਨ । ਇਕ ਛੋਟਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ । ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟਦੇ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਹਿੰਦੇ । ਰਜਨੀ ਮਿੱਟੀ ਖਾਂਦੀ ਕਾਗਜ ਖਾਂਦੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਨੂਹ ਖਾਂਦੀ । ਕਿਤਾਬਾਂ ਪਾੜ ਦੇਂਦੀ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਖਿੱਝਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ।

“ਕੁੱਝ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਵਾ ਕੇ ਕੁੱਝੀ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸੋਹਰਿਆ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਨਾਲੇ ਮਾਂ ਕੋਲ ਰਵੇਗੀ ਜਾਂ ਨਾਨੇ-ਨਾਨੀ ਕੋਲ ਕੱਲ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵੇ ਕੁੱਝੀ ਨਾਲ ਮਾੜਾ ਸਲੂਕ ਕਰੇ ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋਣਗੇ...।”

“ਨਹੀਂ ਭਾਪਾ ਜੀ ਮੈਂ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ, ਰਜਨੀ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਨਾਨਾ-ਨਾਨੀ ਕਿਹੜਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੇ ਹੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ

ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਨਾ ਕਹਿੰਦੀ ਰਜਨੀ । ਮਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਖੂਬ ਮਰਦੀ ਸੀ ਫਿਰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖੇਗਾ ਰਜਨੀ ਨੂੰ । ਅੱਜ ਕੱਲ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਮਤਰਏ ਪਿਉ ਨੇ ਮਤਰਈ ਧੀ ਦਾ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਅੱਜ ਜਿਸ ਦੀ ਧੀ ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਧੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਇਜ਼ਤ ਉਸਦੀ ਇਜ਼ਤ ਹੈ । ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਨੂੰ ਇਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ.....।”

“ਵੱਡਾ ਆ ਗਿਆ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਬੈਠਿਆ ਰਿਹ ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਤੇਰੀ ਭਰਜਾਈ ਤੇ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਕਦ ਤਕ ਤੈਨੂੰ ਰੋਟੀਆ ਪਕਾ-ਪਕਾ ਕੇ ਦੇਵੇਗੀ.....।”

ਗੱਲ-ਗੱਲ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਬਹਾਨੇ-ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਗਾਲ-ਮੰਦਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੇ ਬੱਚਿਆ ਨੂੰ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ । ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਜਾਨ ਤੱਕ ਦੇਂਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਗੱਲ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਨਿਕਲਦੀ ਤੇ ਪੂਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ । ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਸੋਹਣੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ । ਇਸ ਦੇ ਉੱਲਟ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਇਵੇਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਕੁੱਤੇ ਅੱਗੇ ਸੁੱਟੀ ਜਾਵੇ । ਕੋਈ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਦਾ ਖੂਬ ਦਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਦੀਪਕ ਲਈ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਪਰ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ । ਮਾਂ ਪਿਉ ਖਿੱਝੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਝਗੜੇ ਹੰਦੇ ਸੱਚ ਹੀ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਜੋਗ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜੋੜੀਆ ਤਾਂ ਰੱਬ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਭੇਜਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਤਾਂ ਸਭ ਬਹਾਨੇ ਹੀ ਬਣ ਦੇ ਹਨ । ਦੀਪਕ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦਾ ਦੋਸਤ ਜਿਹੜਾ ਭਰਾ ਵਰਗਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਵਾਇਆ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਘਰੇਲੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਕੱਟ ਰਹੀ ਸੀ । ਕੁੱਝ ਮਹੀਨੇ ਮਗਰੋਂ ਆਸ਼ਾ ਤੇ ਦੀਪਕ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਦੀਪਕ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਚੁਗਲ ਖੋਰ ਤੇ ਮਾਂ ਅੱਗ ਫੂਕਨੀ, ਪਿਉ ਲਾਈ ਲੱਗ । ਰਜਨੀ ਜਿੱਦੀ, ਅੜਿਅਲ ਤੇ ਚੁਗਲਖੋਰ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਆਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦੀਪਕ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਰਜਨੀ ਕੋਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪੁੱਛਦੇ । ਦੀਪਕ ਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ । ਦੀਪਕ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ । ਨਵਾ ਮਕਾਨ ਤਾਂ ਠੀਕ ਰਿਹਾ ਘਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ।

ਆਸ਼ਾ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਖਤ ਤੇ ਅਸੂਲ ਪ੍ਰਸਤ ਔਰਤ ਸੀ । ਮਗਰ ਰਜਨੀ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਵਿਗੜ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਵੱਸੋ ਹੀ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਰਜਨੀ ਸਕੂਲ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਦੀਪਕ ਦੀ ਮਾਂ ਅਕਸਰ ਰਜਨੀ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਆਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦੀਪਕ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਗੱਲਾਂ ਭਰਦੀ । ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਸੱਸ ਦਿਲੋਂ ਆਸ਼ਾ ਨਾਲ ਨਫਰਤ ਕਰਦੀ ਪਰ ਦੁਨੀਆ ਦਾਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਿੱਠੀ ਬਣਦੀ । ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਆਸ਼ਾ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹੱਟਦੀ । ਖੁਦ ਆਪ ਭਗਤੀ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਰੱਬ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੀ । ਉਹ ਕਿਸੇ ਸੰਤ ਦੀ ਪੱਕੀ ਚੇਲੀ ਸੰਤ ਗੱਡੀਆ ਤੇ ਆਉਂਦੇ । ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਜਠਾਣੀ ਦੀ ਈਰਖਾ ਡੁੱਲ-ਡੁੱਲ ਪੈਂਦੀ । ਸੱਸ ਦੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਸੁਰ ਮਿਲਾਉਂਦੀ । ਜੇਠਾਣੀ ਸੱਸ ਦਾ ਰੋਲ ਵੀ ਕਰਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਸ਼ਾ ਤੇ ਦੀਪਕ ਦਾ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਸੱਸ ਤੇ ਜੇਠਾਣੀ ਨੇ ਰੋਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਆਸ਼ਾ ਰਜਨੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਮਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਰਜਨੀ ਵਿਚਾਰੀ ਤੇ ਜੁਲਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਉਂਗਲੀਆ ਪੈ ਗਈਆਂ । ਆਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਜਨੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਸੰਬੰਧ ਸਨ । ਚਾਹੇ ਸੰਬੰਧ ਚੰਗੇ ਸਨ ਪਰ ਰਜਨੀ

ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਕਾਫੀ ਵਿਗੜ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ । ਢੀਠਪੁਣਾ ਉਸ ਦੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ ਤੇ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਜਿੱਦ ਕਰਨੀ । ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਤੇ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਉਣਾ ਤੇ ਗੱਲੀ ਮੁੱਗਲਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ । ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਅੱਲਗ ਲੜਾਈ ਕਰਵਾਉਣੀ ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਪੋਤੀ ਦਾ ਕਸੂਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਸ਼ਾ ਤੇ ਦੀਪਕ ਦਾ ਕਸੂਰ ਕੱਢਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾ ।

“ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਸਾਂਭਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰੱਬ ਦਾ ਜੀਣ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰੋ.....।” ਅੱਗੋਂ ਆਸ਼ਾ ਖਿੱਝ ਕੇ ਪੈਂਦੀ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ।

“ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਦੇ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ? ਸਵੇਰੇ ਜਲਦੀ ਉੱਠੋ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਰੋਜ਼ ਨਹਾਉ, ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਫਿਰਨਾ, ਮਿੱਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ, ਕਪੜੇ ਰੋਜ਼ ਬਦਲੋ । ਕੁੱਝ ਕਹੋ ਤਾਂ ਲੜਨ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਕਿੰਨਾ-ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ । ਮਤਰੇਈ ਮਾ ਦਾ ਠੱਪਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਲੋਕ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮੈਂਨੂੰ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਹੀ ਕਹਿਣਗੇ । ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਲ ਤਾਂ ਦੇਣੀ ਹੀ ਹੈ ਕੱਲ ਨੂੰ ਬੇਗਾਨੇ ਘਰ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਧੀਆਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਪਰਾਈਂ ਹੰਦੀਆ ਹਨ । ਅੱਜ ਕੱਲ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਚੰਗੀਆ ਭਲੀਆ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਚੁਗਲ ਖੋਰ ਅਤੇ ਢੀਠ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ.....?”

“ਆਸ਼ਾ ਬੱਸ-ਬੱਸ ਹਾਲੀ ਵਿਚਾਰੀ ਗੂ ਵਿਚ ਕੀੜਾ ਹੈ । ਉੱਮਰ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ਅੱਜੇ ਉਸਦੀ ? ਆਪੇ ਹੀ ਅਕਲ ਆ ਜਾਵੇਗੀ.....।”

“ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਕਲ ਆਪੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਕਲ ਦਿੱਤਿਆ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਖੇਡਣ ਮੱਲਣ ਤੋਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦੀ । ਇਹੋ ਉੱਮਰ ਤਾਂ ਖੇਡਣ ਮੱਲਣ ਦੀ ਹੈ । ਚੁਗਲੀਆ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਜਾਂਦੀ ਨਹੀਂ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਚੌੜ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਮਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਹੈ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਪੁੱਛੋ ਇਸ ਨੂੰ । ਆਖਦੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਮੈਂਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਿਆਂਦਾ । ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਰੀਆਂ ਚੁਗਲੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਚੁਗਲੀਆਂ.....।”

“ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਸੱਸ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਹੰਦੀ ਬੋਲੀ, ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਤੇਰੇ ਪਿਉ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਜੁਰਮ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ? ਤੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਜੇ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਗਈ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਕੁੱਟਦੀ ਸੀ ਕੁੱਤੀਏ-ਬਿੱਲੀਏ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ । ਨਾਨੀ ਤੈਨੂੰ ਚੱਵਲ ਤੇ ਤੇਰਾ ਮਾਮਾ ਤੈਨੂੰ ਜੂਠ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ.....।”

“ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਹਾਂ । ਇਹ ਸਾਡੀ ਧੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਚੁਗਲੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹੋ ਨਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆ ਵੀ ਚੁਗਲੀਆ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਅਗਰ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਖੂਬ ਮਾਰੋਗੇ ਇਸ ਨੂੰ.....।”

“ਆਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਦਾਦੀ ਚੁੱਪ ਜਿਹੀ ਕਰ ਗਈ ਤੇ ਬੋਲੀ । ਆਸ਼ਾ ਪੁੱਤ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਕਰੋ । ਇਹ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਸਕੀ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ । ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਵੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਵੈਸੇ ਤਾਂ

ਇਹ ਕੁੜੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਤਰਸ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ.....।”

“ਦੀਪਕ ਪ੍ਰਾਇਵੇਟ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਕਾਹਦੀ ਬੱਸ ਟਾਈਮ ਪਾਸ ਵਾਲੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਛੁੱਟੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਘੱਟ ਬੱਜਟ ਦੀਆਂ ਹੰਦੀਆਂ । ਕੰਮ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰੋ ਤੇ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਕਦੀ ਕੰਮ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੰਦਿਆ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ । ਕੰਮ ਚਾਹੇ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਖਰਚਾ ਨਹੀਂ ਘੱਟਦਾ । ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ, ਘਰ ਦਾ ਖਰਚ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਫੰਕਸ਼ਨ ਹੀ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਘਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਚੀਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋਈ ਹੰਦੀ । ਬੱਸ ਇਹੋ ਸਬਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਕੁੱਝ ਤੇ ਬਣੇਗਾ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਕਦੀ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਬਿੱਲ ਤੇ ਕਦੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬਿੱਲ । ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬਿੱਲ ਦੇ 50 ਜਾਂ 100 ਰੁਪਿਆ ਬਿੱਲ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਹੱਦ ਹੀ ਮੁਕ ਗਈ 360/-ਰੁ: ਪਾਣੀ ਦਾ ਬਿੱਲ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਵਾਉ ਤਾਂ ਸਿਲੰਡਰ ਦਾ ਖਰਚ ਤਿਆਰ ਹੰਦਾ ਹੈ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨੇ ਤਾਂ ਹੱਦ ਹੀ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਮੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂ ਨੇੜੇ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਛੱਤੀ ਵਾਰ ਸੋਚਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਰਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਦੀ ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਕਲ । ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਫੰਕਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਆਣ-ਜਾਣ ਘੱਟ ਹੀ ਹੰਦਾ ਹੈ । ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਮਿਲਣ ਗਿੱਲਣ ਨਾਲ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਫੰਕਸ਼ਨ ਤੇ ਤਾਂ ਸਭ ਇੱਕਠੇ ਹੰਦੇ ਹਨ । ਅਗਰ ਦੀਪਕ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਘੱਟ ਫਿਕਰ ਤੇ ਦਵਾਈਆ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੇ ਪੈਸਿਆ ਦਾ ਫਿਕਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੰਦਾ । ਅਗਰ ਇਕ ਦੋ ਛੁੱਟੀਆ ਹੋ ਗਈਆ ਤਾਂ ਘਰ ਦਾ ਬਜਟ ਵਿਗੜ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਤਨਖਾਹ ਕਿਹੜੀ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਤੋੜ-ਤੋੜ ਕੇ ਕਿਸਤਾਂ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਕਦੀ ਤਾਂ ਆਸ਼ਾ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਡ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਕਦੀ ਤਾਂ ਜਲਦੀ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਕਦੀ ਦੇਰ ਨਾਲ । ਆਸ਼ਾ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਕੱਲਪੀ ਹੋਈ ਗੁੱਸੇ ਹੰਦੀ । ਕਈ ਵਾਰ ਆਸ਼ਾ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁੱਸੇ ਹੰਦੀ । ਦੀਪਕ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪੈਸੇ ਹੀ ਮੰਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੀ ਪੈਸੇ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਵੇ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

“ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਡਵਾਂਸ ਹੀ ਕਿੰਨਾਂ-ਕਿੰਨਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਅਡਵਾਂਸ ਹੀ ਕੀ ਮਿਲਣਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਤਨਖਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੰਦੀ । ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਉਸਦਾ ਹੀ ਹੈ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵੀ ਖਰਚੇ ਹੰਦੇ ਹਨ ।”

“ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਹੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਲੇਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕੰਮ ਇੰਨਾਂ ਮੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਛੋ ਹੀ ਕੁੱਝ ਨਾ । ਨਿੱਤ ਤਾਂਬਾ, ਲੋਹਾ ਤੇ ਸਿਲਵਰ ਰੇਟ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਨ ਵਪਾਰੀ ਅੱਗੋਂ ਇਨੇ ਰੇਟ ਵਧਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਜਿਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਆਸ਼ਾ ਉਸ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੈ.....।”

“ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇੰਦਾ ਹੀ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਇੰਦਾਂ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ? ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕੱਲਪਦੀਆਂ ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਧਾਰ

ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਲੱਗਿਆ ਵੀ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਸੋਚ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੰਮ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਫਿਰ ਇਧਰੋਂ-ਉਧਰੋਂ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਤੁਹਾਡੇ ਭਰਾ ਤੇ ਮਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਬਗੈਰ ਸੋਚਿਆ ਸਮਝਿਆ ਹੀ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ.....।”

“ਐਵੀ ਕਿਉਂ ਕੱਲਪੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਕੁੱਝ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਮੈਂ ਮਿਹਨਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਦੱਸ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਾਂ.....।”

ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਾਹਦਾ ਗੁੱਸਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ। ਘਰ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਬਿੱਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਰੱਬ ਨਾ ਕਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬਿਮਾਰੀ ਢੁਮਾਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅੱਗੋਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜਵਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ ਵਿਆਉਣੇ ਹਨ। ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ? ਅਗਰ ਨਾ ਗਏ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਛੁੱਟ ਜਾਣਗੇ। ਕੱੜੀਅ ਗਿੱਠ-ਗਿੱਠ ਵੱਧ ਰਹੀਆ ਹਨ ਕੱਲ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ? ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਸੀਂ....।

ਕਈ ਵਾਰ ਦੀਪਕ ਵੀ ਕੱਲਪਦਾ ਸੋਚਦਾ ਆਸ਼ਾ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੱਲਤ ਵੀ ਕੀ ਹੈ। ਪਰ ਕੀਤਾ ਵੀ ਕੀ ਜਾਵੇ ਜਿਆਦਾ ਲੱਭਣ ਦੀ ਥਾਂ ਥੋੜੇ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾ ਹੱਥ ਧੋ ਬਈਏ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਡੰਗ ਨਹੀਂ ਟਪਦਾ ਤੇ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ.....।

ਦੀਪਕ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕੋਲ ਦੀਪਕ ਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਪੈਸ਼ਨ ਦਾ ਖੂਬ ਪੈਸਾ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਉਸ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਐਸ਼ ਪ੍ਰਸਤੀ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਮਹੀਨੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਬਆਦ ਬੈਗ ਵਿਚ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕਦੀ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਕਦੀ ਭੈਣ ਦੇਵਰ ਅਤੇ ਕਦੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਚੱਲੀ ਜਾਦੀ ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ ਭੈਣ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕੋਲ ਵੀ ਮਹੀਨਾ-ਮਹੀਨਾ ਰਿਹ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਕਦੀ ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਕੋਲ ਚੱਲੀ ਜਾਦੀ। ਆਪ ਦੂਸਰਿਆ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦ। ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆ ਤੇ ਖੂਬ ਖਰਚ ਕਰਦੀ। ਅਗਰ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ 10 ਰੁਪਏ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਸੋ ਵਾਰ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਗੱਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਵਾਲਿਆ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਫਿਰਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੀ ਕਮਾਈ ਘੱਟ ਤੇ ਦੀਪਕ ਬਿਮਾਰ ਜਿਆਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਆਸ਼ਾ ਰਜਨੀ ਦੀ ਮਤਰਈ ਮਾਂ ਹੈ ਉਹ ਰਜਨੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਤੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੁਲਮ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਦੀਪਕ ਵੀ ਭੋਦੂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਕੁੱੜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਕੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਖਰਚ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ। ਉਸ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ ਦੀਪਕ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਦਾ ਦਿਲ ਪਸੀਜ ਜਾਦਾ। ਇਕ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਇਵੇਂ ਕਰਦੀ ਦੂਜਾ ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੀ ਬੜਾ ਭੋਲਾ-ਭਾਲਾ। ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਲਵਾ ਦਿਉਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਸਭਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਖੂਬ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦੀ ਜਾਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਸਭ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦੀਪਕ ਤੇ ਆਸ਼ਾ ਕਿੱਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਮੱਤਲਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਜਾ ਹੁੰਦਾ ਗੱਡੀਆ ਮੋਟਰਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਹੀ ਮਾਣ ਨਹੀਂ। ਦਿਹਾੜੀ ਦਾਰ ਬੰਦਾ ਦਿਹਾੜੀ ਤੋੜੇਗਾ ਤਾਂ ਖਾਵੇਗਾ ਕੀ।

ਜਦੋਂ ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਨਾ ਪਿਉ ਦਾ ਮਕਾਨ ਲਗਾਉਣਾ ਸੀ । ਦੀਪਕ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਮਾਂ ਨੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਦੀਪਕ ਕੋਲੋਂ ਪਿਉ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਆਪਣੇ ਨਾ ਲਿਖਵਾ ਲਏ ਸਨ ਮੁੱਖ ਤਿਆਰਨਾਮਾ । ਜਦੋਂ ਦੀਪਕ ਦੇ ਮੁੰਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੇ ਕਾਫੀ ਖਰਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਦੀਪਕ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਸਾਫ ਲਫਜ਼ਾ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ।

“ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਹਿੰਮਤ ਜਵਾਬ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜਿਹੜਾ ਜੇਵਰ ਪਾਇਆ ਸੀ ਉਹ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਜ਼ਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਸ਼ਾ.....।”

“ਮੈਨੂੰ ਕਾਹਦਾ ਇਤਜ਼ਾਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੇਵਰ ਸੁਝ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਬੱਚਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਮੇਰੇ ਪੇਕਿਆ ਦੇ ਜੇਵਰ ਵੀ ਵੇਚ ਦਿਉ । ਅਗਰ ਮੇਰਾ ਮੰਡਾ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਲੱਖਾਂ ਜੇਵਰ ਕੁਰਬਾਨ.....।”

“ਨਾਂ-ਨਾਂ ਪੁੱਤ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਪਿਉ ਦਾ ਜੇਵਰ ਨਹੀਂ ਵੇਚਣਾ । ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਵੇਚਣਾ ਹੈ.....।”

“ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਸ਼ਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੇਵਰ ਵੇਚਿਆ ਜਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣਣ, ਰੱਬ, ਦੀਪਕ ਤੇ ਆਸ਼ਾ ਲਈ ਜੇਵਰ ਵਿਕ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ । ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਾ ਬੱਚਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਜੇਵਰ ਵੀ ਹੱਥੋਂ ਗਿਆ । ਇਹ ਸਭ ਗੱਲ ਜਾਣਦਾ ਦੀਪਕ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਆਉਦੀ । ਉਸ ਪੂਰਾਣੀ ਯਾਦ ਆਉਦੀ ਉਸਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਆਉਦਾ ਦੁੱਖ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲੱਗਦਾ । ਆਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਬੇਬਸ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਸਹੀ ਲੱਗਦੀਆਂ । ਪਰ ਹੋ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦਾ ਸੀ ਹਾਲਤ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ

ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ

ਜਦੋਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬੱਚਾ ਹੱਦੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਨਰਸ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਈ ਤੇ ਬੋਲੀ “ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾ ਰਹੇ ਹਨ.....।”

“ਅੱਛਾ ਜੀ...।” ਇਹ ਲਫਜ਼ ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਕਹੇ ਅਤੇ ਨਰਸ ਦੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਅੰਦਰ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਾਲੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਲੈਟਰਿੰਗ ਦੇ ਰਸਤੇ ਖੂਨ ਪਰਲ-ਪਰਲ ਵੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਹ ਸਭ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਭੁੱਬ ਜਿਹੀ ਨਿਕਲ ਗਈ ਮੂੰਹੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਨਿਕਲੀ । ਡਾਕਟਰ ਖਮੋਸ਼ੀ ਤੋੜਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ, “ਦੇਖੋ ਇਕਬਾਲ ਜੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਾਫੀ ਸੀਰੀਅਸ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਇਹੋ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਵੱਡੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਖੁਦ ਚੈਕਅੱਪ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਹੰਦੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਰੱਬ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ....।”

ਇਕਬਾਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਹੰਝੂ ਰੁਕੱਣ ਦਾ ਨਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ । ਰਾਤ ਦੇ ਦੱਸ ਵੱਜ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਸੀ ਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਸੀ । ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਦੀ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਹੋ ਗਈ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੀ- ਆਪਣੀ ਮੁਸੀਬਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਸਨ । ਡਾਕਟਰ ਇਕਬਾਲ ਵੱਲ ਫਾਈਲ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ, “ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ! ਇਹ ਕੁੱਝ ਫਾਰਮੈਲਟੀ ਹੈ, ਇਸ ਫਾਈਲ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਈਨ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ...।”

ਰੋਂਦਾ-ਰੋਂਦਾ ਇਕਬਾਲ ਪੇਜ ਪੱਲਟ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸਾਈਨ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਫਾਈਲ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਈਨ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾ ਮਾਲਕ ਡਾਕਟਰ ਇਕਬਾਲ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਦੇਖੋ ਜੀ ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਅੱਗੋਂ ਰੱਬ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਹਾਲੀ ਸਾਡੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟੀ.....।” ਇਹ ਲਫਜ਼ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਹੇ ਤੇ ਰੁਮਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਸਾਫ ਕਰਦਾ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਇਕਬਾਲ ਵੀ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ । ਬਾਹਰ ਜਨਾਨੀ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅੰਦਰ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ (?) ਜਦੋਂ ਇਕਬਾਲ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਬੋਲੀ, “ਕਾਕੇ ਬਾਰੇ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ...?” “ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਅੱਗੋਂ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ...।” ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਮਰੀਜ਼ ਸੀ ਬੱਚੇ ਦਾ ਦਾਦਾ ਦਾਦੀ, ਮਾਂ ਪਿਉ ਵੀ ਸੀ ਦਾਦਾ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਜਨਾਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਵੀ ਛੋਟੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾਰੀ ਦਾ ਸਮਝ ਵੀ ਘੱਟ ਲੱਗਦਾ ਸੀ । ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਨਾਲੇ ਹੀ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਦਾਦੀ ਬੋਲੀ ।

“ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਸ ਰੱਖੋ ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਕਾ ਜਲਦੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਹੀ ਵੇਖ ਲਉ ? ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਛੱਡ-ਛੁਡਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ । ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਕੰਧਾਂ ਵੀ ਪੈਸੇ ਮੰਗ ਦੀਆਂ ਹਨ.....।”

“ਚੱਲੋ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਬੱਚਾ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬੰਦਾ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੀ ਕਿਸ ਲਈ ਹੈ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਰਦਾ ਹੈ...।” ਨਾਲੇ ਇਕਬਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਇਕਬਾਲ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਜਿਹੀ ਪੈ ਰਿਹੀ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਸਬਰ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਜਿਹਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਇਕਬਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸਭ ਇਕਬਾਲ ਵੱਲ ਹੋ ਗਏ।

ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਬੜਾ ਕਿਹਾ “ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਹੌਂਸਲਾ ਛੱਡੀ ਬੈਠੇ ਹੋ ਰੱਬ ਸਭ ਕੁੱਝ ਠੀਕ ਕਰੇਗਾ। ਕਾਕਾ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ। ਸਭ ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹਨ ਤੇ ਰੱਬ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਬੱਸ ਹੌਂਸਲਾ ਰੱਖੋ ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਇਵੇਂ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ.....?”

“ਪ੍ਰੀਤੀ ਇਹ ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਭਰ-ਭਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਿਲ ਟਿਕਾਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ...।” ਇਹ ਸਭ ਕਹਿ ਕਿ ਇਕਬਾਲ ਡੁਸਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮਹੀਨਾ ਹੋ ਚੱਲਿਆ ਸੀ ਇਕਬਾਲ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦਿਆ ਨੂੰ ਇਕਬਾਲ ਤਾਂ ਕੰਮ ਵੀ ਛੱਡੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ਇਕ ਟੱਬਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਭਰਜਾਈ ਤੇ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਰਾਤ ਦੇ ਇੱਕ ਕੁ ਵਜੇ ਨਰਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਈ। ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ “ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਈ ਬੱਚੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੋ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਤੁਹਾਡਾ ਬੱਚਾ ਪੂਰਾ (ਮਰ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ.....।”

ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕਬਾਲ ਖਾਮੋਸ਼ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਨਾਨੀ ਦੀ ਫਿਕਰ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ? ਦੱਸਣਾ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸੀ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਇਕਬਾਲ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰਿਆ ਰਿਸ਼ੈਪਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ “ਵੀਰ ਜੀ ਇਕ ਫੋਨ ਕਰਨਾ ਹੈ.....? ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਨਾਂਹ ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਵੀਰ ਜੀ ਇਸ ਵੱਕਤ ਬਾਹਰ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ....।”

“ਮੇਰਾ ਬੇਟਾ ਪੂਰਾ (ਮਰ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਘਰ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣਾ ਹੈ....।” ਅੱਜੇ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਹਰ ਇਕ ਵੈਨ ਆ ਕੇ ਖਲੋਤੀ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਨਿਕਲੇ ਅੰਦਰ ਆਏ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ੈਪਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਮੋਬਾਇਲ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ.....? ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸਭ ਕੋਲ ਮੋਬਾਇਲ ਹੈ।

“ਸਰ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਬਾਇਲ ਦੇਣਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਕਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਘਰ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣਾ ਹੈ.....।”

“ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਵੈਸੇ ਉਹ ਬੰਦਾ ਮੋਬਾਇਲ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ। ਟੁੱਟੇ ਜਿਹੇ ਮੰਨ ਨਾਲ ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਘਰ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਫੋਨ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ।”

“ਵੀਰ ਜੀ ਕਾਕਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ....। ਤੁਸੀਂ ਆ ਜਾਉ.....। ਅੱਛਾ ਇਕਬਾਲ ਤੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਰੱਖੀਂ। ਨਾਲੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭੀ। ਮੈਂ ਤੇ ਤੇਰੀ ਭਰਜਾਈ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ

। ਦੁੱਖੀ ਮਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ, ਇਕਬਾਲ ਟੁੱਟੇ ਜਿਹੇ ਮਨ ਨਾਲ ਪੋੜੀਆਂ ਚੜਦਾ ਗਿਆ । ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਹੀ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ । ਇੰਨੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਗਏ ਸੀ.....? ਨਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ.....? ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾ ਕਾਕਾ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ । ਝੂਠ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਸਾਫ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ । “ਤੁਸੀਂ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹੋ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹੋ ਮੈਂਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕਾਕਾ ਹੁਣ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਇਹ ਸਭ ਕਿਹ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਇਕਬਾਲ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕੋਲ ਝੂਠ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕਿਆ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਸਭ ਜਨਾਨੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਹੋਂਸਲਾ ਦੇ ਰਹੀਆ ਸਨ ।”

ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰੀਤੀ ਫਿਰ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋ ਗਈ । ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚਾਹੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਹਾਲੀ ਕੁਛੜ ਹੀ ਸੀ । ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਚਾਹੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ ਫਿਰ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੋਚਿਆ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਹਨ ਰੱਬ ਸ਼ਾਇਦ ਮਿਹਰ ਕਰੇ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਢੱਕੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰੇ । ਇਕਬਾਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਤੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਮੰਦੇ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲਣੀ ਪੈਂਦੀ । ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਜਿੰਮੇਦਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਬੋਝ ਵਿਚ ਵੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਆਮਦਨੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਵੱਧਣ ਦੀ ਥਾਂ ਘੱਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਇੰਨੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਖਰਚ ਚਲਾਉਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਕਰਨੇ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਔਖੇ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ ।

ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਗਰਭ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੀ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਵੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ । ਨੇੜੇ ਹੀ ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ ਵਿਚ ਬੱਚਾ ਹੋਇਆ, ਪੈਦਾ ਹੰਦਾ ਹੀ ਬੱਚਾ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਨਾ ਆਇਆ ਕਾਫੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚਾ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਤਿੰਨ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚੋਂ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲ ਗਈ ਘਰ ਵਿਚ ਛੋਟੀ-ਮੋਟੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਖੁਸ਼ੀ ਘੱਟ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ । ਕਾਕਾ ਢਿੱਲਾ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਨੇੜੇ ਹੀ ਇਕ ਐਮ.ਬੀ.ਬੀ.ਐਸ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲੋਂ ਕਾਕੇ ਦਾ ਚੈਕਅੱਪ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ । ਫਿਕਰ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਦੋ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਕੁੱਝ ਟੈਸਟ ਜਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ਾਬ, ਖੂਨ, ਟੱਟੀ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਏ ਗਏ । ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਅਚਾਨਕ ਕਾਕੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ । ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਇਕਬਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਮੇਤ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬੱਚਿਆ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਾ ਗਿਆ । ਡਾਕਟਰ ਕਾਫੀ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਨੇਕ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਚੈਕਅੱਪ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਵੀ

ਡਾਕਟਰ ਸੀ । ਉਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚੋਂ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ ।

“ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿਹਤ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਖਰਾਬ ਹੈ...? ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ।”

“ਜੀ ਡਾਕਟਰ ਕਾਫੀ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਖਰਾਬ ਹੈ, ਇਲਾਜ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ...।”

“ਕਿਸ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲੋਂ ਦਵਾਈ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ...।”

“ਜੀ ਡਾਕਟਰ ਜਸਵੰਤ ਸੱਚਦੇਵਾ...।”

“ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਹਾਂ ਪਰ ਐਮ.ਬੀ.ਬੀ.ਐਸ ਡਾਕਟਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ...।”

“ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਡਾਕਟਰ ਸਿਆਣਾ ਹੈ।”

“ਉਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿਹਤ ਕਾਫੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੱਕੀ ਹੈ...।”

“ਹੁਣ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਹੋਣਾ ਸੀ ਸੋ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ । ਇਕਬਾਲ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੰਦਾ ਬੋਲਿਆ ।”

“ਨੇੜੇ ਹੀ ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋਰ ਇਲਾਜ ਹੋਰ ਹੰਦਾ ਰਿਹਾ ਕੇਸ ਕਾਫੀ ਵਿਗੜ ਚੁੱਕਾ ਹੈ...।”

“ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ...।” ਇਹ ਕਹਿ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਘਰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ।

“ਘਰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਭਰਾ ਨੇ ਫੋਨ ਚੁੱਕਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੈਸੇ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੀਂ ਜਿਵੇਂ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਵੇਂ ਹੀ ਕਰੀ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦੇ । ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਵੀ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਬੱਚੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵੱਧ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ । ਜਿਸ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਹੋਰ ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ । ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਇਕਬਾਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ । ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬੱਚੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ?” ਡਾਕਟਰ ਜੀ ਇਕ ਪ੍ਰਾਇਵੇਟ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਦੇਖੋ ਹਾਲਤ ਕਾਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਤੇ ਇੱਥੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ ਪਰ ਹਸਪਤਾਲ ਕਾਫੀ ਮਹਿੰਗਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਬੱਚਾ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲਵੋ ਫਿਰ ਦੱਸਣਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ...।”

“ਸਲਾਹ ਕਾਹਦੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਇਲਾਜ ਤਾਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ ਪੈਸੇ ਧੇਲੇ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਬੱਚਾ ਠੀਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪੈਸੇ ਦਾ ਕੀ ਹੈ ਪੈਸਾ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਮਾਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰਦੀ ਬੋਲੀ ।”

“ਹਾਂ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪੈਸੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਬੱਚਾ ਠੀਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪੈਸਾ ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਨਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਲੱਗ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਦਲੇਰੀ ਭਰੇ ਬੋਲ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਸਨ ।”

ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਗੱਡੀ ਆ ਗਈ । ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਐਕਸਰੇ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਸਪਤਾਲ

ਵਿਚ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਅੱਲਗ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਖਰਚੇ ਹੋ ਗਏ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਪਿੱਠ ਸੁਣਦੀ ਹੈ ਪੈਸੇ ਧੇਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਕਮੀ ਆਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪੈਸਾ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਵਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰਾਂ ਦਾ ਆਉਣ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ । ਪੈਸੇ ਧੇਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਛੱਡੀ ਗਈ । ਡਾਕਟਰ ਹੌਸਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਬੱਚੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿਹਤ ਫਿਰ ਵਿਗੜਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਿਵੇਂ ਸੂਲੀ ਤੇ ਟੰਗੀ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਨਿੱਤ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਟੈਸਟ ਕਦੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਤੇ ਕਦੀ ਬਾਹਰ ਬੱਚਾ ਵੱਖਰਾ ਪ੍ਰੈਸ਼ਨ ਪੈਸਾ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਵਗ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਕਬਾਲ ਦਾ ਭਰਾ ਤੇ ਮਾਂ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਨੱਠ ਭੱਜ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਉੱਲਟ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ । ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਖੂਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ । ਸਭ ਦਾ ਖੂਨ ਕਾਕੇ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਸੀ । ”

“ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਲੈ ਲਉ । ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਖੂਨ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਇਕਬਾਲ ਦਾ ਛੋਟਾ ਮਾਸੜ ਵੀ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਛੋਟੀ ਮਾਸੀ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਸੀ । ”

ਇਕਬਾਲ ਦਾ ਮਾਸੜ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬੱਚਾ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਖੂਨ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਖੂਨ ਮੈਂ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ । ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਨਾਲੇ ਇਸਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਵਜ਼ਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਖੂਨ ਮੈਂ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ । ਨਹੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਖੂਨ ਮੈਂ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ । ਜੇ ਫਿਰ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਦੇਣਾ ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੱਲੇ ਜਾਣਾਂ ਹੈ । ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਮਾਸੜ ਨੇ ਖੂਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਫਿਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਣ ਤੇ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਖੂਨ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬੱਚਾ ਠੀਕ ਹੋਣਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਖੂਨ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਨਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ । ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁੱਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਹੈ । ਸਭ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਾਕਾ ਫਿਰ ਮਰ (ਪੂਰਾ ਹੋ) ਗਿਆ ।

ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਹਸਪਤਾਲ ਆਏ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੇ ਗਏ । ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਇੱਕਠੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੀਤੀ ਰੋਂਦੀ ਪਿੱਟਦੀ ਰਹੀ ਦਾਦੀ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਸਭ ਡੁਸਕ ਰਹੇ ਸਨ । ਕੁੜੀਆਂ ਡਰੀਆਂ ਸਹਿਮੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਆਏ ਕਾਕੇ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰੀਤੀ ਬੇਬਸ ਹੋਈ ਬੈਠੀ ਸੀ । ਇਕਬਾਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੀ ਭੂਬ ਨਿਕਲ ਗਈ । ”

“ਮਾਂ ਹੌਸਲਾ ਦੇਂਦੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ । ਨਾ ਪੁੱਤ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਤੂੰ ਕਿਹੜੀ ਬੁੱਢੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਉਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਗਾਈ ਪਰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਹ ਖੇਡਣ ਗਿਆ ਹੈ ਇਕ ਦਿਨ ਮੁੜ ਫਿਰ ਤੇਰੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਖੇਡਣ ਆਵੇਗਾ ।

ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅੰਤ

ਅੱਜ ਕੰਮ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਫੋਰਮੈਨ ਨੇ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਦੇਖ ਜਤਿੰਦਰ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਕੰਮ ਵੇਖ ਲਈਂ, ਮਾਲਕ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕੰਮ ਕੁੱਝ ਘੱਟ ਗਿਆ ਹੈ...।”

'ਚੰਗਾ ਫੋਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ...।' ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਜਤਿੰਦਰ ਚੁੱਪ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਦਿੱਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਫੋਰਮੈਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਫੈਕਟਰੀ ਮਾਲਕ ਦਾ। ਇਸਦਾ ਜਿੰਮਵੇਰਾ ਖੁੱਦ ਜਤਿੰਦਰ ਸੀ। ਭਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਗਾਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਬੇਗਾਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਜਤਿੰਦਰ ਦੇਸਹੁਰੇ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ, ਘਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੁੰਡੇ ਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ। ਕੁੜੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸੁੰਢ ਦੀ ਗੰਢੀ ਹੋਵੇ। ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਬਹੁੱਤ ਚਲਾਕ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਪਿਉ ਝੁੱਡੂ ਲਾੜਾ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਗੁਲਾਮ, ਖੁੱਦ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫੈਂਸਲਾ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਹੀ ਘਰ 'ਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਵਹੁੱਟੀ ਦੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਬੜੇ ਚਲਾਕ ਸਨ। ਬਾਹਰੋਂ-ਬਾਹਰੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਦਮ ਭਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵੱਢ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤਾਂ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਘਰ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਉੱਜੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਤਿੰਦਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਵਾਰ ਅੱਗੇ ਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਉੱਟ-ਪਟੰਗ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਵੀ ਦੇਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਕੰਮ ਤੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਤਿੰਦਰ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨ ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਰਕਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀ ਲੈਣਾ। ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਰਕਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸੀ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੀ ਨੱਠ-ਭੱਜ ਸੀ, ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਫਿਕਰ। ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਜਤਿੰਦਰ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਉੱਪਰ ਸਨ। ਇਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜਤਿੰਦਰ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਤੂ ਨੇ ਟਰੱਕ ਤੇ ਲੱਦ ਕੇ ਸਾਮਾਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਟਰੱਕ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਵੀ, ਮਹੀਨੇ ਭਰ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਜੇਬ ਖਰਚਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਰਾ ਵੀ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੇ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਬੇਟਾ ਪੈਸੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੱਸਣਾ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੱਸਣਾ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਹੀ

ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਜਨਾਨੀ ਤੇ ਤੇਰੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀ ਜਿੱਦ...।”

ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਬੱਸ ਇੰਨਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਚੰਗਾ ਜੀ...।”

ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਡੀ ਫਿਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਫੁੱਲੀ ਨਾ ਸਮਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਜੁ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਇਕੱਲੀ ਮਾਲਕਣ ਬਣ ਗਈ। ਜਤਿੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਡਰਿਆ-ਡਰਿਆ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਛੁੱਟ ਗਿਆ, ਉਸਦੇ ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲੇਗਾ? ਨੱਠ-ਭੱਜ ਤਾਂ ਉਹ ਕਰ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕੰਮ ਕਾਰ ਬਾਰੇ। ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਪਿਛਲਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਚਾਹੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਤਿੰਦਰ ਦਾ ਹੱਥ ਸੌਖਾ ਸੀ ਪੈਸੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ। ਪਰ ਅਗਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਸਤਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦ ਜਤਿੰਦਰ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਾਰੀਗਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਦੂਸਰੀ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਲਗਵਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਹਫਤੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਿੱਥੇ ਗੱਡੀ ਰੁੱਕਦੀ ਹੈ। ਜਤਿੰਦਰ ਠੀਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਉੱਥੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਬੰਦਾ ਨਾ ਆਇਆ। ਉਹ ਝੂਠਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਜਤਿੰਦਰ ਹੱਥ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਲੱਗੀ। ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਤਾਂ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਚਾਅ ਮੱਠਾ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਇਕੱਲੀ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕਣ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਤਾਂ ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਹੁੱਤ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਹੱਥ-ਪੱਲੇ ਕੁੱਝ ਨਾ ਪਿਆ। ਕੁੱਝ ਕੁ ਸਮਾਂ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਬਾਹਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਸੱਚੋ-ਸੱਚ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ।

“ਦੇਖ ਆਸ਼ਾ! ਮੈਂ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।”

ਪਰ ਕਿਉਂ...? ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ।

ਜਤਿੰਦਰ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਛੁਪਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨੁਕਸ ਕੱਢਦੇ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੋ ਵਾਰ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਵੀ ਪਿਆਈ, ਪੈਸੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ। ਨਾਲੇ ਉਹ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਨਵਿਆਂ ਦੀ ਘੱਟ ਹੀ...।”

ਝੂਠ ਹੀ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਬਣਾ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ।

ਜਨਾਨੀ ਦੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਾ ਹੋਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਬੇਗਾਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੈ ਆਪੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕੰਮ ਦੀ ਸੈਟਿੰਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਜਿਹੜਾ ਮਕਾਨ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜਨਾਨੀ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਮਿਲਣ ਸਾਰ ਬੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜਤਿੰਦਰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਬਹੁੱਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦੂਰੋਂ ਜਤਿੰਦਰ ਦੇ ਭੂਆ ਫੁੱਫੜ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਬਹੁੱਤ ਹੀ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਸਨ ਉਹ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੱਦਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫੁੱਫੜ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਦੇਖ ਜਤਿੰਦਰ ਇੱਥੇ ਕਿਰਾਇਆ ਕੁੱਝ ਜਿਆਦਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਤੇਰੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਜਿਆਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਨੇੜੇ ਮਕਾਨ ਹੈ ਲੈਂਟਰ ਨਹੀਂ, ਬਾਲਿਆਂ ਦੀ ਛੱਤ ਹੈ, ਫਰਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਡਵਾਂਸ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ

ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕਮਰਾ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ। “

“ਚੰਗਾ ਫੁੱਫੜ ਜੀ! ਆਪਾਂ ਮਕਾਨ ਬਦਲ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਰਾਏ ਦੀ ਵੀ ਕਾਫੀ ਫਰਕ ਹੈ। ਬੰਦੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੈ। ਦੋ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਸਮਾਨ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਡਵਾਂਸ ਵੀ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ....।”

ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਕਮਰਾ ਬਦਲ ਲਿਆ ਜਤਿੰਦਰ ਕਈ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਗਾਏ। ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਕੌਣ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਗੈਰ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵੇਖਿਆ, ਉੱਥੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ। ਜਤਿੰਦਰ ਉੱਥੇ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ਸੀ ਜੋ ਮੋਟਰਾਂ ਰਿਪੇਅਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-2 ਵੱਡੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ੈੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਟਰਾਂਸਫਾਰਮਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਉਹ ਆਪ ਕਰਦੇ ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਦੂਜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ। ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਵੀ ਲੇਬਰ ਤੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉੱਚਾ-ਨੀਵਾਂ ਕੰਮ ਮਾਲਕ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੰਮ ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਲਾਈਨ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਰਾ ਹੱਟ ਕੇ ਅਤੇ ਔਖਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਸਮਝੋਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਆਖਿਰ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਇਹ ਕੰਮ ਚੱਲਦਾ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਆਮਦਨੀ ਘੱਟ, ਦੂਜਾ ਮਿਹਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ, ਤੀਜਾ ਗੁਲਾਮੀ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ। ਕੰਮ ਵੀ ਖਤਰੇ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਤੋੜ-ਤੋੜ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਤਿੰਦਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਬੋਲ ਬੁਲਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕੰਮ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਨੇੜੇ ਹੀ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਘਰ ਸੀ, ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਸੀ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਮਾਸੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਤਰ ਅਗਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵਹੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆ ਜਾ। ਇੱਥੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਘਰ 'ਚ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਹੈ, ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਮੁਸੀਬਤ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਵਹੁੱਟੀ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਜਾਇਜ਼ ਅੜੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੈਨੂੰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਤਿੰਦਰ ਆਪਣੀ ਮਾਸੀ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਮਾਸੀ ਦਾ ਟੱਬਰ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੇ ਮਾਸੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਸੱਭ ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਤਿੰਦਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸੀ।

ਹੁਣ ਜਤਿੰਦਰ ਅਤੇ ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਮਾਸੀਕੋਲ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਫਿਕਰ ਤਾਂਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਘਟਿਆ ਸੀ। ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਕੰਮ ਲੱਭਣ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਇਲੈਕਟਰੀਸ਼ਨ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੋਸਤ ਕੋਲ ਦਿਹਾੜੀ ਤੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕੰਮ ਵੀ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਚੱਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਮਾਸੀ ਦੇ ਘਰ ਵੇਹਲੇ ਬਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰਦੀ ਪਿੱਠ ਸੁਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਰੱਖਿਆ। ਜਤਿੰਦਰ ਤੇ ਆਸ਼ਾਨੂੰ ਕਦੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਹਿਮਾਨ ਹਨ ਜਾਂ ਘਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਇੱਕ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜੋਨੇੜੇ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉੱਚ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਸੀ। ਕਾਫੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਮਗਰ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਕਰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਖਿਰ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਹੀ ਗਈ।

ਜਤਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਕੋਈ 7 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਇਸ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਡੇਲੀ ਵੇਜ ਲੇਬਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਲੇਬਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਬਿਹਾਰੀ, ਉੱਤਰ-ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੇਬਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਹੀ ਬੇੜੇ ਪੈਸਿਆਂ ਤੇ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਕਮਰੇ ਲਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਇਕੱਲੇ, ਜਿਆਦਾ ਤੌਰ ਤੇ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਹੀ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਜੇ-ਮਾਹਾਰਾਜੇ ਸਨ, ਅੱਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ-ਪੋਤਰੇ ਇਸ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੰਪਨੀ ਭਾਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੂਰੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੀ ਨੰਬਰ 1 ਕੰਪਨੀ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਨ, ਫੈਕਟਰੀ 'ਚ ਸ਼ਰਾਬ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਕਾਹਦੀ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਕੱਠਪੁਤਲੀ ਲੇਬਰ ਯੂਨੀਅਨ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦੀ ਜੇਬੋਂ ਕੱਢੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸੱਭ ਹੋਵੇ ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਲੇਬਰ ਦਾ ਤਾਂ ਰੱਬ ਹੀ ਰਾਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਮਟਡ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਕਾਹਦੇ ਬੱਸ ਲੋਕ ਦਿਖਾਵਾ ਸੀ। ਲੇਬਰ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਗੁਲਾਮ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਸੱਭ ਕਾਨੂੰਨ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਨ, ਕੰਪਨੀ ਦੇ। ਸਿਵਾਏ ਕੰਮ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਸਿਰਫ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸੀ। ਡੇਲੀ ਲੇਬਰ ਨੂੰ 26 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਬਰੇਕਾਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਕੰਮ ਘੱਟ ਹੋਣ ਤੇ ਕੰਪਨੀ ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਕੱਚੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਹੀ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਬਰੇਕਾਂ ਦੀ। ਕੰਮ ਬੋਤਲਾਂ ਸਾਫ ਕਰਨੀਆਂ, ਸੜੀ ਹੋਈ ਫੱਕ ਚੁੱਕਣੀ, ਟੁੱਟੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਦਾ ਕੱਚ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਡੇਲੀ ਲੇਬਰ ਨੂੰ। ਗਰਮ ਤੇ ਠੰਡੇ ਕਾਸਟ ਸੋਡੇ ਵਾਲੇ ਟੈਂਕਰਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲੇਬਰ ਬੋਤਲਾਂ ਧੋ ਕੇ ਸਾਫ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਬਲਦੇ-2 ਪਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋਤਲਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਬੋਤਲ ਟੁੱਟ-ਟੁੱਟ ਕੇ ਕੱਚ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਵੱਜਦਾ। ਰੱਸੀ ਵਗੈਰਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਵਿਚਾਰੇ ਵਰਕਰ। ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ (ਬਾਊ ਜੀ) ਲੇਬਰ ਨੂੰ ਗੰਦੀਆਂ-ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਰਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗਰਮੀ ਕੰਮ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪਟੇ ਤੇ 100-100 ਦੇ ਕਰੀਬ ਬੰਦੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ। ਹੇਠਾਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਾਫੀ ਵੱਡੇ ਭਾਰੇ ਡਾਲੇ ਨੂੰ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਕੇ ਬੋਤਲਾਂ ਵਗੈਰਾ ਨੂੰ ਪਟੇ ਉਪਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ। ਖਾਲੀ ਡਾਲੇ ਦਾ ਕਾਫੀ ਵਜਨ ਹੁੰਦਾ ਫਿਰ ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਦਾ ਵਜਨ। ਕੁੱਝ ਬੰਦੇ ਟਰਾਲੀ ਤੋਂ ਬੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੋਤਲਾਂ ਢੋਂਦੇ, ਟਰਾਲੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਫੀ ਭਾਰਾ ਹੁੰਦਾ। ਬਿਅਲਰ ਤੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਹੁੰਦੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਸੜੀ ਫੱਕ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਡੇਲੀ ਲੇਬਰ ਤਾਂ ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਨੇੜੇ-ਨੇੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਖਰਾਬ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਸਟਡ ਸੋਡਾ ਮਿਲਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਸੜੀ ਹੋਈ ਫੱਕ ਉੱਡਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਭੈੜੀ-ਭੈੜੀ ਬਦਬੂ ਆਉਂਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਕਾਫੀ ਖਤਰਨਾਕ ਕੈਮੀਕਲਾਂ ਕਰਕੇ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਨ। ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਨੇਤਾ ਜਾਂ ਲੀਡਰ ਆਉਂਦਾ, ਉਸਦਾ ਪੈਸੇ ਜਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਾਜ਼ਾਰਾਂ ਬੰਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵਿਸ਼ਾਲ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਵੱਖਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ। ਇਸ

ਫੈਕਟਰੀ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਸਿਨੇਮੇ ਵਗੈਰਾ ਵੀ ਸਨ। ਜਤਿੰਦਰ ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਮਜਦੂਰ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਮ ਮਜਦੂਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਗਾਵਤ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਫਜ਼ੂਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਫਜ਼ੂਲ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖਾਲੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਉੱਪਰ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਜਤਿੰਦਰ ਦਿਲ ਲਗਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਪਰ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਨੀ ਉਸਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸੀ।

ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਬੱਦ ਤੋਂ ਬੱਤਰ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਸੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਕਾਫੀ ਸੱਸਤਾ ਜਿਹਾ ਕਮਰਾ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਨੇ ਜਤਿੰਦਰ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਤਿੰਦਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕੁੱਝ ਕੁ ਤਾਂ ਕੰਪਨੀ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਜਤਿੰਦਰ ਆਪ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਸੁਖੀ ਸਾਂਦੀ ਲੰਘ ਗਏ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਆਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,

“ਆਸ਼ਾ! ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ...।”

“ਹਾਂ ਕਰੋ ਜੀ, ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ...?”

“ਆਪਾਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰ ਲਈਏ.....।”

“ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ? ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸਾ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਤਾਂ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ.....।”

“ਪੈਸੇ ਆ ਜਾਣਗੇ, ਬੋਨਸ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ। ਜਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਹੋਣਗੇ ਸਬਜ਼ੀ ਦੀ ਰੇਹੜੀ ਲਗਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਆਮਦਨੀ ਚੰਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਅਗਰ ਕੰਮ ਨਾ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਕੰਪਨੀ ਕਿਹੜਾ ਨਾਮ ਕੱਟਦੀ ਹੈ।”

“ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਠੀਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਕਰੋ।”

ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਬੋਨਸ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਰੇਹੜੀ ਲਗਾ ਲਈ। ਸਵੇਰੇ-2 ਉੱਠ ਕੇ ਮੰਡੀ ਜਾਂਦਾ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰੁਹੜੀ ਗਲੀਆਂ-ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁਮਾਉਂਦਾ। ਮਾਲ ਤਾਂ ਵਿਕਦਾ ਪਰ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਪੈਸੇ ਘੱਟ ਜਾਂਦੇ, ਕਦੇ ਸਬਜ਼ੀ ਘੱਟ ਵਿਕਦੀ, ਕਦੇ ਮਹਿੰਗੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸਬਜ਼ੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਘਰ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਮਕਾਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਰੇਹੜੀ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਗੱਲ ਕੀ ਸਾਰੇ ਖਰਚੇ ਰੇਹੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕੱਢਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਜਤਿੰਦਰ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਤਿੰਦਰ ਕੋਲੋਂ ਰਾਸ (ਕੰਮ ਦਾ ਪੈਸਾ) ਖਾਧੀ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਮੁੜ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਫਿਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੇ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਤੇਰੀ ਸਬਜ਼ੀ ਦੀ ਰੇਹੜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੱਲੀ, ਟੱਬਰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਪਾਲਣਾ ਹੀ ਹੈ ਨਾ....।” ਜਤਿੰਦਰ ਉਸ ਬੰਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਜੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਵੇ, ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕੰਮ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਕਰਮ ਹੀ ਮਾੜੇ ਹਨ.....।”

“ਜਤਿੰਦਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਕੰਮ ਦੱਸਾਂ ਕਰੇਂਗਾ..?”

”ਹਾਂ ਦੱਸੋ ਮਾਸੜ ਜੀ, ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ.....।”

“ਜਤਿੰਦਰ ਜਿਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉੱਥੇ ਹੈਲਪਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕੰਮ ਵਜ਼ਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਟਰਾਲੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਪੈਸੇ ਚੰਗੇ ਮਿਣ ਜਾਣਗੇ, ਪੈਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।”

“ਚੰਗਾ ਮਾਸੜ ਜੀ....।” ਜਤਿੰਦਰ ਕੰਮ ਤੇ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਉਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਉਸਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਅੰਤ ਉਹ ਕੰਮ ਵੀ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਜਤਿੰਦਰ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਕੰਮ ਜਤਿੰਦਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਲੇਸ਼ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਤਿੰਦਰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੱਸ ਗਿਆ। ਉਹ ਘਰ ਬਿਲਕੁੱਲ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁੱਲ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਸੱਭ ਕਮੀਆਂ ਜਤਿੰਦਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਜਤਿੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕਮਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਵਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕੁੜਮਾਂ-ਕੁੜਮਾਂ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਇਸ ਭੇੜ ਵਿੱਚ ਜਤਿੰਦਰ ਪਿੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਤਿੰਦਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਆਪਣੇ ਪੇਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਤਿੰਦਰ ਜੀ.ਟੀ. ਰੋਡ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੇ-ਧਿਆਣ ਹੋ ਕੇ ਟਰੱਕ ਨਾਲ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਤਿੰਦਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ-ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਇਸ ਜਹਾਨ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ। ਪਹਿਚਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪਹਿਚਾਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਉਸ ਦੇ ਮਾਸੀ ਮਾਸੜ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਸੱਭ ਦੌੜੇ ਆਏ, ਲਾਸ਼ ਦੇ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਸੀ-ਮਾਸੜ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਨਾਲ ਜਤਿੰਦਰ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਨਕਲਾਬ

ਜੇਠ ਹਾੜ ਦੀਆਂ ਧੁੱਪਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਅੱਤ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਦੁਪਿਹਰ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਪ ਸੁੰਘ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਕੋਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਫਿਰ ਵੀ ਟਾਵਾਂ-ਟਾਵਾਂ ਬੰਦਾ ਸੜਕ ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਸ ਖੂਨ ਨਿਚੋੜਨ ਵਾਲੀ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਦੁਪਿਹਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਟੁੱਟੇ ਜਿਹੇ ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਪੈਂਡਲ ਮਾਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸੀ । ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਥਕਾਵਟ ਨਾਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਹਾਲੇ ਬੇਹਾਲ ਸੀ । ਸਫਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਹੁੱਤ ਸੀ । ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਲੰਦ ਸੀ । ਜਿਸ ਸੜਕ ਤੇ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਚਾਹ ਦੀ ਕੋਈ ਦੁਕਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਤੇਜ਼ ਤੇਜ਼ ਪੈਂਡਲ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ, ਜਦ ਥਕਾਵਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਪੈਂਡਲ ਵੱਜਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੌਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ।

ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਾਹ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਚਾਹ ਵਾਲਾ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਹੈ । ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਖੇਡੇ ਤੇ ਜਵਾਨ ਹੋਏ । ਟੁੱਟਾ ਜਿਹਾ ਸਾਈਕਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਅੱਗੇ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

“ਵੀਰ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘਾਂ ਇੱਕ ਚਾਹ ਤੇ ਦੋ ਮੱਠੀਆਂ ਦੇ ਦੇਵੀਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅੱਜ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਕਿਉ ਖੋ ਜਿਹੀ ਪੈਂਦੀ ਪਈ ਹੈ? ਨਾਲੇ ਧਿਆਨ ਰੱਖੀਂ ਮਿੱਠਾ ਅਤੇ ਪੱਤੀ ਤੇਜ ਹੋਣ ਚਾਹ ਪੀਣ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਆ ਜਾਵੇ, ਥਕਾਵਟ ਵੀ ਤਾਂ ਬਹੁੱਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।”

“ਭਾਊ ਥੱਕਣਾ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਪੈਂਡਾ ਵੀ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਹੈ?” ਕੁੱਝ ਬਦਲ ਕੇ, ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲਦਾ ਪਿਆ?”

ਕੰਮ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ, ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਬੋਲਿਆ, 'ਬੋਲੀ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘਾਂ, ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਸਾਲੇ ਪੱਲੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੇ ਹਕੂਮਤ ਇਵੇਂ ਕਰਦੇ ਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਜਾਂ ਗਏ ਗੁਜਰੇ ਨੌਕਰ ਹੋਣ ਮੈਂ ਅੱਜ ਹਮੇਸ਼ਾਂ-ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਆਇਆ ਹਾਂ ।”

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਚਾਹੇ ਗਰੀਬੀ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਲਾਚਾਰ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਖੁਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਉਸਨੂੰ ਜਾਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰੀ ਹੈ । ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਆਜ਼ਾਦ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਨੀ ਉਸਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ । ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਕੁੱਝ-ਕੁੱਝ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਬੇਬਸੀ ਉਸਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ ।

“ਭਾਊ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ ਚਾਹੇ ਸਾਲ ਭਰ ਵਿਹਲਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਫਿਰ ਲਵਾਂ, ਚਾਹੇ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਚਾਹ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰ ਲਵਾਂ”

“ਭਾਊ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘਾਂ ਸਾਡੀ ਵੀ ਕੋਈ ਜੂਨ ਹੋਈ ।” ਅੱਜ ਜਵਾਨ ਹੋਏ ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਬੁੱਢੇ, ਜਵਾਨੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਕੁੱਝ ਅਜੀਬ ਗਰੀਬ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਇੰਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਬੜੀ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਗੱਲਾਂ-ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਣਾ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਭਾਊ ਬੰਤਾ ਸਿੰਹਾਂ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਬਣਨ ਨੂੰ, ਨਾਲੇ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਬਣ ਕੇ ਮੌਜਾ ਕੰਮ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਸੈਰ ਦੀ ਸੈਰ।”

“ਭਾਈ ਮੋਹਨ ਸਿੰਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਬਣਾਏਗਾ ਕੌਣ?”

ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਬਣਨ ਗਿਆ ਸੀ”। ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਗੱਲ ਬਦਲਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।?”

“ਭਾਈ ਬੰਤਾ ਸਿੰਹਾਂ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਮਿੱਤਰ ਬੋਲੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ, ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਫੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਦ ਬਾਪੂ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਭਾਊ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰੀ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਾਪੂ ਤੇ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਬਾਪੂ ਬੇਬੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਨਾਂਹ ਨੁੱਕਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਫਿਰ ਮੰਨ ਗਏ।”

“ਮੋਹਨ ਸਿੰਹਾਂ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?” ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਕੌਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਦਰਦ ਨਹੀਂ।”

“ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਹੋਣਾ ਕੀ ਸੀ ਟਰੱਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਸੀਮੇਂਟ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਚੁਕਾਵਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਮਜਦੂਰੀ ਕਰਦਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਸਤਾਦ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ। ਸਰਾਬ, ਤੰਬਾਕੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੋਹ ਸਵਾਹ ਖਾਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸਮਝ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਉਹ ਟਰੱਕ ਦਾ ਸਟੇਅਰਿੰਗ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੰਦੇ। ਬੱਸ ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਣਾ ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਚਾਅ ਮੱਠਾ ਨਾ ਹੋਣਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਦੁਨੀਆ ਜਹਾਨ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਹੋਣ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਟਰੱਕ ਦਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਾਲਕ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੱਭ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ।”

“ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ।?”

“ਹੋਣਾ ਕੀ ਭਾਊ ਬੰਤਾ ਸਿੰਹਾਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਮੇਰਾ ਐਵੀਂ ਖਰਾਬ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਨਫਰਤ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦੇਵਾਂ, ਜਾਂ ਆਪ ਕੁੱਝ ਖਾ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ।”

“ਮੋਹਨ ਸਿੰਹਾਂ ਮਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਹੋਇਆ?”

“ਹੋਣਾ ਕੀ ਬੰਤਾ ਸਿੰਹਾਂ ਜੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮਾੜੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ, ਮਾੜੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਤਾਂ ਰੱਬ ਵੀ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਮੋਹਨ ਸਿੰਹਾਂ!”

“ਬੰਤਾ ਸਿੰਹਾਂ ਉੱਥੇ ਨੇੜੇ ਮੇਰੇ ਭੂਆ ਦੀ ਕੁੜੀ ਬਚਨੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹਦੇ ਘਰ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਲਕ ਨੇ ਸਾਨੂੰ

ਨੌਕਰੀ ਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਚਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਹ। ”

“ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ਭੈਣ ਘਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਰ ਮੈਂ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਮਿੱਤਰਾ ਦਿਲ ਦਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਠੀਕ ਹੈ ਮੋਹਨ ਸਿਹਾਂ, ਭੈਣ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣਾ ਕਿਹੜਾ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਬੰਦੇ ਕੋਲੋਂ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ”

“ਬੰਤਾ ਸਿਹਾਂ ਉੱਤੇ ਮੇਰੀ ਵੀ ਹਾਲਤ ਹਦੇਂ ਲਾਹਨਤ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਾਰਾ-ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਂਦਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਧੋਂਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟੱਟੀ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਵਾਉਂਦਾ, ਜੀਜੇ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢ ਕੇ ਦਿੰਦਾ। ਭੈਣ ਮੈਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਦਿੰਦੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਚਾਰ ਨਾਲ ਗੰਡੇ ਤੇ ਮਿਰਚਾਂ ਦੀ ਚਟਨੀ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਦਿੰਦੀ। ”

“ਫਿਰ ਤਾਂ ਸੱਚ ਹੀ ਮੋਹਨ ਸਿਹਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜੁਲਮ ਹੋਇਆ। ਬੇਗਾਨਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੀ ਜੁਲਮ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ, ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵੈਰੀ ਬਣ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ?” ਤੂੰ ਤਾਂ ਭੈਣ ਭਣਵਈਏ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਿਆ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਕੇ?”

“ਮਿਲਣਾ ਮੁਲਣਾ ਕੀ? ਬੰਤਾ ਸਿਹਾਂ! ਬੱਸ ਸੱਭ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ਅਤੇ ਲੇਖ ਮਾੜੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਦੋਸ਼? ਫਿਰ ਸੋਚਿਆ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਆਪਾਂ ਸਾਧ ਫਕੀਰ ਹੋਜਾਈਏ। ” ਬਚਨੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਦੌੜ ਕੇ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

“ਤੂੰ ਠੀਕ ਸੋਚਿਆ ਆਖਰ ਰੱਬ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੁੰਦਾ ਬੰਦੇ ਨੂੰ। ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਹੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਰਦ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਰੱਬ ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ”

ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ ਹੀ ਇਸ ਢੰਗ ਦਾ ਬੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਫ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਘੱਟ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਕਾਬਪੋਸ਼ ਬਹੁੱਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਕਲ ਮੋਮਨਾਂ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਕਾਫਰਾਂ ਦੀ। ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਭ ਲੋਕ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਵਾਸਤਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਬਦਮਾਸ਼ ਕੋਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਗਏ ਗੁਜਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

“ਮੂਸਾ ਭੱਜਿਆ ਮੌਤ ਤੋਂ, ਮੌਤ ਅੱਗੇ ਖੜੀ”। “ਭਾਉ ਬੰਤਾ ਸਿਹਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਗੱਡੀ ਥੱਲੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਦੌੜ ਕੇ ਮਹੰਤਾ ਦੇ ਡੇਰੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਮੇਰੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣਾ ਜਿਹਾ ਚੋਲ੍ਹਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਭਗਤਾ ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਚੇਲਾ ਹੋਇਆ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਗੁਰੂ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਰੱਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਹਰ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਬਣ ਗਿਆ। ”

ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਪੀ ਬੰਦਾ ਸਿੱਧਾ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਸੱਤ ਬਚਨ ਕਿਹਾ।

ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਣਾ ਸੀ? ਸ਼ਾਰਾ ਦਿਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ। ਸਰਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗਰਮੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਹੰਤ ਦੇ ਕਪੜੇ ਧੋਂਦਾ। ਮਹੰਤ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚ ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਤੜਕੇ ਸਾਰ ਉੱਠਦਾ, ਮਹੰਤ ਭੰਗ ਪੀ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਮੰਜਾ ਵੀ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਬੋਹੜ ਹੇਠ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ। ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬੰਤਾ ਸਿਹਾਂ ਉਹ ਮਹੰਤ

ਤਾਂ ਆਮ ਬੰਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਗਿਆ ਗੁਜਰਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਤਰਸ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੰਨਦੇ, ਧਾਗੇ, ਤਵੀਤ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਸਾਂ ਉਮੀਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਮਹੰਤ ਜਾਦੂ-ਟੂਣੇ ਵੀ ਕਰਦਾ। ਜਨਾਨੀਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਤੁਰੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਦੇੜ ਆਇਆ।

“ਸੱਭ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ, ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੰਦਾ ਕਿਸ ਦੇ ਭਰੋਸੇ? ਕਿਸੇ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰੇ ਤੇ ਕਿਸਤ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਚੰਗੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਊ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਸਾਰੇ ਸਾਧੂ-ਸੰਤ ਮਾੜੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਕਰਮ ਹੀ ਮਾੜੇ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਬੰਦਾ ਮਿਲਿਆ ਉਹੀ ਤੈਨੂੰ ਭੇੜਾ ਮਿਲਿਆ।”

“ਭਾਊ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ! ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਖਾਣੀ ਸੀ। ਰੋਟੀ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੰਮ ਬਹੁੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇੜ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਆਣ ਕੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਫੈਕਟਰੀ ਛੋਟੀ, ਉੱਥੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਮੋਟਰਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਰੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਗਲੈਂਡਰ ਵੀ ਲਾਉਂਦਾ। ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਵਾਉਂਦਾ। ਕਦੀ-ਕਦੀ ਮਾਲ ਛੱਡਣ ਵੀ ਜਾਂਦਾ। ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲਹੂ ਪਾਣੀ ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਕਾਰੀਗਰ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਚਮਚਗਿਰੀ ਕਰਦੇ। ਕਾਰੀਗਰ ਮੇਰਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ। ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ? ਇੱਕ ਦੋ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਵੀ। ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਮੈਂ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ। ਬੇਬੇ ਮੈਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੀ। ਬਾਪੂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਇਸਨੂੰ ਕਦੇ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ।”

“ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਛੱਡਿਆ?”

“ਹੋਇਆ ਕੀ ਮਾਲਕ ਨੇ ਸੱਭ ਨੂੰ ਘਰ ਸੱਦਿਆ ਸੀ, ਘਰ ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਹੋਰ ਕਾਰੀਗਰ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਦੋਰਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਮਾਲਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ ਦੀ ਟੱਟੀ ਸਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਟੱਟੀ ਸਾਫ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਾਲਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਵੀ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਲਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ ਕੰਮ ਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਵੀ ਕੌਣ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ?”

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਭਰ ਆਇਆ, ਗਲਾ ਭਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ: “ਮੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਤੇਰਾ ਬੰਦਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿੰਨਾਂ ਬੇਦਰਦ, ਬੰਦਾ ਹੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।” ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜੁਲਮ ਦੀ ਹੱਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਪਰਲੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਲਾਲ ਹਨੇਰੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਜੁਲਮ ਅਤੇ ਜਾਲਮਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਵਤਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।”

ਹੁਣ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਇਸ ਗਲ ਸੜ ਚੁੱਕੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਅਤੇ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਜਵਾਲਾ ਮੁੱਖੀ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਜਦ ਜੁਲਮ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਗਾਵਤ ਅਤੇ ਬਗਾਵਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਚਿੰਗਾਰੀ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ,

ਘਮੰਡੀ, ਤਾਨਾਸਾਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

“ਬੇਲੀ ਬੰਤਾ ਸਿਹਾਂ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਇੱਕ ਦਿਨ ਜ਼ਰੂਰ ਇਨਕਲਾਬ ਲੈ ਕੇ ਆਵਾਂਗੇ। ਇੰਨੇ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਕਮੀਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੁਲਮ ਤੇ ਸਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਭਰਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਮੁੱਠੀ ਭਰ। ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਬੇਬੱਸ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਚਲਾਕੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਆਪ ਕੁਹਾੜੀ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਹੋਵਾਂਗੇ।”

“ਭਾਊ ਮੋਹਨ ਸਿਹਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬਿਲਕੁੱਲ ਠੀਕ ਨੇ ਪਰ ਤੇਰੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕੌਣ ਸੁਣੇਗਾ? ਸੱਭ ਨੂੰ ਆਪੋ-ਧਾਪੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ।”

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਮੀਜ਼ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਸੇ ਕੱਢ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੀਤੇ ਆਪਣਾ ਟੁੱਟਾ ਜਿਹਾ ਸਾਈਕਲ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਤੇਜ਼-ਤੇਜ਼ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।”

ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਹੈਰਾਨ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, “ਇਨਕਲਾਬ ਜਿੰਦਾਬਾਦ”।

ਮੌਜ

ਸਿਆਣੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੱਲ੍ਹਾ ਤਾਂ ਰੁੱਖ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕੱਲ੍ਹੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੱਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਰੋਣਕਾਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੰਦਾ, ਬੰਦੇ ਦਾ ਦਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ, ਖੁਸ਼ੀ-ਗਮੀ ਵਾਸਤੇ ਬੰਦਾ ਹੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

“ਆਹ ਗੱਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਰਵੀ ਨਾਲ ਕਰਦਾ। ਰਵੀ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿ ਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਲਟਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀਕਈ ਵਾਰ ਆਖਦਾ, “ਯਾਰ ਵਰਿੰਦਰ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ? ਬੰਦਾ ਕੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੁੱਖ ਹੀ ਸੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੌਜ ਨਾਲ ਖਾਉ, ਨਾ ਕੋਈ ਰੋਕੂ ਤੇ ਨਾਕੋਈ ਫਿਕਰ.....।”

ਰਵੀ ਦਾ ਘਰ ਪਟਿਆਲੇ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਦਲੀ ਕਰਵਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੇ ਰਵੀ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਚਾਰ ਕੁ ਸਾਲ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਰਵੀ ਘਰੋਂ ਬੜਾ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਐੱਸ.ਡੀ.ਓ., ਪਿਉ ਚੰਗਾ ਵਪਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਚੰਗੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਘਰ 'ਚ ਪੈਸੇ ਧੇਲੇ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ।”

“ਰਵੀ ਯਾਰ ਤੂੰ ਵੀ ਹੁਣ ਵਿਆਹ ਕਰ ਛੱਡ.....।”.... ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿਆਹ 'ਚ? ਹੁਣ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਮੌਜ ਕਰੇ, ਜਿਹੜੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਘੁੰਮੇ..... ਜਦ ਵਿਆਹ ਹੋਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਲੀ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦੇਣੀ ਹੈ.....।”

“ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਯਾਰ.....? ਤੇਰਾ ਕੀ ਮੱਤਲਬ....? ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਿਰਫ ਸੈਕਸ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਤੂੰ ਫਜ਼ੂਲ ਕਿਉਂ ਸੋਚਦਾ ਹੈਂ.....? ਜੇ ਸੁੱਖ ਘਰ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮੋਹ, ਬੰਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਵੱਰਗ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ....। ਤੂੰ ਬੈਠਾ ਗੱਲਾਂ ਪਿਆ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦਾ।”

“ਉਏ ਮੂਰਖ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਤੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ.....? ਛੱਡ ਯਾਰ ਵਰਿੰਦਰ ਘਰਵਾਲੀ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮੋਹ ਤੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ...। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਭ ਮੁਸੀਬਤ ਲੱਗਦੀ ਹੈ...। ਫਿਰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਹੈ, ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ...। ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਦੁੱਖ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ..। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਤਰਸ ਪਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ.....। ਤੂੰ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈਂ..। ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕਿਵੇਂ ਐਸ਼ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ...। ਤੂੰ ਸਦਾ ਘਰ ਵੱਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ...।”

“ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਘਰ ਦਾ ਸੁੱਖ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ..? ਜਦ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਭਰਜਾਈ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਘਰ ਤੋਂ ਦਫ਼ਤਰ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ...। ਉਸਦੇ ਦੋ ਮਿੱਠ-ਮਿੱਠੇ ਬੋਲ ਸਵਰੱਗ ਤੋਂ

ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਧਰਮ ਨਾਲ, ਦਿਲ ਖਿੱੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਰਿੰਦਰ ਯਾਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਏਂ। ਮੈਂਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਆਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਸਾ ਜਿਹਾ ਆਉਂਦਾ ਪਿਆ ਹੈ...। ਸਾਲਿਆ ਤੂੰ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਹੈਂ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਭੇਜਦੀ ਹੈ। ਆਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਨੌਕਰ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਆ...।

“ਬੱਲੇ ਓਏ ਤੇਰੇ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਮੇਰੇ ਮੂਰਖ ਦੋਸਤ ਜਨਾਨੀ ਅਤੇ ਨੌਕਰ 'ਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ....? ਜਨਾਨੀ ਨਾਲ ਘਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚੇ ਸਾਡੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ.....। ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ.....।

ਮੇਰੀਆਂ ਆਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਰਵੀ ਖਿੜ ਜਿਹਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਟੱਸ ਦਾ ਮੱਸ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਹਿਸ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਧਾਰ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਰਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਿਆਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰਵੀ ਮੇਰੀ ਹਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬੜੇ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਦਿੰਦਾ।

“ਯਾਰ ਵਰਿੰਦਰ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣੇ ਸੁਨਿਹਰੇ ਅੱਜ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤਬਾਹ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਖਾਤਰ ਅੱਜ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤਾ ਕੰਮ ਆਵੇਗਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੀ ਜਮਾਨਤ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੱਲ੍ਹ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅੱਜ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਦੁੱਖਦਾਈ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਜਿਉਂਦੇ ਵੀ ਰਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਇਸ ਕੀ.....??

ਤੇਰਾ ਕੀ ਮੱਤਲਬ ਹੈ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੱਲ੍ਹ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ.....।

ਜੋ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਭ ਉਸਦੇ ਬੀਤੇ ਹੋਏ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਕ, ਸੁਧਾਰਕ, ਇਨਕਾਲਬੀ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ, ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਇਹ ਸੱਭ ਬੀਤੇ ਹੋਏ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ.....।

“ਤੂੰ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਖਾਂਦਾ ਪਿਆ ਹੈ.....। ਅੱਗੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਖਾਣਾ ਹੈ.....। ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰੋ..। ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰੋ ਫਿਰ ਵੱਡੇ ਕਰੋ...। ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਗੇ...। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਤੇਰੀਆਂ ਆਹ ਗੱਲਾਂ ਫਜ਼ੂਲ ਸਾਬਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।”

“ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਮਾੜੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ.... ਬੱਚੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਨਾਮ ਕਰਦੇ ਨੇ..। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ...। ਹਾਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਜਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ.....।”

ਰਵੀ ਮੇਰੀਆਂ ਆਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਸ ਪਿਆ। ਰਵੀ ਬੜਾ ਹੱਸਮੁੱਖ ਅਤੇ ਨੇਕ ਦਿਲ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਰਵੀ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਲਟਾ ਮੈਨੂੰ ਆਖਦਾ, “ਯਾਰ ਛੱਡ ਖਹਿੜਾ, ਤੇਰੀਆਂ ਆਹ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ..। ਐਵੇਂ ਵਾਧੂ ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਤੈਨੂੰ...। ਐਵੇਂ ਵਾਧੂ ਘੰਟਿਆਂ ਦਾ ਮੇਰ ਦਿਮਾਗ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਪਿਆ ਹੈਂ। ਆਪਣਾ ਦਿਮਾਗ ਵੱਖਰਾ ...।

ਰਵੀ ਦੇ ਡੈਂਡੀ ਦਾ ਅਕਸਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਦਾ

ਚੱਕਰ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਰਵੀ ਵੀ ਸੀ, ਉਹ ਰਵੀ ਕੋਲ ਘੱਟ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਅੱਜ ਵੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ। ਬੱਸ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਕਿੱਸਾ ਸੀ, ਉਸ ਸੀ ਰਵੀ ਦਾ ਵਿਆਹ। ਰਵੀ ਦੇ ਡੈਡੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਕਾਫੀ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਕੀ ਸੀ ਰਵੀ ਦੀ ਕਥਾ ਫਿਰ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਈ।

“ਬੇਟਾ ਵਰਿੰਦਰ ਰਵੀ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਮੱਤ ਦੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਨਾ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਦੀ....। ਭਰਾ ਮਿਲਣ ਮਿਲਣ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ....। ਪਰ ਇਹ ਨਵਾਬ ਸਾਹਬ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਫਿਕਰ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਭੂਤ ਸਵਾਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸੱਭ ਇਸਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਾਂ....।”

“ਅੰਕਲ ਜੀ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ....। ਮੈਂ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ...। ਰਵੀ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ...। ਅਗਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ...।”

“ਠੀਕ ਹੈ ਬੇਟਾ ਉਹ ਸਿਆਣਾ ਜੁ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ... ਬੇਟਾ ਜੀ ਵੈਸ ਵੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਤੇ ਘੱਟ ਹੀ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ... ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਠੋਕਰ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।”

“ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ... ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ...। ਕਈ ਵਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਠੋਕਰ ਲੱਗੇ ਤੋਂ ਅਕਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ.. ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਠੋਕਰ ਲੱਗਣ ਤੇ ਵੀ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਤੇ ਵੀ ਅਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ..।”

“ਪਰ ਬੇਟਾ ਰਵੀ ਤੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਸੀਹਤ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ..। ਰਵੀ ਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸ਼ਰਾਬੀ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੈ... ਅਗਰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਜਦ ਸ਼ਰਾਬ ਠੋਕਰ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ..।”

“ਅੰਕਲ ਜੀ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਠੋਕਰ ਲੱਗਣ ਤੇ ਅਕਲ ਆਵੇ....।” ਮੇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਰਵੀ ਦੇ ਡੈਡੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਅਕਸਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਰਵੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਰਵੀ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਪੱਖੋਂ ਕਾਫੀ ਲਾਪਰਵਾਹ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਮਾੜੇ ਮੋਟੇ ਬੁਖਾਰ ਦੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਖੁੱਦ ਉਸਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਰਵੀ ਦਾ ਅਕਸਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਲੇਕੀਨ ਦੋ-ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੋਂ ਰਵੀ ਦਫ਼ਤਰ ਨਾ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਚੱਲੋ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਮਿਲ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਸੱਭ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

ਜਦ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਰਵੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁੱਤ ਮਾੜੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਰਵੀ ਮੰਜੇ ਤੇ ਲੋਟਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਉਲਟੀਆਂ-ਉਲਟੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਬਿਸਤਰ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਰਵੀ ਦੀ ਆਹ ਹਾਲਤ ਮੈਂ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁੱਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਇਆ ਤਾਂ ਭੱਠੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਖਦਾ

ਪਿਆ ਸੀ। ਰਵੀ ਦੀ ਆਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਭੁੱਬ ਨਿਕਲ ਗਈ।

“ਆਹ ਕੀ ਹਾਲਤ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੈ ਰਵੀ ਯਾਰ....?”

ਬੱਸ ਵੀਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਬੁਖਾਰ ਸੀ.... ਤੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ.... ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਆਦਤ ਦਾ ਪਤਾ ਈ ਹੈ..... ਬੱਸ ਸਾਲਾ ਵੱਧ ਹੀ ਗਿਆ.....।”

“ਤੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ....। ਅਸੀਂ ਮਰ ਗਏ ਸਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ.....। ਤੇਰੇ ਤੇ ਤਾਂ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਭੂਤ....। ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਾਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਬੰਦੇ ਨੂੰ.....।”

ਮੈਂ ਇਹ ਸੱਭ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਲਿਆਇਆ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਦਵਾਈ ਦਾਰੂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹਫਤਾ ਰਵੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ। ਰਵੀ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਹਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁੱਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ।

“ਵਰਿੰਦਰ ਯਾਰ ਤੂੰ ਠੀਕ ਆਖਦਾ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਹੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੱਚ ਯਾਰ, ਕਲ੍ਹੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕੋਈ ਜਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ....। ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਵੀਂ ਗਲਤੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਗਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਕੋਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਹੁੰਦਾ..... ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮੇਰੀ ਆਹ ਹਾਲਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਰੱਬ ਦਾ ਲੱਖ-ਲੱਖ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਅਤੇ ਭਰਜਾਈ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬਹੁੱਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ....। ਹੁਣ ਮੈਂ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਬਦਲੀ ਕਰਵਾ ਲੈਣੀ ਹੈ....। ਮੰਮੀ-ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਕੱਲ੍ਹੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕੋਈ ਜਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ...। ਆਪਣੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ....।”

“ਰਵੀ ਯਾਰ ਤੇਰੀ ਆਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਚੱਲੋ! ਦੇਰ ਆਇਆ ਦਰੁੱਸਤ ਆਇਆ...।”

“ਸੱਚ ਹੀ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਰਵੀ ਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਬਦਲੀ ਕਰਵਾ ਲਈ। ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਰਵੀ ਦੇ ਡੈਡੀ ਆਏ। ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੰਮ-ਗੁੰਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਹੱਸਦੇ-ਖੇਡਦੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ।”

“ਬੇਟਾ ਵਰਿੰਦਰ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਰਵੀ ਦੀ ਸਾਦੀ ਹੈ। ਰਵੀ ਦੀ ਸਾਦੀ ਤੇ ਤੂੰ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਨੂੰਹ ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੰਮੀ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ....।”

“ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਅੰਕਲ ਜੀ, ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਕੇ ਆਵਾਂਗਾ.....। ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ.....।”

ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਰਵੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ੀ ਮੈਨੂੰ ਹੋਈ।

ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਜ਼ਰੀਦਾ

ਲੇਖਕ: ਇਕਵਾਕ ਸਿੰਘ ਪੱਟੀ

ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ 24 ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹਨ।

'84 ਦੀ ਧੀ

ਲੇਖਕ: ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ

ਉਕਤ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਹੈ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੇ ਦੁਖਾਂਤ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਾਰਜ਼

ਲੇਖਕ: ਇਕਵਾਕ ਸਿੰਘ ਪੱਟੀ

ਉਕਤ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੰਜੀਦਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਤਬਲਾ - ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ

ਲੇਖਕ: ਇਕਵਾਕ ਸਿੰਘ ਪੱਟੀ

ਉਕਤ ਕਿਤਾਬ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕਾਂ ਅਤੇ ਤਬਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਤੋਹਫੇ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਬਲੇ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸਤਾਦ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਤਾਬਾਂ 'ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ'
ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਪਰਕ: 99150-48001, 98150-24920

ਵਰਿੰਦਰ ਅਜ਼ਾਦ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਰਿੰਦਰ ਅਜ਼ਾਦ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ, ਵੈੱਬ-ਸਾਈਟਾਂ ਆਦਿ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਲੇਖ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਛੱਪਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਕੈਰੀਅਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਪਿਛਲੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪਲੇਠੀ ਪੁਸਤਕ 'ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਨਰਕ' ਸਾਲ 2011 ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇੱਕ ਲੰਮੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਦੂਸਰੀ ਮੌਲਿਕ ਕਿਤਾਬ 'ਤਿੜਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ' (ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਵਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਢੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ੁੱਭ-ਕਮਾਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀਦ !!

ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਇੱਕ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਖਰੀ ਉਤਰੇਗੀ। ਆਮੀਨ !!

- ਇਕਵਾਕ ਸਿੰਘ ਪੱਟੀ